شهریار

٤

افسانهٔ شب

وسایر آثار چاپ نشده

سید محمد حسین شهریار

از انتشارات کتابخانه خیام

تهران ۱۳۳۶

شهریار و شهرزاد

بقلم استاد شهریار

سبکها و مکتبهای شعر ایران

مقدمهٔ کوچکی عرض میکنم تا وارد مطلب بشویم:

قاعدهٔ کلی است آنهائیکه بامتن قضایا زیاد اهلیت ندارند بیشتر به حواشی میپردازند وبعکس آنهائیکه درهر قضیه اهل متن هستند بحواشی زیاد توجه ندارند زیرا حاشیه همیشه شرح متن است ومؤلف که خود ایجاد کنندهٔ متن است یا کسی که با رأی رزین وهوش ژرف خود ازخود متن بهرهٔ کافی برده ومقصود مؤلف رادرمی یابد احتیاجی بشرح کس دیگر که بسا ممکنست اشتباهاتی هم داشته باشد ندارد.

یکی از فرمایشات معجزه آمیز مولا علیه السلام اینست که میفرماید: **العلم نقطة کثرها الجاهلون** یعنی علم هرچیزی یك نقطه بیش نیست واین بیسوادها هستند که آن یکنقطه راکش داده وزیاد میکنند.

فلان شاعر فلان شعررا گفته است دیگران میآیند سروقت این شعرومیخواهند برای حسن یاعیب این شعردلایلی ذکر کنند (این اشخاص غالباً آنهائی هستند که باید ازاین نمد هم کلاهی ساخته وبه برگ ونوائی برسند) حقیقت زیبائی وزشتی درهر چیزی قابل وصف نیست درشعرهم همچنین ناچار میآیند بسراغ الفاظ. و در این بیت مثلا کلمات (آب. خاك. باد وآتش) یا کلمات (دست. پا. چشم وگوش) می یابند که بیان شعر اینها را با چه لطف ومهارت طبیعی نه به تصنع دریکجا جمع کرده. آنوقت ازاین صنعت شعر مثلا صنعت (مراعات نظیر) راساخته واسم گذاری میکنند ودرعلم بدیع هم ثبت وضبط میشود. فلان شاعر جوان هم که درمدرسه علم بدیع خوانده وبخیال خودش ازاین دربچه وارد جهان شعر وشاعری شده ازابتدا بجای اینکه گوش بالهام فرشتهٔ شعرداده وشعر خودش را بگوید صنعت مراعات نظیر ساخته و از همان اول خود را در تنگنای تقلید

زندانی میکنددرنتیجه اگر شاعر واقعی است نبوغش میسوزد یا سالها عقب میافتد واز متشاعرین هم شعر بصورت تهوع آوری میافتد و باعث عکس العملهائی میشود که بعضاًمی بینیم .

البته نمیگویم علم بدیعی نباشد ولی علم بدیع اقلا میزان‌شعر شناختن باشدنه‌شعر ساختن باید در اول هر کتاب بدیعی این جمله نوشته شده باشد: (علم بدیع ساختهٔ شعر است نه‌شعرساختهٔ علم بدیع) وشاعر باید بداند که سخن منظوم اگر به تصنع و تکلف یا درموضوعات دستوری وتحمیلی ساخته شده باشدهمان ساختگی وغالباًشعر نیست‌ولی ممکنست نظم مفیدی باشد .

این مثالی بودکه ازخودمان زدم مکتبهای فرنگیها راهم‌عین همین فرض کنید .

آنها هم اینقدر که بمکتب اهمیت میدهند بما فی‌المکتب توجهی ندارند. آنهاهم بمرض مکتب بازی ومکتب سازی مبتلا شده وتعریفهاشان هم اینقدر گنگ و مغشوش وضد ونقیض است که حقیقةً اگرشاعر جوانی بخواهد از این تعریفهای آشفته دستوری ساخته وخط مشی برای خود اتخاذ کند بالاخره مغزش گیج و فلج خواهدشد وهمینهاخواهد بود که بعضاً دیده‌ایم. شاید روی این اصل باشد دراین سی‌چهل سال اخیر که من یاد دارم وکم وبیش آثار اروپائی رادیده‌ام تنها شاهکار ادبی که توانسته مرا کاملا قانع کند (پرندهٔ آبی) اثرمرحوم مترلینگ است مگرخیلی کم چیز های کوچکی که حکم نوادر رادارند. شعرواقعی فرانسه در همان سطح فکر والهام عصر هوگو متوقف‌مانده چنانکه مال ما درسعدی وحافظ منجمد شده‌است .

البته ما وآنها ممکن است خیلی حرفها بزنیم وسیررا بجای سیب‌قالب کنیم‌سهل است که برتری‌هم قائل باشیم اما حقیقت همین‌است که عرض شد.

شعر فرانسه را میتوان بیك مسافرتشبیه کرد که در رمانتیسم هوگو روی جادهٔ مستقیمی‌حرکت میکند وبهدف‌کمال مطلوب هم نزدیك شده متأسفانه باز اورامی بینیم که در ناتورالیسم منحرف ودر ناتوریسم وفوتوریسم و کوبیسم بمنتهای‌انحراف میرسد بالاخره‌در دادائیسم کاملا مسخره شده ودر سوررئالیسم ودر رئالیسم‌آدم میشود ودر پارناسیسم محکم کاری جمله بندی ووزن وقافیه رابرداشته به کلاسیك نزدیك‌میشودخود

را ازگرد راه‌سفر که میتکاند بزحمت همان (هنر برای هنر) که توأم باتخیل وفانتزی معقول رمانتیسم باشد برایش‌میماند اماهدف وایدآل را که مقصود اصلی هنر است گم کرده‌وزیرش مستتراست که باید ازخدا بخواهد .

مهمترین مبارزهٔ ادبی که درفرانسه روی داده مبارزهٔ کلاسیك ورمانتیسم‌است که کاملا موضوعی بوده سیاسی وساختکی که هنررا آلت دست قرار داده بود و روح هنر کاملا ازاین مبارزه منضجر است. زیرا کلاسیك‌ورمانتیسم نه تنها مغایر هم نیستند بلکه مکمل یکدیگرهم هستند ، اشخاص وارد میدانند که سبك کلاسیك برای‌فشرده ومختصر کردن مطلب بدرد میخورد و رمانتیك برای منبسط کردن واگراندیسمان . یکوقت مطلب زیاد است واحتیاج باختصاراست یکوقت یك‌مطلب کوچکی نظرباهمیتی که دارد بایدخیلی شرح وبسط وشاخ وبرگش‌داد تا در ذهن‌خواننده نشست کند اولی‌رابکلاسیك ودومی را به رمانتیك باید بیان کرد. قطعهٔ(شمع‌وپروانه) که‌یکی از تابلوهای‌افسانهٔ شب من‌است و درهمین دیوان ملاحظه‌خواهید کرد درحدود پنجاه شصت‌بیت است‌وشرح یك بیت‌حافظ است که میفرماید:

آتش آن نیست که از خندهٔ اوگریدشمع   آتش آنست که در خرمن پروانه زدند

این بیت حافظ‌صورت کلاسیك آن معنی و شمع وپروانهٔ من صورت‌رمانتیك همان معنی است .

بنده با عقل ناقص خودم بشعرای جوان توصیه میکنم عوض اینکه اینهمه متوجه مکتب های ادبی بشوند شاهکارهای ادبی دنیا را بخوانند وشعرخودشان رابگویند وخاطر جمع باشند ذوق وقریحهٔ خدا داد شاعر قوهٔ خلاّقه ایست که میداند شاهد شعر راچه جور خلق کند وچه لباسی به تنش‌بکند و فرم ورنگ لباسش هم چه باشد.

شعرشاعر نمونه و مظهریست از کیهان اعظم: خداوند درخود موج‌میزند وجهان عقل‌را بوجودمیآورد ازجهان عقل‌جهان روح وازجهان روح جهان مادّه‌زائیده میشود . انسان اگردرخود شروع بمطالعه کند بخدا میرسد .

احساسات شاعرنیز موجی میزند وموضوع پیدامیشود موضوع تبدیل بمعانی شده ومعانی درالفاظ حلول میکند .

خواننده از این سروارد میشود یعنی ازالفاظ پی بمعانی و از معانی بموضوع واز موضوع احساساتی دراوپیدامیشود که بایدعین احساسات شاعر باشد والاّ دریکی ازاین دو دستگاه دهنده یاگیرنده عیب ونقصی موجوداست.

سبکها ومکتبها

اما عقیدهٔ بنده راجع بسبکها ومکتبهائی که تا امروز درادبیات منظوم ایران آمده وتاحدی میشود ازهم‌تشخیص داد وجداکرد بشرح زیرمیباشد:

۱ـ سبك ترکستانی ـ برای اشعار حماسی بیشتر مناسب است مثل اینکه بیان درباریان وامراء ولشگریان باشدروحیه آمرانه ولحن سخن سلحشورانه است البته یك سلسله کلمات واصطلاحات وجمله بندی‌های مخصوص بخود هم دارد که درك آن جز در مثال های شعری و مطالعه در آثار شعرای خراسان بدست نمیآید. کلاً در این سبك استحکام شعر بر ظرافت ولطافت میچربد و در انتخاب کلمات لطیف و مأنوس زیاد مقید نیست؛

مثال مثنوی این سبك شاهنامه ومثال نثرآن تاریخ بیهقی ومثال قصیدهٔ آن‌قصائد رودکی و فرخی ومثال قطعهٔ آن آثار ابن‌یمین ومثال غزل غزلهای‌شیخ‌عطاروابن‌اواخر غزلهای وثوق الدوله است.

این نکته هم قابل ذکراست که شعرائی غالباً غیر خراسانی که باین سبك شعر گفته‌اند ـ ظرافت ولطافت راَبپایهٔ‌استحکام ترکستانی وبلکه بالاترهم رسانده و سبك فرعی ترکستانی عراقی‌را بوجود آورده‌اند مثل‌فرخی‌سیستانی ومرحوم سروش وقاآنی دربعضی ازقصائد مانند:

خیزای غلام وزین کن یك ران‌را   آن برق سیر صاعقه جولان را

۲ـ سبك عراقی ـ برای اشعار عشقی وعرفانی ومواعظ مناسب‌تر است روحیه نرم و گرم و عارفانه و صوفیانه است و در انتخاب کلمات مقید است که همه لطیف ومأنوس باشند.

این سبك را میشود به‌سبك عراقی اصفهان و عراقی شیراز و عراقی آذربایجان که هر کدام شخصیت ومشرب نسبتاً متمایزی دارند تقسیم کرد.

اضافه باید بشود که اساتید شعرفارسی که مورد قبول عامه وبلکه‌همهٔ دنیا هستند علاوه برسبك ومکتب هر کدام دارای شخصیت مخصوص بخودهستند که جزبابررسیهای دقیق نمیشود بآن پی برد واگر بخواهیم شخصیت‌هریك‌را جداگانه تشریح کنیم هر کدام مستلزم تألیف یك یاچندجلدکتاب خواهد بود.

۳ـ سبك متجددین ـ که فرنگیها آن‌را سبك جدید یانو وکلاسیك میگویند ؛ همان دوسبك ترکستانی وعراقی‌است که رنگ زمان بخودگرفته وبحسب‌زمان هم‌دائماً درمعرض تغییراست.

این سبك نسبت بزمان ماتقریباًازشعرای‌صفویه وزندیه شروع ودراوایل مشروطه بیشتر بواسطه انعکاس آثار نویسندگان وشعرای مجلهٔ ملا نصر الدین قفقاز مخصوصاً شاعر نابغهٔ شیروانی مرحوم صابر افندی در موضوعات اجتماعی و انتقادی نمایان تر میشود.

عراقی متجدد مثل قطعات مرحوم دهخدا وقصائد مرحوم‌ادیب‌الممالك و مسمطات مرحوم وحید دستکردی وغزلها وتصنیف های شادروان شیدا ـ عارف وعشقی.

ترکستانی متجدد مثل قصائد مرحوم ملك‌الشعرای بهار وغزلها و قصائد مرحوم وثوق‌الدوله وبعضی ازآثار مرحوم‌ادیب پیشاوری.

این سبك است که دائماً تغییررنگ داده وکشیده میشود تاامروز که بیشتر آثار کلاسیك شعرای معاصر نیزجزو این سبك محسوب میشود.

٤ـ سبك ساده ـ سبکی‌است که سعی میکنند شعر را با حرف زدن معمولی مردم تطبیق‌بدهد این سبك باسبك متجددین گاهی خیلی نزدیك شده ودر منتهی‌الیه‌آن واقع میشودکه تشخیص مشکل میشود. اماغالب اوقات فاصله‌گرفته وکاملا مشخص میشود.

نثر کاملا مشخص این سبك‌را مرحوم طالب اف تبریزی نوشته که ازنوابغ‌دورهٔ خودبوده وخدمات گرانبهائی برای بیداری مردم ایران کرده است متأسفانه ارباب قلم اسمی ازاونبرده‌اند.

نظم مشخص این سبك هم باید باسم مرحوم ایرج (جلال‌الممالك) تشخیص داده شود که قدرت بیان عجیبی دارد مخصوصاً دوشاهکارعارفنامه وزهره ومنوچهراوهنوزدر نوع خود بی‌نظیراست.

ناگفته نماندکه مرحوم ایرج مایهٔ اولی را ازمرحوم حکیم لعلی تبریزی که از شعرای پرمایه است گرفته‌است .

مکتب‌ها ـ درادبیات ایران چهار مکتب اصلی مشخص‌است.

۱ـ مکتب نظامی یاآذربایجانی ـ این مکتب روحیهٔ استیلا و عظمت را که از طبیعت سرشار وقهار سرزمین کوهستانی خود میگیرد با روحیهٔ لطف و نزاکت که براثر مدنیت وحکومتها و اجتماعات متمدن‌قدیمی وتاریخی خوددربردارد درهم آمیخته است. (بنازم دلبرخودراکه هم‌آن وهم این‌دارد).

سبکش نیز معجونی است از عراقی وترکستانی و یك سلسله ازلطائف مخصوص بخود .

حق این بودکه آن‌را ازامهات‌سبك شعر فارسی خوانده و برای شعر فارسی سه مادر سبك بزرگ : ترکستانی . آذربایجانی وعراقی قائل باشیم ولی چون پیشینیان ما این‌کار را نکرده‌اند از نظر احترام آنها وازنظر اینکه‌ممکن بودازطرف‌من که آذربایجانی هستم این یك نوع بدعت وخودخواهی تلقی شودآن‌رامکتب خواندم .

خصائص این مکتب‌را درآثار نظامی وتابلوهای افسانه شب من که دراین کتاب ملاحظه میفرمائید بهترمیتوانید دریابید .

۲ـ مکتب هندی ـ ازشعرای پارسی زبان هند یاازشعرای ایرانی ساکن‌هندنشئت کرده است ازقبیل صائب و کلیم وفیض وغیره ـ مضمون را از هرچیز پیش‌پا افتاده‌ئی گرفته ومثل‌اینکه ازیك پله‌های باریك وپیچیدهٔ تخیل وتفکر بالا میرود تا بذروهٔ کاخ مقصود میرساند .

من باادبیات هندی‌آشنا نیستم ولی چون این‌مکتب باذوق لطیف وظریف کاری های هندی ازقبیل مینیاتور ودکورسازی های آنان تطبیق می کند به حدس قوی ذوق

ومشرب ازشعر هندی برداشته وبظن ضعیف ممکن است که مکتب هندی ریشهٔ مکتب آذربایجانی داشته و ازصائب تبریزی وشاگردانش تعیّن و شخصیت پیدا کرده باشد . هرچه هست برای ادبیات پارسی یکی از دفائنی است که خزائنی دربردارد .

در قرن اخیر شادروان استاد اقبال پاکستانی که ازنوابع ونوادر ادبی‌واجتماعی قرن خویش است قائد وپرچمدار این مکتب بوده وهست وحقاً جای آن دارد که زبان پارسی باداشتن چنان همدل وهمزبانی بآیندهٔ خود امیدوار بوده وبخود ببالد.

۳- مکتب های محلی - لهجه‌های محلی ایران از لهجهٔ خراسان . گیلان . آذربایجان. کردستان . لرستان . فارس و کرمان وهمه‌جای دیگر برای خود ادبیاتی دارد که هر کدام ازحیث افسانه‌ها وترانه‌ها وغزلیات وقطعات ودو بیتیها گنج شایگانی است. چه لطایف وخزائن ادبی که دراین دخمه‌ها نهفته‌است. متأسفانه‌حکم رودخانه‌هائی را دارند که هر کدام درسرزمین خود فرورفته و هیچکدام راهی بدریای ادبیات فارسی باز نمیکنند واگرروزی فرهنگ واقعی پیدا کردیم چقدر زمینه برای کار کردن‌داریم . البته ازحیث سبك نیز بایدروی آنهامطالعه شود .

مثلاآذربایجان ماغیراز شعرای پارسی گوشعرائی‌هم‌دارد که بزبان‌محلّی‌شعر گفته وبیداد کرده اند . درهمین قرن اخیر چندین نابغه ادبی داشته بشرح زیر :

۱- مرحوم میرزا عبدالحسین خازن - دراول مشروطه‌غزلیات وطنی اونقل‌محافل و مجالس بود ومن یادم میآید ممکن نبود کسی یك بیت اورا بشنود و منقلب نشود . هیچ سواد نداشته اما یك شخصیت ادبی عجیبی دارد که‌اگر تربیت شده بودحافظ‌میشد. سه بیت ازیك غزل ترکی اویاد دارم که اینجا مینویسم :

بلهجه آذربایجانی ،

ایاقدان دوشمشم ساقی الیمدن دوت ایاغیله
الده ساغر زرین گوروم همواره وار اولسون
قزبل گل غنچه‌سی تك لخته لخته قان‌اولان کو کلوم
آچیلماز بیرده عالمده‌اگر یوزمین بهاراولسون

نه شه‌دن چاره‌وار بیز ملته یاران نه مجلسدن

بیزه هر کیمسه یار اولسا اونا الله یارالسون

ترجمه :

از پا افتاده‌ام ساقی دستم را بایاغی بگیر

الهی که ساغر زرین همواره در دستت باشد

دل چون غنچهٔ گل سرخم که لخته لخته خون است

دیگر در عالم باز شدنی نیست اگر صد هزار بهار باشد

نه از شه چاره‌ئی برای ما ملت است یاران نه از مجلس

هر کسی که یار ما باشد الهی که خدا یارش باشد

۲- مرحوم حاج رضا صراف - از نوابع ادبی آذربایجان است دیوانش چاپ شده واشعارش هنوز هم ورد زبانهاست .

۳- حکیم لعلی- تقریباً استادمرحوم ایرج وبامطالعهٔ دیوان اوریشهٔ مذاق ومشرب وفوت وفن شاعرانهٔ مرحوم ایرج را میتوان یافت. بالاخره سبك ساده‌ئی که ایرج تقدیم زبان پارسی کرده قسمتی مدیون این مرد است. شغلش طبابت بوده ودر تابلوی محکمه‌اش نوشته بود (انه لعلی حکیم) که آیهٔ قرآن است (انه) ریز نوشته شده بود از دور (لعلی حکیم) واز نزدیك (انه لعلی حکیم) خوانده میشد.

چون دیوانش اخیراً چاپ شده وشعر فارسی هم زیاد دارد چیزی نقل نمیکنیم . شوخیهایش هنوز درزبانها هست .

٤- مرحوم عباسعلی مظهر- که در دورهٔ محمدشاه و ناصر الدین شاه میزیسته وبحسن وزیبائی معروف است دیوان اشعاری دارد وچاپ هم شده ولی فعلا نایاب است.

این چند بیت از یك غزل اوست:

نه غم از کفر ونه اندیشه زایمان دارم	بار عشقت کشم ای مغبچه تاجان دارم
کودکان از پی وزنجیر کشانم از پیش	طرفه جمعیت از آن زلف پریشان دارم
ای عمارتگر ویرانهٔ دلها من نیز	زیر پای تو یکی کلبهٔ ویران دارم
مظهر این طرفه غزل خواند وچو معشوق شنید	گفت من نیز یکی چامه بدینسان دارم

من بت لشکریم خنجر و خفتان دارم
بافته طره و برتافته مژگان دارم
عاشقان را کشم و بار دگر زنده کنم
که بکف تیغ و بلب چشمهٔ حیوان دارم

۵- مرحوم بهارشیروانی - که حقاً از نوابغ بوده است . من هرچه از او شنیدم شاهکار بوده مرحوم ایرج قسمتی از اشعارش راحفظ داشت و این ابیات از دو غزل او بیادم مانده است :

زهد زاهد همه را رهبروخودگمراه است
چون چراغی که بود درکف نابینائی

✡

اشک ریای زاهدان ریخت بخانهٔ خدا
قحبه بمسجد افکند طفل حرامزاده را

سفری بکردستان رفته ودرآنجاشاگردانی هم تربیت کرده‌است. آخرین سفرش بخراسان بوده همانجا مرحوم‌شده است و دیوان خطیش که همیشه همراهش بوده‌دیگر بدست نیامده و کتاب لغتی‌هم فرانسه بفارسی تألیف کرده که میگویند آنهم بنام یك نفر فرنگی(قونسول فرانسه درتبریز بوده) چاپ شده‌است .

٤- مکتبهای‌غربی- درادبیات منظوم ایران محلی هم برای مکتب های خارجی بعلل زیرین باید قائل شد(چنانچه آنهاهم درادبیات خودشان رنگ سحرآمیزی برای شعر وهنرمشرق زمین قائل هستند .

۱- ادبیات فارسی ازسیر توسعه وتکامل که ممکن است از اینراه نصیبش بشود محروم نمانده باشد .

۲- احساسات‌وتفننات ذوقی جوانان که قهراً با ادبیات خارجی سر وکار دارند خفه نشود.

۳- کلمات واصطلاحات وترجمهٔ امثال وتعبیرات خارجی راکه بعضاً بین‌المللی ومورد قبول همه دنیاست ودرادبیات ما نیزوارد شده بااین‌مکتب بیان کنیم . یعنی اگر خودلغات وتعبیرات خارجی‌است مکتبش هم‌خارجی باشد . نیك و بدش پای خودشان وحریم سبکهای ماهم محفوظ مانده باشد.

اما مکتب خارجی چیزی‌نیست که‌باین آسانی وبمجردچند قطعه تفننی‌رایج‌ورسمیت پیدا کند . قرنی باید وشاهکارهای هنری وقبول خاطرمردم تامکتبی رابتوان برسمیت شناخت وداخل ادبیات دانست.

فعلا تنها مکتب خارجی که از پنجاه شصت‌سال قبل وارد ادبیات ماشده وشاهکار های نظمی ونثری روی‌آن ساخته شده وحالا ماچه بخواهیم وچه‌نخواهیم جای خود را درادبیات ما باز کرده‌واحتیاجاتی هم ازما برطرف میکندمکتب‌رمانتیك است که‌ابتدا بصورت رمانها واردشده وکم کم به‌نضج وکمال‌خود رسیده‌است.

درنثر چون طرزانشای مخصوصی‌هم‌دارد جاداشت که آن راسبك بنامیم چنانکـه خیلی هاهم‌سبك رمانتیك خوانده‌اند ولی بعقیدهٔ من چون خارجی است بازبرای محفوظ داشتن حریم سبك‌های‌خودمان بهتراست که در نثرهم رمانتیك را مکتب بنامیم چنانکه درهمه دنیا باسم‌مکتب است.

رمانتیك در نقاط مختلف دنیا مفهومهای مختلف دارد اصلا موضوعهای ادبی‌مثل موضوهای علمی‌نیست که تعریف جامعی‌از آنهابشود کرد که‌کاملا جامع‌تمام افرادودافع تمام‌اضدادوماسوای‌خودباشد. حتی ماسبك‌های عراقی وترکستانی خودمان را هم بطور جامع وقاطع نمیتوانیم تعریف بکنیم . در تعریف رمانتیك خود اروپائیها تعبیراتی از قبیل : آزادی هنر. بیان احساسات . تخیل وفانتزی. نقاشی وتابلوسازی ادبی‌وبالاخره خیال پردازی (سوبژکتیویسم افراطی) وازین قبیل آورده‌اند . حالا به بینیم رمانتیك درشعر فارسی ازمفهومات بالا مصداق کدامیك ازتعبیرات میتواند باشد.

۱ــ آزادی‌هنرـ مقصود ازآزادی هنر صرف نظر از حشو وزواید کلاسیك‌است که قیود بی‌فایده ایست مااین‌کار را درسبك متجدد خودمان هم باید بکنیم و کرده‌ایم. مثلا ازقبیل مراعات دال وذال وواو ویای مجهول ومعروف که حالا بقضاوت ذوق‌سلیم کاملا بی‌مورد وبی فایده است. مثل اینکه کلمات (رسید).(شنید) و(خرید) که حرف آخر آنها را دال مینویسیم ودال هم تلفظ میکنیم مجاز یامقید باشیم که باکلمهٔ(لذیذ) عربی قافیه کنیم باعتبار اینکه این دالها یکوقت ذال بوده‌اند . یا مثلا بنشینی و بگزینی که که فعل مخاطب هستند با کلمهٔ مسکینی که یای مصدری داشته باشد قافیه‌بکنیم باعتبار اینکه یای همهٔ آن ها معروف هستند . البته ذوق سلیم چنین فتوائی را نمیدهد چون‌در تلفظ زشت می نماید .

پس از این حیث احتیاجی به رمانتیك نداریم که رمانتیك بیاید واین آزادی هنر را بما بدهد .

۲ـ بیان احساسات یا تسلط تخیل برواقعیت. این نظر اگر افراطی باشد درادبیات ما مردوداست وهمیشه تخیل و رنگ آمیزی شعرمـا در استخدام حقایق بوده پس‌از رمانتیك نمیخواهیم که این خدمت‌را برای‌ما انجام‌بدهد.

۳ـ تخیل وفانتزی ـ این‌قسمت بطورخیلی زیباواعلادرادبیات‌منظوم‌ایران بخصوص درمکتب آذربایجانی وهندی‌هست ، ولی برای رمانتیك یك‌نوع تخیل و فانتزی‌جدیدی هم میتوان قائل شد .

٤ـ نقاشی وتابلوسازی ـ عمده این‌قسمت است که جایش‌درادبیات مـا خالی بود زیرا‌تابلوسازی ادبیات‌ما کلاسیك بودکه بانقاشی رمانتیك فرق دارد (نقاشی کلاسیك منحصر به‌یك نقطهٔ‌توجه چشم‌بود وباطراف کاری‌نداشت) .

پس رمانتیك در شعر فارسی مفهوم عمده‌اش تابلوسازی کم وبیش دقیق است از منظره وموضوع باتمام اطراف آن منتهی مورد توجه مطلب باید برجسته تر وپررنگ تر نشان داده شود.

مثلا ازاین بیت سعدی که میفرماید :

شنیدم که در وقت نزع روان　　　بهرمز چنین گفت نوشیروان

اگر بخواهیم تابلوئی بسازیم این‌تابلو فقط‌نوشیروان را دررختخواب‌نشان‌خواهد دادکه دارد باهرمز‌پسرش که جلویش نشسته وصیت می کند ـ اما اگر این موضوع را رمانتیك بیان کردیم اگر بخواهیم تابلوئی از روی‌آن رسم کنیم باید این تابلو اطاق خوابگاه یك‌پادشاه مشرق زمینی را باتمام‌تزیینات وخصوصیات‌آن‌نشان‌بدهد آنوقت‌هم علاوه برخود انوشیروان وهرمز که خیلی پررنگ‌تر باید باشدسیماوژست اطبای معالج درباری ومثلا ملکه‌باسایر فرزندان شاه وهمینطور کنیزان حرم‌صف کشیده‌بحال‌احترام ومغموم وهر کدام باژشت‌های‌مخصوص خودباید کم وبیش نشان‌داده شود.

در ادبیات فارسی از نظر تابلوسازی رمانتیك اول شعری که ساخته‌شد سه‌تابلوی

عشقی بود واز نظر تخیل وفانتزی جدید و خلاصه نویسی رمانتیسم که خود باسم مکتب انپرسیونیسم معروف است اولین شعر افسانهٔ نیما بود .

امپرسیونیسم غیر از رمانتیك نیست و درواقع خلاصه و کوچك شده رمانتیسم است. رمانتیسم بیان کسی است که جلوی یك منظره توقف کرده و آنرا نسبتاً جامع تر تعریف میکند اما انپرسیونیسم بیان کسی است که ازجلوی منظره ئی رد شده فقط مقداری از منظره را که توانسته درذهنش نقش ببندد تعریف میکند.

احتیاج به انپرسیونیسم وقتی است که مثلا بخواهیم قصهٔ بلند وبالائی را تعریف کنیم که ازقطعه‌هائی تشکیل شده دراینصورت اگرهر قطعه‌ئی را بخواهیم مفصل تعریف کنیم قصهٔ ما خسته کننده خواهدبود. دراینصورت لازم است که هر قطعه را بطور اختصار وانپرسیونیسم بسرعت نشان‌داده وبگذریم (قطعات ایوای مادرم . حیدر بابا . هذیان دل ودومرغ بهشتی) که ازساخته های بنده است تقریباً رمانتیك و انپرسیونیسم هستند.

تا کنون از مکاتیب غربی آنچه که برای ادبیات مامحل استفاده قرار گرفته همین مکتب رمانتیك است .

سایرمکتب‌های اروپائی چیزی نیستند که سبك انشای مخصوص داشته باشند وبما هم یاد بدهند بلکه این اسم گذاریها وتقسیم بندیها بیشتر از نظر موضوعات وعقایداست که شاعر ونویسنده درمراحل مختلف عمر طبعاً بآنها میرسد، زیراانسان گمشده‌ئی دارد ودر جستجوی خداست طبعاً از وادی هائی باید بگذرد و از این وادیها بعضی هدایت کننده وبرخی گمراه کننده ممکن است باشد. در ادبیات ایران اگراز نظر عقاید و مشرب تفکر وتعقل بخواهیم تقسیم بندی واسم گذاری بکنیم صدها از این مکتب‌ها ممکن است بوجود بیاید .

باقی مکتبهای غربی‌را اگر ماباعینك خودمان نگاه کنیم وبخواهیم آنچه را که درك می کنیم بیان کنیم تعریف وتعبیرما بشرح زیرین ممکن است باشد:

۱ـ رآلیسم ـ ازخیالبافی افراطی رمانتیسم جلوگیری وآن را بحقیقت و واقعیت نزدیکتر میسازد. یعنی چیزی ازرمانتیسم میکاهد نه اینکه اضافه کند . میلی است بعقب که کلاسیك باشد مثلا بیان سعدی‌ما نسبت بحافظ که مقایسه شود رئالیست است.

۲- ناتورالیسم - تقریباً همان عقیدهٔ جبریون ماست که شاعر را فقط تحت تأثیر عوامل طبیعی میداند واختیاری برایش قائل نیست این عقیده را بالاخره معارف حقیقی ما مردود شمرده وقضیه را بین الامرین شناخته یعنی نه اختیار مطلق ونه جبر مطلق. انسان نسبت بگذشته که باشرایط ومحیط منتجهٔ آن بدنیا آمده مجبور است. ولی نسبت بآینده مختاراست وازحالا به بعد میتواند سرنوشت خودرا عوض کند وگرنه جبرلازمه‌اش اینست که انسان بهیچ کاری باارادهٔ خوددست نزند ووجودی باشد مثل جماد که خود را باراده طبیعت تسلیم کرده است.

۳- سمبولیسم - عوض کردن موضوعی است باموضوع مشابه که مقصود گوینده هم درپرده مفهوم شود. این مکتب درادبیات ما بطور کامل هست. تمام شعرای عارف وصوفی مشرب ما پیرو این مکتب هستند بخصوص حافظ که تقریباً در تمام آثارش حقیقت را بصورت مجاز بیان می کند. فردوسی قطعه‌ئی دارد که کاملا سمبولیست ودو بیت آخر قطعه را مفتاح قرار داده:

یکی ابلهی شبچراغی بجست | که باوی بدی عقد پروین درست
خری داشت آن ابله کور دل | که بد جانش باجان خر متصل
چنان شبچراغی که ناید بدست | شنیدم که برگردن خر به بست
من آن شبچراغ سحرگاهیم | فروزان کن ماه تا ماهیم
ولیکن مرا بخت ابله شمار | به بسته است برگردن روزگار

۴- هنر برای هنر- یك مرحلهٔ طبیعی است که هنرمند باخود هنرعشق میورزد وتا این مرحله نباشد هنر بکمال خودنمی رسد. البته درمراحل بالاهنررابرای اجتماع واصلاح اخلاق وهدایت مردم تخصیص میدهد که اینهم امری است طبیعی.

۵- پارناسیسم - بازگشتی است بکلاسیك که برای انتخاب کلمات واستحکام جملات ووزن وقافیه وموزیك شعرمی کوشد. یعنی بلفظ بیشترمی پردازد تا بمعنی. اینهم بازیك مرحلهٔ طبیعی است وبسیاری از شعرای ماهم بوده وهستند که درجهان الفاظند وهنوز بلطائف معانی وموضوعات نرسیده‌اند.

۶- ناتوریسم- تقریباً همان تجلی وحدت در کثرت یاجلوهٔ خدا درتعینات است که

یك مشرب شرقی است ودرمغرب زمین بصورت (عشق باطبیعت) یا مطالعهٔ بشر از جنبهٔ مخلوقیت درمیآید .

۷- فوتوریسم-(زندگی دینامیك وصنعتی)-مطالعهٔ بشراست ازجنبهٔ خالقیت که مشرب شرقی آن سیر در مقام انسانی وخود شناسی است که تعینات در وجود انسان به کمال می رسد .

۸- جهان وطنی- کمال فوتوریسم است که میخواهد همهٔ افراد انسان را یك مجتمع ویك خانواده بداند که کرهٔ زمین خانهٔ اوست ، عین مشرب ماست ؛ مائیم که با(شعار)

«بنی آدم اعضای یکدیگرند»

خیلی پیش از آنها پرچمدار این مکتب هستیم.

۹- اونانیسم- اینهم کمال مکتب جهان وطنی است . حس نهانی میخواهد . برای جامعهٔ بشری روح یگانهٔی بدهد. اینهم همان حس سفر ازخلق بخالق است که در عرفان مشرق زمین است متأسفانه درمغرب زمین این روح یگانه هم برای یکدسته بخصوص افراد بشراست که حتماً می رسد بموضوع نژاد یاملیت یاچیزی ازاین قبیل که باز ناگزیر از برتری دادن عده ایست برعدهٔ دیگر. در مشرق زمین اگر خصوصیتی هم باشد موضوع ایمان بخداست که در دسترس همه هست وسیاه وسفید در مقابل آن یکسان است . زیرا ایمان ایده آلش مساوات است وباایمان راجز برصبروفروتنی وخدمت بنوع فرمانی نمیدهد واگر فضیلتی برای ایمان وتقوی قائل باشد فضیلت اخروی است نه دنیوی.

۱۰- کوبیسم- میخواهد نفوذ فکری پیدا کرده و همهٔ جهات منظره را از پشت ورو وبالا وپائین وغیره دیده وتعریف کند. اینهم جز با اطلاعات قبلی یاظن وحدس چیز دیگری نمیتواند باشد. حقیقت چنین چیزی اگر نزد پیغمبرهم باشد جز درموارد معجزه باین نمایش دست نخواهدزد .

۱۱- سورئالیسم- اینجاهم حس نهانی اروپائی درجستجوی الهام است . الهامی که ما اساساً شرط شاعری میدانیم. ما زبان شاعررا کلید گنجهای غیبی وبرای شاعری

مقامی پائین پای پیغمبری قائل هستیم. اماوقتی راه عوضی است انسان بالهام نمی رسد سهل است که کارش به پریشان گوئی میکشد.

شعرفرانسه الهام رادرمکتب هوگوگذاشته ودر دادائیسم و اینها می‌طلبد (آنچه خود داشت زبیگانه تمنا میکرد).

☆☆☆

این اظهار نظر من راجع بمکتبهای خارجی نتیجهٔ فقط یک نگاه سطحی است وادعا نمیکنم که این عقیده کاملا ازاشتباه ولغزش مصون باشدولی‌چیزی‌هست که بیکبار خواندنش بیارزد.

تبریز دیماه ۱۳۳۵ سید محمدحسین شهریار

افسانهٔ شب

افسانهٔ شب

صحنهٔ شب

ساقیِ روز چو جام خورشید واژگون گشت‌وشکست‌وپاشید
دود آهش بفلك بر خیزد گرید و اشگ کواکب ریزد
سر آشفته نهد در دامان صحنهٔ روز پذیرد پایان
همه تاریك کنند و حالا میرود پردهٔ دیگر بالا
صحنهٔ شب دگر از طنازی آسمان شب آتشبازی
از دکورسازی و رنگ‌آمیزی شاهدی کرده و سحر انگیزی
سوزن چرخ به‌مشگینه پرند دوخته گوهر شهواری چند
طاق آن دورنمای دریا پریانند دراو گرم شنا
اختران بر فلك زنگاری خال کوبیده به مینا کاری
پرتو ماه ز دهلیز افق بسته چون تاج بر آن صحنه‌تتق

✡

هنرپیشهٔ ماه

همه آفاق جهان چشم براه که به بینند هُنر پیشهٔ ماه
سالن روشن و تاریك جهان پرز جمعیّت پیدا و نهان
کوهها ، پُر پر َوپشت‌و شانه لژ نشینان تماشاخانه
سروو کاج اینهمه کوتاه‌وبلند دخترانیکه قد و نیم قدند
شاخه‌ها چون بچگانند که سر از سر وکول هم آرند بدر

✡

سر کشد ماه به سیمین اندام چون پریوش صنمی کز لب بام

بر جهد تا بخود آئی ناگاه
ماه چون جادوی بابل از چاه

توری هاله بچهر دلبند
موج نیلیش به سیمینه پرند

آستان شب از او نورانی
داستان شب از او طولانی

بتماشا همه را وا دارد
یکجهان محو تماشا دارد

نهد آهسته و محجوبانه
پای در صحن تماشا خانه

چند گامی که خرامد نزدیك
سر کند زهره نوای موزیك

بسماع خوش ناهید و پرن
پایکوبان بفشاند دامن

ناگه از حملهٔ برق آسائی
نور تسخیر کند دنیائی

وان سیه کنگره‌های انبوه
بشکند درهم و ریزد پس کوه

شاهد طبع در آئینهٔ ماه
مو چو آشفته برخ دید و تباه

تا نمودار کند روی نکو
همه در پشت سر اندازد مو

موج مهتاب در این اقیانوس
دامن افشان چو طنین ناقوس

گوئی از روی جهانی سرپوش
ناگه انداخته باشی سرِ پوش

پرده یکسو شود از فرّ وشکوه
روح از اینهمه سطوت بستوه

صحنه‌ها و سالن آمیخت بهم
سالن از صحنه نمیآرد کم

هردو یك کاسه‌چوجام‌خورشید
چهره پرداز جمال جاوید

گیتی اندوده برنگ رویا
مرتعش جنگل و کوه و دریا

سینمائی است طبیعت، رنگی
آبها آینه‌های سنگی

ماه را آینه بشکسته در آب
خرده شیشه است بهرسو پرتاب

بزکی کرده درختان هرهفت
جامه‌ها سبز و پرند و زربفت

برگها با نوسانی در رقص
که ندارد سر موئی نه‌و نقص

زلف رقاصهٔ طناز نسیم
رقص در سلسله دارد تنظیم

شهر، از سایه و روشن ابلق — غرق در بهت و سکوتی مطلق
خانه‌ها سر بهم آورده خموش — گلّه‌ئی کز نی چوپان مدهوش
لام برق اینهمه آویزهٔ شهر — گوئی ازلعل وگهر جوشد نهر
بر تل و کوه اگر بنشینی — شهر را سیل جواهر بینی
سایه‌ها دست به کلك ابهام — نقش پرداز خیال واوهام

☆ ☆ ☆

مهتاب جنگل

تیره، پیچ و شکن جنگلها — ناگه افروخته شد مشعلها
سر بر آورده درختان بشتاب — دل پر از غلغلهٔ شوق و شباب

☆

ماه مانندهٔ توپ بازی — که بدروازهٔ شرق اندازی
تا نغلتد ز بلندی در چاه — توری هاله بدو بندد راه
یایکی زورق سیمین کز غرق — جسته پارو زده تا ساحل شرق
ماه کز نور کند پیراهن — چون فرشته بفشارد دامن
مرغ مهتاب فشاند پر و بال — گردی از نقره بجنگل غربال
نور چون سیل سپاهی پیروز — میرسد کوکبه آفاق افروز
نیزه داران مه وجیش نجوم — بر سر تیرگی آرند هجوم
جنگل از ماه پریخانه شود — همه افسون همه افسانه شود
روشنی بارد از آفاق فرود — تیرگیها بگریزد چون دود
روشن و سایه بهم میریزند — ظاهراً دیو و پری بستیزند
بارد از لای درختان بشتاب — چون فرشته قطرات مهتاب
شاخهٔ شوخ و نسیم گستاخ — هر زمان بند شودشان سرشاخ

شوخی شاخه و مهتاب و نسیم ذوق وحال آورد وحیرت وبیم
گوی نارنجك سیمین مهتاب میکند باد بهر سو پرتاب
گوئی از پیچ و خم جنگلها مرتعش میگذرد مشعلها
آب کز باد خورد چین و گره بنظر سیل سپاه است و زره
سایهٔ سرو باستخر روان تخت پیروزهٔ شاه پریان
ماه در آب ز سیمین بدنی به پری ماند در آب تنی
اختران ساخته گردش فلکه چون کنیزان که بدور ملکه
بادِ نامحرم از اینسو چو وزد نازکانرا همه تن میلرزد

☆

شاخه‌ها بس سرهم پیچیده است بیشه گلخانهٔ سر پوشیده است
توری برگ همه سبز حباب کرده فانوس چراغ مهتاب
از گل و سبزه بساط جنگل خوابگاهی است پرند ومخمل
طرفه نزهتگه تنهائیهاست خلوت خلسه خلیائیهاست
سر برآرند ز هر سو پریان پریانی به جنون مشتریان
تا یکی برگ فتد بگریزند باز با سایه فرود آویزند
شاهد شعر بگهوارهٔ حال مست رؤیاو شکر خواب خیال
مهدش آویخته در باغ نعیم میخورد تاب به لالای نسیم
خاطر از روزنهٔ ذوق و خیال واکند دیده بدنیای جمال
راه از این پرده به پنهانیهاست که نهانخانهٔ روحانیهاست
عالم از لطف هوا چون دم صبح رنگ رخ باخته چون عالم صبح
لذّت عشق بعالم همه بخش جلوهٔ حسن جهان لذّت بخش
باد چون خندهٔ دوشیزه لطیف طبع چون مریم پاکیزه عفیف

شب جنگل همه‌چون صبح بهشت / حوریانند در او نور سرشت
غلتد و زمزمه دارد بم وزیر / نهری از نقره و جوئی از شیر
آب را زمزمه چون نغمهٔ ساز / شرح حسن ازل و راز و نیاز
جویها زیر درختان تازند / ارغنونخانهٔ عشرت سازند
بسر سبزه خرامان طاوس / مست و طنّازچوبر حجله‌عروس
جلوه در جوی چو مهتاب کند / جوی را چشمهٔ سیماب کند
بید بر چشمه چو در مجمرعود / روشن وسایهٔ او آتش و دود
عشوه ورعشهٔ اختر در آب / قطرهٔ زر که چکد در سیماب
سیل را نعرهٔ مستی مخمور / که شبانگاه رسد از ره دور
آبشاریست درخشان زانسو / که فرو هشته پرندین گیسو
بیشه باطاق بلند کاشی / در و دیوار پر از نقاشی
برگها دفتر و دیوان غزل / اثر طبع سخنگوی ازل
طاقی افراشته چون عرش عظیم / قبهٔ قدس و مقام تعظیم
از درختان کهن کرده ستون / آسمانی بفضا هشته نگون
شاخه‌ها چون غرفات جنّت / پایه در پایه باوج رفعت
قمریان‌راست بر آن عرش عفاف / چون ملایك همه تسبیح وطواف
صورت وهم و خیال و اشباح / حالت محو و ظهور ارواح
هرطرف منظره‌ئی ذوق انگیز / همه پیچیده و اسرار آمیز
از جمال و عظمت آیت حق / آینه دار جمال مطلق
کرده ساز دل و سنتور سکوت / همره ساز و نوای ملکوت
شاخه ها نیز بمضراب نسیم / گشته ساز ابدیّت را سیم
از افق خم شده پیشانی باز / ساز زن را بسر کاسهٔ ساز

زلف ابریشم سیمین مهتاب   در هم آویخته با تار رباب
به هم آهنگی این گرم سماع   عالم از رقص و تغنّی اشباع
رستخیزیست نهان در ذرّات   احتزازیست براندام حیات
مطرب چرخ دف ماه بکف   بکف شوق فرو کوبد دف
دختران فلك از سحر و فسون   پایکوبند هم آهنگ سکون
آینه خانهٔ کاخ ابداع   صحنهٔ بازی رقصنده شعاع
ارغنونساز طبیعت ناهید   پنجه با ساز و نوای توحید
دست و دامان فلك گوهر پاش   بسر خاك نشینان شاباش
راستی گوش دلی گر شنواست   خامشی را چه بیانی شیواست
خامشی گوید از آن رشك ملك   که دهانی است به پهنای فلك
چه بیانی‌است دراین‌صمت و سکوت   که کند اهل محبت مبهوت
قصّه آنجا که ورای قال است   خامشی جو که زبان حال است
دردمندان چو پناهی جویند   سرگذشتی به نگاهی گویند
عصمت و حزن به سیمای مسیح   بیش‌از آن گفت که آیات فصیح

☆☆☆

لوی لوی جنگل

شب در آن کلبه کنار بیشه   شاخه‌ها آخته بروی تیشه
دیده آن طفل یتیم ساده   دل بافسانهٔ لو لو داده
نیمشب‌میپردش خواب از سر   سوی مادر خزد و کو مادر ؟
پدره از سر کار دیروز   برنگشته است باین کلبه‌هنوز
شب تاریك وزمستانی سخت   وزبرون‌غرّش طوفان‌ودرخت
ناله سر گیرد و ناگه لولو ! !   بشکند ناله ز بیمش بگلو
مادرا این منم آغوش تو کو   میبرد دست : سرو گوش‌تو کو

مادرا قهر نکردم بخدا
سر ببالین تو دارم این، ها
مادرا من که ندزدیدم قند
بچهٔ خوب به لولو ندهند
گفته بودی نکنی بیخود خشم
تو بیا ، هرچه که میگوئی چشم
من چه کردم که نیائی ببرم
نکشی دست نوازش بسرم
مادرا وای صدای لولو
آمده زیر درخت آلو
وای مادر چه نهیبی دارد
چه هیولای مهیبی دارد
هی به چشغرّه و دندان قرچه
سوی من تازد و گوید بچه
مادرا پشت در آمد آخر
بخدا میکشد از پنجره سر

☆

از قضا جنبش طوفانی سخت
میزند سخت بدر دار و درخت
در که شد باز یکی سایه چو دیو
میدود تو بهیاهو و غریو
طفلك از حملهٔ کابوس خیال
میکشد جیغی و میافتد لال
گوش دل گر برود دنبالش
باز گویاست زبان حالش :
مادرا وای سیاهی آمد
بغلم کن نگذاری ببرد
آخ بربود مرا در چنگال
دست من گیر که رفتم از حال
دگر افتاد سرم در دوران
دور من وول خورد جانوران
غولها دور و برم در غرّش
چشمها شعله زنان چون آتش

☆

وای مادر به سیه چنگلها
میبرندم به ته جنگلها
بربودند و برندم چون باد
دگر از خویش نمی آرم یاد
میشکافم دل تاریکیها
خواب خون بینم و خود گرم شنا
دور من چرخ خورد جنگل و کوه
غول بینم بقطار و انبوه

آن درختان پُر از بار دُرُشت همه دیوی شُده خنجر در مشت
همه مُشت است و بکوبد بسرم همه خنجر بدراند جگرم
میشکافند ز هم اعضایم این سرم میشکند آن پایم

☆

پای آن تپّه کفن پوشانند راست استاده و خاموشانند
پیرزنهای سیاه فرتوت میکشانند ز هرسو تابوت
بسکه از بچه بهرسو کُشته است اینک از کشته بهرسو پُشته است
باد جارو بزمین میکوبد کشته چون برگ خزان میروید
رعد، موزیك عزا سازکنان ابر، توپ کفنی بازکنان
مُردهٔ ماه کفن پوش از ابر میرود در کفن ابر بقبر

☆

نالهٔ من نشنودی مادر؟ تو که بیمهر نبودی مادر

☆

روح مادر که ز آفاق بُلند نگران بود بحال فرزند
میشود طاقتش از دیدن طاق یکسو افکنده حجاب آفاق
پایهٔ عرش ببر میگیرد تا رهائیّ پسر میگیرد
میرباید بکمند مهتاب جان فرزند خود از بستر خواب
صبح بینند که جان داده یتیم پند تلخی بجهان داده یتیم

☆ ☆ ☆

طوفان جنگل

شب تاریك بجنگل غوغاست همه سو ولوله و واویلاست
چون زند باد باشجار نهیب زاید از واهمه اشکال مهیب

غول و ارواح شریر و کولی
بزمین و بزمان مستولی

سر کند دیو و پری همهمه را
سر دهد در رگ و پی واهمه را

دیو از افکار بشر دزدد ربط
دل ببر نیست دگر قابل ضبط

رعب و ابهام بجان میتازد
عقل از واهمه دل میبازد

خفته گوئی بکمین دیو شریر
که بناگه کندت غافلگیر

سیلی آنگونه زند باد بخشم
کادمی را بپرد برق از چشم

همه آفاق پر از لشکر غول
به سرازیر شدن سیل مغول

چون کشد باد نقاب از رخ برف
تل شود جمجمه بر غاری ژرف

غول برهم بفشارد دندان
مرگ باچهرهٔ موحش، خندان

پنجهٔ دیو نماید هر برگ
هردرخت آیتی ازحملهٔ مرگ

موی انبوه زن زنگی شب
موج خیز آید ودریای غضب

گل شود خار وبدامان گیرد
آتش از باد بسامان گیرد

ازکمینگاه فلك جیش نجوم
سر بر آورده مهیّای هجوم

سیل از آن دور بغرّد چون شیر
شیر مستی که بپاشد زنجیر

بس که خورده ز درختان سیلی
چهرهٔ چرخ نماید نیلی

وحشت آنگونه که سلطان وحوش
رخنه جوید بخزیدن چون موش

مرغکان گاه بر آرند صفیر
لیك چون ضجهٔ طفلان اسیر

جوی، چون مار خزد بر خاشاك
با صفیری خفه و وحشتناك

شاخه‌ها خیره سر وخم درخم
شاخ دیوند تنیده در هم

سبزه‌ها آخته تیغ و خنجر
کادمی را بدرانند جگر

غرّش باد به پیچد در گوش
سر دهد صاعقه درخرمن هوش

سر شود داغ وفتد دردوران
دور وبر وول خورد جانوران

دل بدان صید بماند در بر — که عقابش فکند سایه بسر
لیك تا غنچهٔ مهتاب شکفت — فتنه در اوّل افسانه بخفت
ماه‌چون حور بهشتی خندید — سینما فیلم جهنم برچید

☆☆☆

سنفونی کوهستان

شب و کوه

کوه، در شب چه شکوهی دارد — خرّم آن جلگه که کوهی دارد
شب‌چو مهتاب درخشد در کوه — خرمن عشق نماید انبوه
تاجی از ماه بسر دارد کوه — وز طلا جبّه ببر دارد کوه
شاه بیت غزل دور نماست — کوه سلطان همه‌صحراهاست
کوه‌را چشمهٔ بی‌اندوهی است — کوه منزلگه باباکوهی است
اوّلین پرتو ماه و خورشید — روی پیشانی کوه است پدید
باز از مغربشان با کهسار — آخرین بوسهٔ بدرودـ نثار
مردم کوه نشین داند خوب — که‌چه‌نقشی بطلوع است‌وغروب
من‌چو کوهم نه‌پناهی‌ونه‌پشت — غیرت کوه نشینانم کشت
مرد را کوه سرافراز کند — جای پایش بفلك باز کند
بر گشوده است کتاب کیهان — کاینهمه راز نهانست بخوان
دل همه بر کند از عالم خاك — میبرد روح بسیر افلاك
گر هنرمند بکوهش دست‌است — از شراب ابدیت مست است
کوه گنج هنرش با خروار — دست کن هرچه که‌خواهی بردار
کوه چون عارف رؤیا دیده — دامن از روی وریا برچیده
سر فرا داشته بی‌وحشت‌غول — با جمال ملکوتی مشغول

شب سر از شوق چو بر دارد کوه تا دل عرش خبر دارد کوه

کوه گر روشن و گر تاریك است تا بخواهی بخدا نزدیك است

قصّه در گوش فلك میگوید چارهٔ درد بشر میجوید

کوه انفاس مسیحا دارد وین نسیم از دم عیسا دارد

کوه مهد همه پیغمبرهاست مهبط موهبت وحی خداست

کوه را زبدهٔ فرزندانی است که جهانشان بنظر زندانی است

غالبا هرچه نبوغ است و دهاست دست پروردهٔ کوهستانهاست

کوه برخاسته پل می بندد تا بشر را بخدا پیوندد

نردبانی است فرا رفته بماه تا تو جانی بدر آری ازچاه

کوه آئین هنرمندش هست باهنر نسبت و پیوندش هست

گرنه کوه است و مقام رفعت گو فرود آی همای همّت

قاف اگر لاف تجرّد نزند مرغ افسانه کجا لانه کند

کوه چون ذوق و هنر آزاداست بیستون مدرسهٔ فرهاد است

رشحاتی که تراود از کوه اشك شوق است و بشوید اندوه

قطره‌ئی کز جگر کوه چکد عشق چون شیرهٔ جانش بمکد

شعر هم شیرهٔ جان شعر است وز درخشنده ترین گوهرهاست

شعر قطره است و چکیده است چو در سنك باشد که به سیل آید و پر

☆

گوئی آنجا که بدریا غوغاست کوه سردار سپاه دریاست

باد کوه است بگوش امواج همچو فرمان هجوم افواج

کوه از حلقهٔ دریای عمیق سر بر آورده نگینی است عقیق

لشگر موج اگر کوهکن است کوه ما خسرو لشگر شکن است

استقامت برو از کوه آموز نوح‌را دیده وبرجاست هنوز
کشتی نوح‌چواز طوفان‌جست بار اول بسر کوه نشست
کوه‌راسینهٔ‌صبراست وسکون گو که آفاق شود کن فیکون
کوه را قلّهٔ قهر است و عتاب قُرق غیرت شاهین و عقاب
کسش انجام ندید و آغاز نیست جز ابر کسش محرم‌راز
قهرمانی بکمین است و بهوش خود کمان‌فلك آورده بدوش
تیرا گرسنگری‌ازکوهش بود پَر گرفت وهمه آفاق گشود

✡

هر نخی ، دوك فلك تابیده کوه دور سر خود پیچیده
این نه پیچیدهٔ دشت وهامون که یکی قرقرهٔ عمر قرون
پهلوان با سر افراخته است که قرون پشت‌سر انداخته است
ژنده پیری بجبین خط امان که بکوبد بزمین پیل زمان
دیده بانی است بُلند و بینا شاهد گشت و گذشت دنیا
چشم عبرت همه جا بگشاید زیر چشمی همه را میپاید
گر تراگوش لطائف‌شنواست کوه را پند لطیف وشیواست
آنچه در دادی با کوه ندا بازت آید به مزامیر صدا
یعنی ای طفل بیندیش وبکار که همان میدروی آخر کار
هیچ با دیو و ددی بد نکنی که‌خود آن‌بدهمه‌باخودنکنی

✡

کوه‌تنها نه همین گلدسته‌است بلکه درهای‌جهنم بسته است
خوانده‌باشید که‌خلاّ ق جهان دوزخی زیر زمین کرده نهان
در دل این کرهٔ خاکی ما آتش انباشته دریا دریا

آن جهنم که جزای من و تست — خفته زیر کف پای من و تست
کوره هرجا که نفس کش دارد — کوه سدّ ره آتش دارد
اژدها چنبره با گمب و غرنب — کوه، زنجیر کشانش که مجنب
فتنه‌ئی زیر زمین رفته بخواب — که جهانی کند از دم همه آب
گر سر از خواب گران بر دارد — زیر سر آتش محشر دارد

✡

کوه جوشندهٔ آتش افشان — با همه کوکبهٔ کاهکشان
نه گمان دار که آتشبازیست — یا طبیعت بسر طنّازی است
بلکه از خشم فروخورده، جهان — آورد باد گلوئی بدهان
شعلهٔ آتش خشمی جوشان — میکشد با تو یکی خط نشان
تا تو طغیان معاصی نکنی — طاعت از طاغی وعاصی نکنی
این تل آتش خشك وترسوز — يك دبستان نمونه است هنوز
ورنه گر باز کند کوه دهان — سر کند فاتحهٔ کون و مکان
خشتها کز سر خم بر دارند — يك تن زنده بجا نگذارند
آنزمان مرك مجسم شده کوه — لولهٔ توپ جهنم شده کوه
بمب با کوه تحاشی نکنـد — تا جهان را متلاشی نکنـد

✡

آب را نیز سر طغیان است — باد را نیز سر طوفان است
گر نه این کوه بلاگردان بود — زندگی دستخوش طوفان بود
گر نه این سد سکندر بنیاد — بود کاخ مدنیّت بر باد
کوه مسمار سر سلسله‌هاست — قفلبند دهن زلزله هاست
پارسنگی است بمیزان جهان — تا تعادل کند اوزان جهان

ورنه هر لحظه تکانی خیزد — که جهانی بسر هم ریزد
چرخ را میخ طناب خیمه‌است — تا زمین کج ننهد پاچون مست
کوه‌از آنجا که‌خوداز او تاداست — بر ترین صومعهٔ زهاد است
هر کرا عزت عنقا دادند — قافش از همّت والا دادند
موسی از قوم چو آمد بستوه — خود خدا کرد تجلّی در کوه
شب بسی نور خدا دیده بکوه — خودبگوید که چهادیده بکوه

✡

دیده بر سینهٔ طور سینا — قد با عز و وقار موسی
هاله اش حلقه برخ نورانی — در جمال ابدیت فانی
ملك العرش بطوقش تورات — خواند آهسته بگوشش آیات
جام جان یافته لبریز ندا — و آن ندا خندهٔ مینای خدا
چشم دل باخته در نخلهٔ نور — گوش جان یافته در قلهٔ طور
تکیه بر تخت و عصای شاهی — بر سرش تاج کلیم اللهی
سرنگون تخت و بساط فرعون — علم موسوی افراشت بکون

✡

مصطفی دیده بغار حرّا — بجمالی و جبینی غرّاّ
در افق جلوهٔ بام ملکوت — جبرئیل‌است ومحمد مبهوت
طاوسی دید بهشتی چون برق — افق غرب گرفته تا شرق
سرفرا گوش نبی‌داشت‌سروش — خواندش اسرار سماوات بگوش
باز بنمود بدو قرآن را — گفت در گوش دل آویز آن‌را
تختی از نور برافراشته دید — تاجی از ماه فرا داشته دید
رفت سلطان رسالت به سریر — کرده اقلیم شفاعت تسخیر

دید روح وملك ازصفهٔ عرش صف بصف سجده کنان تا بر فرش
ملکش سر بشهادت خم کرد این همان سجده که با آدم کرد

✡

شب ازاین نادره‌ها دارد یاد روح ، نامحرم و محروم مباد

✡ ✡

یکشب خاطره

کوه پر برف جهانی معنی‌است اینهمه ذوق بهاران رانیست
یکشب خاطره دارم ازکوه که ندیدم دگر آن فرّ وشکوه
طفل بودیم وپر ازعشق وامید پشت و روی ورق عمر سپید
روز رفتیم به اسکیبازی شب شدو باز شلنگ اندازی
اسکی ما نه که کشك است و لبوست بلکه سُر خوردن روی پاروست

✡

برف و کوه‌است و نشاط مهتاب زندگانی به‌زراندودی خواب
پر گشودیم بروی پارو سینهٔ کوه ، بسان پر قو
سوز سرماست ولی با ما نیست شور با ما که همه شیرینی است
از بر دامنه ها میلغزیم ذوق یا بیم بخود میلرزیم
یك نسیم سمج نادرویش بسر و صورت ما میزد نیش
عدّه‌ئی هم پی ما میگشتند مگر از باغچه ها بگذشتند
برشد از باغچه ها مشعلها چون حریقی بدل جنگلها
اضطرابی که‌در آن شعله‌ودود صورت حال پدر مادر بود
ماهم از بُز دلی یا رو ندیم خواه و ناخواه براه افتادیم
برف هرجا که گریبان‌زده‌چاك سبزه بر کرده سراز سینهٔ خاك

راه ما گاه سپید مطلق
گاه مخلوط سیاه و ابلق
خلوتی ژرف وسکوتی است شگرف
که دو آمیخته با صولت برف
تا قدمها بسر برف آید
برف باما بسر حرف آید
گاه نرمش سخن وگاهی تند
گاه پنداست وزمانی قرولند

☆

آمدیم از خم گودی بالا
با من از کوه جهانی کالا
آسیا کلبه‌اش افروخته بود
مشعلی رقص‌کنان میزد دود
بانگ گاو و گلهٔ چوپانی
دلنشین موسقی دهقانی
داد وقال سك وغوغای خروس
میکشد تا فلك آبینوس
هرچه نزدیکتر آئیم به‌تنگ
پردهٔ مات ، نماید پررنگ

☆

پیش رو دهکده افراشته بود
کلبه‌ها رویهم انباشته بود
لاله‌هاروشن‌وخوش منظره‌ها
چون گل زرد در و پنجره ها
رفته و مانده برفی شق ورق
تابلو دهکده دارد ابلق
کلبه‌ها جزدوسه‌جا ، پاچیده
جعبه‌هائی بسر هم چیده
بام زیریست حیاط روئی
خانه‌ها بافته درهم گوئی
در هر خانه اجاقی روشن
هرطرف دود بلند از روزن
دودها کرده ستونهای عمود
رسم بر دایرهٔ چرخ کبود
سایه افتاده ببامی از بید
بید با همسر خود میرقصید
زر خط گردش آتشگردان
میزند دایره هائی الوان
رختها شسته بالوان لوند
بسر بند گلی میرقصند
این دمد آتش و آن‌دوشد شیر
وان‌یکی‌سك بکشد با زنجیر

کدخدا خود بدم ایوانش تکیه در داده بلب قلیانش
پوستین در بر وپیشش فانوس چار زانو زده چون کیکاوس
همه‌جا همهه وجوش وخروش جمعشان جمع و سماور در جوش
این وضو گیرد و آن‌یك به‌نماز این دعا خواند آن‌یك آواز
آنزمان امنی و ایمانی بود خلقرا صورت خندانی بود
خانه ها چون دل‌مردم روشن هجره ها از گل آتش گلشن
شب نشینی است بدور آتش سینی شبچره ها درگردش
میرود شبچره ها بام ببام کشمش وسنجد ومغز بادام
بچّه ها غلغله افراخته اند برلب‌وگونه گل انداخته‌اند
بردر وبام همه گفت و شنید قصهٔ رخت نو است وشب‌عید
رنگها را سر هم میریزند که چه شالی‌شب عید آویزند
اینك از راه بهار آید و عید سفره‌های‌هل وگل باید چید
سفرهٔ عید گل سر سبد است عید خود میوهٔ عمر ابد است
عید ما سفرهٔ رنگین دارد دستگاهی سر و سنگین دارد
تخم مرغ و بره‌ها رنك‌کنند خانه را غیرت ارژنك کنند
پیله ور تا زد و از راه رسید باید ازهرچه که آورده،خرید
دکمه،زنجیره ،عرقچین،قیطان شوه ، منجوق،النگو، مرجان
سکهٔ نقره و شاهی سفید نوبر سال نو و عید سعید
باید آویختن از روزن شال کاینهمه‌رسم‌وشگون‌باشدوفال
ناشناسی که به‌پشت بام است هدیه باید به پر شالش بست
دختر و مادره باید استاد در شناسائی شال داماد
نخ ابریشم و زر باید تافت شال وجوراب گلی بایدبافت

کاروان آید از آنسوی ارس
طرب‌انگیز همه بانگ جرس
آن سفر کرده ز در باز آید
دلبر ما بسر ناز آید
پسرك آید و آرد همه چیز
دخترك گو نبرد هیچ جهیز
عشوهٔ پارچه‌های رنگی است
جلوهٔ آینه های سنگی است
شال و انگشتر و کفش بلغار
سینی و جام‌و سماور مسوار
ساعت و حلقه و زنجیر طلا
چشمها خیره ازین برق و جلا
گاو ها زاید و بر خیزد ایل
آغز و خامه و سرشیر سبیل
ایلخان شل شل و تاتی تاتی
میرسد با سله و سوقاتی

☆

دم‌عید است ونگار دم بخت
بهوای شب بانو بر تخت
خورددوخوابش بزك‌ونك‌وحناست
هر شبش‌چشمهٔ‌احلام‌وشناست
گرشب‌شنبه وگر آدینه است
سروکارش همه با آئینه است
همه بابخت وبزك در کُشتی
فکروسمه‌است وحنا انگشتی
دخترکهای ملوس و مقبول
بعرقچین همه آویزهٔ پول
با زلم‌زیمبو و با برق و یراق
توله منگوله‌ئی وگربه براق

☆

بانوی خانه ، بچشمان سرمه
زر کلاغی و کلیجه ترمه
پای کرسی دم دست آقا
زلف پر قیچی و ابرو بالا
زلف‌شب‌بسته بگیسوی دراز
کرده از روز تولد آغاز
رشتهٔ‌ناف‌بریده‌است ازخویش
درهٔ ناف بپائین در پیش
قصه از آن و حکایت از این
تا بجاهای قشنگ و شیرین
حلقهٔ نامزد آورده بمشت
تا بانگشت کند خلقی کشت

نامزد بازی و آن دوز کلک جگر دختر و کلفت زده لك
تا رسیده به شب بند وخضاب وسمه‌جوشانده‌بعدلفت‌ولعاب
یك عروسی که کسی از آدم خود نداد است‌نشان تا خاتم
خیمه‌شب بازی وتوسن تازی آتش افروزی و تیر اندازی
تا شلیته است و زری تنبانی قر و قربیله و دم جنبانی
لزگی خنجری و شمشیری گاو جنگیدن و کشتی گیری
کرَمی‌خواندن(عاشق‌رستم) باچغوروبالابان وچم و خم
از فغان و دف و تار وطنبور گوش گردون کر وچشمش هم کور
سیب داماد دم پای عروس پشت‌چشمی‌شده نازك که‌چه‌لوس

☆

حاجی از یاد دل انگیز شباب قند خواهد بدلش گشتن آب

☆

دختر نامزد و تازه عروس حجله را ساخته پرّ طاوس
در و دیوار پراز نقش ونگار چیده‌بر طاقچه‌ها سیب وانار
کندو کاوش‌همه‌بامیل‌و کلاف روکش و پیرهن زر کشباف
برسرش چادر نیلی چون ماه پیرهن چاك و شلیته کوتاه
فکر رخت‌و بزك‌ومشاطه است یا بدنبال زن خیاطه است
نوبت خاله و خانباجیهاست فصل حلاجی و وراجیهاست
ننه و خاله به تنبان دراز شلمه پیچیده و یشماق انداز
همه دستوری ودست‌اندر کار همه جا باز مشیرند و مشار
دختر کولی وشوخ و شنگول غرق‌درسیم‌وزر وپولك و پول
گیسوافشانده‌پرندین بردوش حلقه آویخته زرین درگوش

با دف و دایره چرخد در ده　　گرم شوخی و شتل باکه ومه
همه جا تخم هوس میپاشد　　تا کجا سور و عروسی باشد
پیرهن پوش زری و اطلس　　پیر افسرده دل آرد بهوس

٭

وز دو سو باغچه‌ها لخت و نژند　　هردم از باد بخود میلرزند
هی سر آورده بهر کس که رسند　　خبر از باد بهاران پرسند
همه در حسرت برگ و گل و بار　　خواب بینند گل و باغ و بهار

٭

باد چون سیل سپاهی سر سخت　　میزند خود بدر و دار و درخت
باز کاری چو نرفته است جلو　　چند گامی عقب آید کز نو

٭

دهکده با همه سایه روشن　　تابلوئی ساخته رنگ و روغن
سایه ها دست به کلك اوهام　　رنگ پرداز سکوت و ابهام
شاهکاریست طبیعت زنده　　صنعت اینجا قلمی لرزنده

٭

روی سر خیمهٔ والای فلك　　ابرها صاف به سیمای ملك
دامن افشانده سکوت از افلاك　　گردی از سرب حجاب از بر خاك
ماه بر قبهٔ این نیلی طاس　　میدرخشد چو نگین الماس
گاه با بازی (قایم موشك)　　اختران را بدل اندازد شك
در دل ابر، چراغی توری است　　چون نقاب افکند از رخ، حوری است
زهره آن دختر شیدای شبان　　نی بلب شاه همه نوش لبان
زهره ضرب المثل زیبائی　　شهرهٔ شاهدی و شیدائی

آسمان مرتع نیلیگونش — اختران گلّه به پیرامونش
زمردین گوهرش آویزهٔ گوش — زلف‌چون‌چنگ‌دلاویز بدوش
به نوای ازلی نغمه سرا — و آهوان ابدیّت بچرا

☆

زیر پامان، چوحریری موّاج — رودخانه‌است وخروش‌امواج
ماهش افتاده بگرداب عمیق — دست و پا میزند آهسته‌غریق
رودکز نغمه طنین اندازد — ارغنونی که خدا بنوازد
بایخ و برف خود آئینهٔ آب — میدرخشد به جلای مهتاب
رود باسیر و مسیری دلباز — موج اندیشه برد دور و دراز
سایهٔ بید و صنوبر به شنا — در رخ آب برنگ رؤیا
کاروان باجرس آید از دور — در دل دخترك‌انگیخته شور
ناگهم عشق شبیخون آورد — آنشب آن‌کوه مرا شاعر کرد
یکشب‌واینهمه صرافی وسیر؟ — برو ای عمر که یاد توبخیر

☆ ☆ ☆

سیمای‌شب

ای شب‌ای توفته دریای سیاه — کیست‌پارو زن این زورق‌ماه
ای فروهشته بدامن گیسو — همه در مشك زده خرمن مو
ای شب ای سایهٔ دنیای قدم — ای وجود از تو هم آغوش‌عدم
ای جهان هشته بموئی انبوه — چون سحابی که بپوشاند کوه
ای شب ای‌خیمهٔ نیلی‌خرگاه — خیمهٔ سلطنت خسرو ماه
ای عروس فلکی را چادر — کار گلدوزی ماه واختر
طیلسان فلك نیلی پوش — ماه را جبّهٔ نیلی بر دوش

ای شب ای پردهٔ پندار جهان — ای شب ای‌عالم اسرار نهان
ای تو دنیای سکوت وابهام — غرق دریای سیاهت اوهام
ای تو دریای کران نا پیدا — ای بسودای تو فکرت شیدا
ای‌توچون جنگل تار و انبوه — فکر از ابهام تو آید بستوه
بسته بر تیر نگاهم سر راه — سپرت سرمه کند تیر نگاه
روشن ازسرمه‌شودچشم‌وعجب — میل در دیده کشدسرمهٔ شب
ای‌همه تیرنگاه از توبسنگ — پای اندیشه در اقلیم تولنگ
این‌چه‌سوداست که درسرداری — چه عوالم که تو در بر داری
وه چه دنیای جلالی و جمال — مهد اندیشه وکانون خیال
دامن تست پراز فرّ وشکوه — چون پُرازلاله یکی‌دامن کوه

☆ ☆ ☆

نامزد بازی روستائی

گوئی از عشق خبر دارد شب — چه خبرها که ببر دارد شب
شب‌نه‌چون‌روزبدوجانکاه است — شب کجا روزکجاشب ماه است
شمع مه انجمن آرای شب است — این گهر در دل دریای شب‌است
شب چو مهتاب چراغ افروزد — به جوانان ره عشق آموزد
اختر شب که کند جلوه گری — دختر آموزد از او عشوه گری
ماه کز تیرگی شب بدمید — سر زند از دل نومید امید
ابر چون پاره و افشان گردد — خواب عشاق پریشان گردد
تا بقصر فلك آمد اختر — نرود از لب ایوان دختر
شب که چون دزد بروزن شد ماه — چشم عشّاق شود دزد نگاه
عالم عشق چراغان بشب است — نامزد بازی دهقان بشب است

✡

یاد آن عهد که تابستانها ‏ همه ده بودم و کوهستانها
زان زمان خاطره‌هائی شیرین ‏ دارم از مردم ییلاق نشین
عمه‌ام دخترکی داشت ملوس ‏ نامزد بود وسپس رفت عروس
شوهر او که جوانی یل بود ‏ سرو بالا وقوی هیکل بود
از دهی بود بسی بالاتر ‏ در میان فاصله بس کوه و کمر
دیده بودم بمیان مه و ابر ‏ که فرود آمدی ازکوه چوببر
نامزد بازی این مرد دلیر ‏ بود جانبازی و شوخی باشیر
تا چو رستم بکشد ماه از چاه ‏ هفتخوانهاش فرو بستی راه

✡

در دل نیمشبی پر اسرار ‏ تشنگی کرد ز خوابم بیدار
دیدم انگار که بر بام کسی است ‏ زیر پا جنبش خاری وخسی‌است
میشد آهسته بروزن نزدیک ‏ کم کمك شد دم روزن تاریك
دیدم افتاده بروزن دمرو ‏ گاه دزدد سر وگاهی پهلو
مگر انداخت بنرمی ریگی ‏ که سخن گفت بگرمی دیگی
زینسو آهسته عروس ددری ‏ سربر آورد ونهان شد چو پری
من‌هم ازکوزه‌چشان آب زلال ‏ بودم از پنجره‌شان شاهد حال
نیمه شب بودوسکوتی در ده ‏ ابرها پاره سر کوه به مه
خرمن کاه کشیده بفلك ‏ آشیان کرده بطاقش لك لك
گوش در یافتی از لطف هوا ‏ بال برهم زدن درنا ها
دلکش افسانهٔ مرغان حزین ‏ میکند خواب طبیعت سنگین
ابر گوئی که بسقف تالار ‏ عنکبوتی است‌که می بندد تار

بفسرد آتش ماه و اختر   کهکشان رفته پی خاکستر
گه بغرّد سگ چوپان بر بام   تا نه گرگی کند اندیشهٔ خام
پاسبانی است که گوئی بغریو   از قرقگاه پری راند دیو
در ته باغچه آن گوساله   دارد از دوری مادر ناله
مشعل ماه فروکش کرده   روغنش کاسته و افسرده
چون چراغی است فتیله پائین   هشته از ابر حبابی رنگین
ابر فانوس کش مشعل ماه   چون زنی پیر که شب پوید راه
وز یکی تپه سرازیر شود   خواهد آهسته ته درّه رود
چون بخرگاه افق در پیوست   روشنی چتر فرو خواهد بست
آبگیریست فلك یخ زده آب   بریخش سرسره بازی شهاب
یا یکی روشن وصافی دریاست   کز زلالی در و گوهر پیداست
اختر از خواب گران دارد سر   خواهد از ابر بسازد بستر
مه زندشان برخ آب از مهتاب   تا که از سر بپراندشان خواب
میرسد نغمهٔ مرغان از دور   چون یکی زمزمه کز غرفهٔ حور

✿

وان دو عاشق بلب چشمهٔ آب   سایه‌ئی جسته پناه از مهتاب
فارغ از خلق در آن خلوت راز   مست و مدهوش برازند و نیاز
چون گل و قند خود آمیز بهم   چون دو بدمست گلاویز بهم
دست عاشق به دو لیموی ممه   دست معشوقه به قلاب قمه
عشق مسکین نگر وحسن دلیر   که غزالی است هم آبشخور شیر
شوکت حسن یکی شوخ گوزن   گشته با صولت شیری هموزن
این نگاریست ظریف و زیبا   وان جوانی است رشید و رعنا

او دهد شرح فداکاریها — وین دهد قول وفاداریها
او دهد شرح، که چون کشت پلنگ — چون فرو جست پلنگ از سر سنگ
وین کشد دست بر آن بازو و بر — میستاید دل شیر شوهر
این بمردی کند اورا تصدیق — وان بعفّت کند این را تشویق
این غزالی است نگارین خط و خال — و آن پلنگی است سمندین کوپال
نازش این بکمند گیسو — تکیهٔ او بستون بازو
او طرفدار عروسی است عجول — وین سر انداخته در پیش خجول
او در آورد یکی حلقهٔ زر — خود در آویخت بگوش دلبر
وین یکی شال ظریف کرکی — پر گل و بوته بذوق ترکی
رشته و بافته با دست هنر — بست با دست خود اورا بکمر
گفت در گوش من آهسته سروش — کان کمر بسته شد این حلقه بگوش
ناگه از خانهٔ همسایه کسی — ملتفت شد بصدائی، نفسی
بانگ برداشت که آی دزد آی دزد — مستحق خفقان بود بمزد
زان صدا غلغله پیچید بده — همه بیدار شدند از که و مه
دختر از شوی چو میگشت جدا — بوسه‌ئی داد و سپردش بخدا
آن یکی جست بدیوار و پرید — وین بسر پنجه سوی خانه خزید

☆☆☆

شب شاعر

شب چو بود از دل عاشق آگاه — روز عاشق شد از آن گشت سیاه
از سیه روزی ما گشت سیه — من سیه روزم شب را چه گنه
شب آفاق بماه است سپید — شب عشّاق بمهتاب امید
شب همه مایهٔ پیروزی ماست — شب ما سایهٔ پیروز هماست

شب چو گرد آورد افکار پریش — بخود آید خرد دور اندیش
شب برد مرد در اندیشه فرو — سر اندیشه نهد بر زانو
مست فکرت مزهٔ عقل چشد — نقشهٔ زندگی روز کشد
شب توان خاطره‌ها سان دیدن — مشکل از تجربت آسان دیدن
شب کتابی است پر از راز نهان — شرح آغاز و سر انجام جهان
شب‌چوهنگام‌خمار آید وخواب — سر گرانی برد از گیتی تاب
مادر شب بود آغوشش باز — مهد آسایش و گهوارهٔ ناز
داروی خواب به‌پیمانهٔ شب — مرغ حق سرکند افسانهٔ شب
این بافسانه نوازندهٔ گوش — وان به پیمانه ربایندهٔ هوش
تا کشانند طبیعت در خواب — نخورد هیچ تکان آب از آب
دهر در خواب و طبیعت خاموش — عالم از بادهٔ وحدت مدهوش
خاکیان یکسره مدهوشانند — خفته در وادی خاموشانند
چرخ‌در گیتی و آن خواب گران — با دوصد دیدهٔ حیرت نگران
کائنات از براین صمت‌و سکوت — عظمت را همه محو و مبهوت
از سبك سنجی ولطف احساس — چون ترازوی دقیقی است‌حواس
جنبش هر پر کاهی ز نسیم — میشود با قلم حس ترسیم
اگر آئینهٔ دل پاك کنی — نفس نامیه ادراك کنی
گر توان بال فراتر بگشود — میتوان نغمهٔ ارواح شنود
مرغ شبخوان به صفیری که زند — تا باعماق فلك رخنه کند
لرزش برگ نحیفی بدرخت — بیکی زلزله میماند سخت
افتد آنگونه صدا بر در ودشت — که‌یکی سنگ فتد بر سرطشت
گرسر انگشت سوی چینی‌رفت — تا بگردون به سخن چینی‌رفت

صوت درکار هوا گیر شدن سنگ باشدبه سرازیر شدن
سخنی گر ز لب بام گذشت افتد از بام سخنگو را طشت
جز به نیکی دهن ار واکردی ملتفت باش که رسوا گردی
گر نسیمی سبك از جا خیزد سخت طوفان بلا انگیزد

✡

من در آندم بخدا روی آرم روی دل باز بدانسوی آرم
شمع بیدارم و در سوز و گداز هر سر مو زندم نغمهٔ ساز
دل همه سوز و همه ساز آید طایر شوق به پرواز آید
بنگرم در دل دریای قدم جوشش و جنبش امواج کرم
بینم افرشتهٔ شب را چون تاج غرق گوهر بفراز امواج
که کند گوهر الهام نثار بسر زنده دلانِ بیدار
باوی افسانهٔ دل گویم باز گریم و چنگ صفت مویم باز
اشك من بیند وبر چشم ترم دامن طبع کند پر گهرم
شب‌شاعر چه شب پیروزی است شب‌ما روز جهان‌افروزی است
شب شاعر شرف ایام است شعر شب آینهٔ الهام است
شب در رحمت گردون بازاست دل شب خلوت اهل راز است
شب بشر را پر علوی بندد روح علوی بخدا پیوندد
شب‌بشر زشت‌وبدآموز که‌نیست بشر شب بشر روزکه نیست
شب بشر صلح وصفا دارد دوست با همه مهر و وفا دارد دوست
شب مناجاتی مرموز کجا ماجرا جو بشر روز کجا
شب بشر روح الهی دارد دل بتوحید گواهی دارد
دل بشب می شنودنکهت دوست دگر از وجد نگنجد در پوست

روح گیرد به پر و بال نیاز — رو بسوی ابدیّت پرواز
شب چو هنگام مناجات آید — پیر در بام خرابات آید
از بر بام یکی خرگهِ انس — ملکی بنگری از عالم قدس
رخ چون ماه در آفاقش طاق — منعکس ماه رخش در آفاق
نور از ظلعت او بسته تتق — سرکشد شعله بخرگاه افق
سر کند درس مقام توحید — همره ساز و نوای ناهید
ذکر تسبیح جمال مطلق — مست حق ساخته با حق ملحق
طایر وجد وصفا وغم و حال — تا بر عرش گشوده پر و بال
قدسیان از غرفات افلاك — در تماشای طربخانهٔ خاك
خیل افرشتهٔ شیرین حرکات — نازل آیند بخیر و بره‌کات
اینهمه در دل دنیای شب است — عمرنوشین همه‌رؤیای شب‌است
شب از اینگونه هنرها دارد — این صدف طرفه گهرها دارد
آه اگر صبح سپه ساز کند — جنگ روم و حبش آغاز کند
آه‌از آن‌دم که زجنگ شب وروز — لشکر روز درآید پیروز
بانوی چرخ شود پیر و پلید — طرّه‌های سیه از غصّه سپید
گریه‌اش شسته سپیدآب از رخ — رفته آن جلوهٔ مهتاب از رخ
آه سردش بکُشد مشعل ماه — شمع انجم همه ریزد درچاه
ز آنهمه لاله که بودیش بباغ — آفتابیش بدل ماند داغ

☆ ☆ ☆

خاطرات شب

وای از اسرار درون دل شب — شب چها دیده بعالم یا رب
شب چها دید وچها دارد یاد — مادر شب چه شگفتیها زاد

وصل‌ها دیده پراز راز ونیاز هجرهادیده‌پر ازسوز وگداز
دیده رخسار منیژه چون ماه بر سر بیژن و بیژن در چاه
دیده لیلی که بدشت و هامون گیرد از ماه سراغ مجنون
دیده شیرویه که چون‌اهریمن آید آهسته فرود از روزن
خفته دیده است سپاه چنگیز زیر سر معرکهٔ رستاخیز
دیده آن آتش تخت جمشید که بسودای سکندر خندید
زجرها دیده و زندانی ها خامشیها و خدا خوانیها
ناله‌های زن ثکلا دیده است قیس برتربت لیلا دیده است
ای بسا شب که صهیل شبدیز خوانده شیرین بر کاب پرویز
چه بسابستر ویس و رامین ماه را یافته شمع بالین
دیده در بادیه کوچیدن ایل خیمه بر کندن وغوغای‌رحیل
های و هیهای شتربانان را عود زنها وحُدی خوانان را
ایلخان جوخه ببر ، برجمّاز کُله کج ، زده زیر آواز
بگذرد قافله با زنگ شتر زنگ‌رازمزمه چون رشتهٔدر
کاروانها بقطار و انبوه چون غل وغلغله پیچیده‌بکوه
چون‌ره مورچه بردور گدوک یاچنان رشته که پیچیده‌بدوک
زنگ با زمزمه‌ئی روحنواز رشته ها بازکند دور ودراز
نخ اندیشه چو ابریشمها میخورد تاب به پیچ و خمها
واشود چشم مسافر از خواب بفغان جرس و غلغل آب
از کجاوه بدر افسون نگاه هم شکر خواب بافسانهٔ ماه

☆

کوچ زوّار و صلای چاوش علم شاه ولایت بر دوش
خیل لیلی بره نجد و یمن یاد او مانده بر اطلال ودمن

گرد آن کعبهٔ عشق محزون • بطواف آمده مسکین مجنون

✿

دزدها دیده شب و دشمنها • راهزنها و شبیخونزنها
ازکمین تاختن خونخواران • برق چشمان جنایتکاران
شور و تصمیم سپهسالاران • نقشهٔ حملهٔ ارتشتاران
ابتکار ژنرالها دید است • انتحار مارشالها دید است
شهسواران‌شده بااسب نگون • مانده‌برصخرهٔ کوهش‌لك‌خون
چهره‌ها دیده گلوگیر گناه • پنجهٔ منتقم و روی سیاه
چه بسا خائن خونین مخلب • که فرو رفته به تاریکی‌شب
چه‌بسا صحنهٔ سالوس سیاه • که‌خجل‌شدشب‌ازاودررخ‌ماه
چه بسا پرده نشین عفّت • دیده در پنجهٔ دیو شهوت
گر لب شب بگواهی لرزد • پایهٔ عرش الهی لرزد
پرده‌ها دیده و زشت و زیبا • شاه بر خاك و گدا بر دیبا

✿

دیده‌آن بخت‌نگونسار قمار • که حریفش‌زده بردار وندار
آخرین برگ‌ورق بر کف‌دست • هستیش بسته‌بآن‌یك‌ورق‌است
به‌چه دستی زند اورا بزمین ؟ • چون کندعائله‌ئی‌خاك‌نشین؟
هی بخود لرزد و ورزد تأخیر • که چه بازی بکند با تقدیر
در پس پرده عیال و اطفال • اشکریزان بوداع آمال
پرتگاهی است مخوف‌وتاریك • بازکرده دهن آید نزدیك
وز بر بام همی نالد بوم • که خبرهاست درآیندهٔ‌شوم

✿

جشنها دیده و مهمانیها — روشنی ها و چراغانیها
نیز در بادیه سرگردانها — نیمشب دستخوش طوفانها
شام‌را دیده و آن‌شیون‌وشین — در شب شام غریبان حسین
دیده مهمانِ شب عاشورا — سرپرست اسرای فردا
که زنامردی بیعت شکنان — سر فرو داشته در پیش زنان
ناکسانی که در آن واویلا — میگذارند خدا را تنها
ننگ اسلام و سقوط تاریخ — حیف نفرین و دریغ توبیخ

✡

نیز آن حادثهٔ رقت خیز — که کند موبتن غیرت تیز:
تا شبیخون نزند گمراهی — بسر پردهٔ آل‌اللهی
شیر نیزار شهامت عباس — سر فرو داشته با آن نسناس
یکشب ازعمر فزون‌میخواهد — مهلت‌از دشمن‌دون میخواهد

✡

و آن‌حبیب‌بن‌مظاهر که‌چوشیر — صبح، را آینه سازد شمشیر

✡ ✡

شب وعلی

علی آن شیرخدا شاه عرب — الفتی داشته با این دل شب
شب زاسرار علی آگاه‌است — دل شب محرم سرالله است
شب علی دید به نزدیکی دید — گرچه او نیز بتاریکی دید
شب شنفته‌است مناجات علی — جوشش چشمهٔ عشق ازلی
شاه‌را دیده به نوشینی خواب — روی بر سینهٔ دیوار خراب
قلعه بانی که بقصر افلاك — سر دهد نالهٔ زندانی خاك

اشگباری که چو شمع بیزار — میفشاند زر و میگرید زار
دردمندی که چو لب بگشاید — در و دیوار به زنهار آید
کلماتی چو دُر آویزهٔ گوش — مسجد کوفه هنوزش مدهوش
فجر تا سینهٔ آفاق شکافت — چشم بیدار علی خفته نیافت
روزه داری که بمهر اسحار — بشکند نان جوین افطار
نا شناسی که بتاریکی شب — میبرد شام یتیمان عرب
پادشاهی که بشب برقع پوش — میکشد بار گدایان بردوش
تانشد پردگی آن سرّ جلی — نشد افشا که علی بود علی
شاهبازی که ببال و پر راز — میکند در ابدیت پرواز
شهسواری که ببرق شمشیر — در دل شب بشکافد دل شیر
عشقبازی که هم آغوش خطر — خُفت در خوابگه پیغمبر
آن دم صبح قیامت تأثیر — حلقهٔ در شد از او دامنگیر
دست در دامن مولا زد در — که علی بگذر واز ما مگذر
شال شه واشد و دامن بگرو — زینبش دست بدامن که مرو
شال می‌بست و ندائی مبهم ! — که کمر بند شهادت محکم
پیشوائی که ز شوق دیدار — میکند قاتل خود را بیدار
ماه محراب عبودیت حق — سر بمحراب عبادت منشق
میزند پس لب او کاسهٔ شیر — میکند چشم اشارت باسیر
چه اسیری که همان قاتل اوست — توخدائی مگر ای دشمن دوست
در جهانی همه شور وهمه شر — ها علیٌ بشرٌ کیف بشر
کفن از گریهٔ غسال خجل — پیرهن از رخ وصال خجل
شبروان مست ولای تو علی — جان عالم بفدای تو علی

بقیه خاطرات شب

نوح را دیده و دنیای قدیم کشتی نوح بگرداب عظیم
همه غرقاب کران تا بکران شب بچشمان دریده نکران
یکوجب خاك ندارد دنیا آسمان خیمه بروی دریا
همه آفاق غریق گرداب کشتی نوح بر آن اُجّهٔ حباب
مرگ با عربده و باد وبروت زندگی زنده بگور تابوت
انتقام است و بدوش اموات میرود تخته و تابوت حیات
جز یکی نقطهٔ رحمت یا رب همه جا غرّش دریای غضب

☆

شرق را دیده در اعصار عتیق هند در قعر زمانهای عمیق
رومیان دیده و ساسانیها عصر فینیقی و کلدانیها
مصر و سوریه و لبنان قدیم نیل طغیانی و اهرام عظیم
دیده دریای شگرف و ژرفا آب منشق بعصای موسا
کوچ و غوغای بنی اسرائیل غرق فرعون وجُنودش در نیل
قصر دارا و شکوه قیصر جام جم ، آینهٔ اسکندر
قصرها آینه بند و مرموز فرشها زرکش و مرواریدوز
جارها هشته پر آویز بلور چشمك لاله چو نرگس مخمور
پرده ها لیموئی و گلناری نرده ها کنده و مینا کاری
می یاقوتی و ابریق بلور نکهت مشگ و عبیر و کافور
تتری طرّه غلام از دهلیز هم بر ایوان حبشی خال کنیز
سازد آن زمزمهٔ بربط و عود سوزد این مجمرهٔ صندل وعود
آن کمر بسته و ارخالق پوش وین کلاغی بسر وحلقه بگوش

در و دیوار پرند و گوهر جامه‌ها پر زر وبرق و زیور
زری و تافته و تور و حریر اطلس و ترمه و شال کشمیر
شب در آن دورهٔ نادانیها نیل را دیده و قربانیها
نعش بر آب چو محزون رؤیا ماه ، خندان بعروس دریا
دیده آتشکده و پیکر شید تفته چون چشمهٔ ماه و خورشید
دختران دیده برون جسته ز آب چون سمندر سوی آتش بشتاب
آتش سرخ کشد شعله سپید چون زر سرخ بنور خورشید
یا یکی خرمن یاقوت خوشاب که درخشد بجلای مهتاب
یا تنور شفق افروخته مهر از بر سینهٔ خونین سپهر
دیده متروك و کهن معبدها منزوی کنگره ها ، گنبد ها
دخمه ها توهم و اوهام انگیز سایه ها مضطرب و واهمه‌خیز
طاقها پیر و مهیب و مرموز قفلها هشته به صندوق رموز
گوئی ارواح فروخسته به‌بند گاه با هم سخنی میگویند
راز داران شب آنجا بسکوت در طلسمات عجائب مبهوت
شب در آن پیچ وخم جنگلها سایه ها مرتعش و مشعلها
دخمه ها دیده و جادوگرها مست ومسحور پری پیکرها
پیر عفریت بغاز جنگل چاهها کنده بجادو جنبل
دختر آویخته از گیسوی زال اژدها چنبره بر گرد غزال

☆ ☆ ☆

ایوان ناز

دیده آن عاشق سرسخت جوان شعلهٔ عشق گرفته به روان
نیمشب میپرد از بام ببام از خطرها گذرد در هر گام

سرزمینها گذرد پای جنون که گذرنامه‌نوشته‌است بخون
گاه بر سینه خزد گه برپشت گاه زانو کند اهرم گه‌مشت
گه پرو پای به پیچد بستون گه سر از پنجره آرد بیرون
گه بیك هرّهٔ نازك نك پا میکشد هیکل سنگین بالا
تا ، نشسته‌است بر آن بام‌بلند کو بود بر سر کاخی دلبند
این‌همان قصر بهشت آئین‌است که براو غرفهٔ حورالعین‌است
این‌همان کاخ‌بلندایوان است که مهش تافته تا کیوان‌است
منزل یار فسونکار اینجاست آری آرامگه یار اینجاست
خم شده چون شکن‌طرهٔ کاخ سر نهد بر سر ایوان گستاخ
باز کرده‌دهن ابوان‌چون شیر مینماید که ببازیم مگیر
از ستونها بفشارد دندان که‌ببین مرگ برویت خندان
مینماید که گراین نخجیراست رو بگردان که بکام شیر است
گردن شیر ببازیچه مخار پاشو و سر بسر من مگذار
لیکن‌از شیر کجا برحذراست آنکه‌از بیشهٔ‌عشقش گذراست
عشق آنجاکه به نخجیر رود دست کم در دهن شیر رود
پنجه‌ها ساخته قلاب کمند برسر نرده‌کند پائی بند
بر سر نردهٔ او پا دارد اگرش سر برود جا دارد

✡

می نهد پای بجائی کانجا آسمان را بزمین خشگد پا
مگسی تا بکجا بر خیزد جا که سیمرغ در او پر ریزد
آدمی پر زده چون افرشته تا بخرگاه پری پاهشته
باز کرده دهن ایوانی نغز دهن پسته حکایت‌کن مغز

غنچه‌را گرچه‌ورق‌تو درتوست　　پسته‌را مغز نگنجد درپوست
غرفهٔ‌حوری‌وخرگاه‌پری‌است　　در ودیوار چوگلبرك طری است
چمن نزهت و آغوش سمن　　خرمن یاسمنش بر دامن
آب‌لطفش بچکد چون گوهر　　که صدف باشد و گوهرپرور
فرش ایوان گلی و زنگاری　　نرده‌اش عاج و منبت کاری
در و دیوار همه آینه‌وار　　وز دو سر آینه بندش دیوار
هشته آویزهٔ جاری پر نور　　از بر سقف پرآویز بلور
سرهرشاخه‌شگفته‌است‌چراغ　　لاله‌ها رشک‌گل ولالهٔ باغ
لاله ها در افق آینه بند　　سحری ساخته نوشین لبخند
بر رخ پنجره ها پردهٔ تور　　پرده‌ها بافته از گیسوی حور
شاهد بید بطرف ایوان　　گیسو افشانده چوزلف‌پریان
تورئی بافته روزن روزن　　نور مه بیخته چون پرویزن
گوئی آتش زده برشاخهٔ عود　　باد پیچیده در آن شعله ودود
چون‌دراین پرده صباجویدره　　مهره‌بازی کند از عاج وشبه
ماه ریزد گهر و میلرزد　　که‌یکی بوسه مگر چند ارزد
بیدچون‌مطرب‌شوخ‌وشنگول　　زلفکان کرده پر ازپولك وپول
بسر حجله برقصد بشّاش　　هی‌سر اندازد وخواهدشاباش

٭

خفته‌برتخت چوگل‌سروقدی　　پای تا سینه بزیر شمدی
شمدش خواسته گشتن همقد　　او فزون یك سرو گردن‌زشمد
دختری آلههٔ حسن و جمال　　ربة الحجلة ایوان جلال
زیر سر بالش ناز پر قو　　چنبر زلف کمند جادو

تکیهٔ سیب ذقن بر آرنج — شاخ گل داده یکی بار ترنج
نرگس مست فرو خفته بناز — مژه بر گشته‌تر از چنگل باز
آهوی چشم سیه را بشتاب — میچراند بچمنزار کتاب
عنبرین شمع به زرّینه لگن — بر فراز سر آن سیم بدن
پرتو شمع به شیپور حباب — بخشدش زرد جلائی بکتاب
مژه بر عارض گلبرگ نمای — سایه انداخته چون پرّ همای
طرّه را جلوهٔ پرّ طاوس — لعل لب سرخ‌تر از تاج خروس
گاه مستانه چو بر گشته بلا — نرگس مست به پیچد بالا :
رخی آئینهٔ توحید نمای — گردنی آینه گردان خدای
چهره چون آینهٔ دل مصقول — با جمال ابدیّت مشغول
ملکی با ملکوتی سیما — سینه ئی آیت طور سینا
شمدش برقد وبالای شگرف — چون نهالی که براو بارد برف
شمدش تنگ کشیده در بر — رویهم ریخته شیر و شکّر
همچوماهیست که پیچیده بنور — یاچوماهیست که غلتیده به تور
شمدش تنگ دل و محرم راز — لیك چون پیرهن تر غمّاز
شمدش را بنگر تا نگری — پرده پوشی که کند پرده دری
میکند بس شکرین قصه بیان — شکری نیز خودافزوده بر آن
رشک نارنج دو نار پستان — سینه را نزهت نارنجستان
بر فراز شکمی سیمین ناف — جادوئی چشمه که بر قلهٔ قاف
تل سیمین چو یکی تپّهٔ گل — سینهٔ مخملی قرقاول
تل جادوی خداوند جمال — تپهٔ سرسرهٔ ذوق و خیال
پای آن تپهٔ سیمین شگرف — ردآهو برهٔ ئی مانده به برف

رسته ازموی‌میان کوه سرین / تل سیمابی و کوهی سیمین
کوهی‌از مرمر و گوئی‌ازعاج / مرمرش باج دهد عاج خراج
برف‌مهتاب نشسته‌است بر آن / از پی اسکی شاه پریان
سینه منشق بشکاف دره ئی / درهٔ باکرهٔ نادره ئی
پرتگاه دل و لغزشگه حال / طاس لغزندهٔ ذوقست وخیال
دیده پا کج نهد آنجاچون کور / تا در آن‌طاس بلغزد چون‌مور
دل مگر سنگ نشیند جایش / که در آن صُفّه نلغزد پایش
هوس آنجاست‌پلنگینه‌خصال / که دراو دیده رد پای غزال
نقش ران با قلم پرگاری / مچ پا آیت نازك کاری
زانوان چون گرهٔ گل دلبند / یا ز دو شاخ بلورین پیوند
عاشق این شاهد ایوان بیند / تشنه در چشمهٔ حیوان بیند
آن‌دوپستان‌نگردچون‌دوهلو / گم کند آب دهن راه گلو

✡

عشق زانو زده بر کاخ جمال / سخت‌مرعوب‌شکوه‌است‌وجلال
عفت وشرم دوجاسوس مهیب / میزنندش‌ز دوسوسخت نهیب
که دگر پای فراتر ننهی / زحمت وقت عزیزان ندهی
رنگ مهتاب ، رخ شادابش / رعشه آمیخته با مهتابش
نفس آهسته کشد میترسد / که بر آن آینه آسیب رسد
خاکساراست‌وبر آن‌درگه‌ناز / شرمش آید که‌نهد روی نیاز
گوهر اشک نمی بیند پاك / حیفش آید که بیالاید خاك
رگ و پی میشکند براعضا / خواهدازیك‌حرکت‌شدرسوا:
سر و جان‌رانرسد جای‌اینجا / من نهم با چه‌دلی پای اینجا

گل دریغ است که آنلب بوسد — تا باین دیو سیه دل چه رسد

✿

عاشق و بید و نسیم و مهتاب — همه را لرزه بتن چون سیماب
در و دیوار عیان میلرزند — همه‌یك ، عشق نهان میورزند

✿

شب، ازاین منظره هادیده بسی — لیکن اسرار نگوید بکسی

✿ ✿ ✿

شمع و پروانه

شب بود خاطر دمسازان جمع — شب بود عالم پروانه و شمع

✿

یادم آمد شبی از عهد شباب — که سری داشتم ازعشق خراب
نیمشب خار ببالینم ریخت — مژه‌ام خارشدوخواب گریخت
گفتم اکنون که نیارم خفتن — باز با ساز غم دل گفتن
شمع درسوختنم گشت شریك — بزر اندود فضای تاریك
شمع، تاچون گل زردی واشد — سایهٔ مضطربی پیدا شد
شبحی نیز عیان شد شیدا — گاه پیداو گهی نا پیدا
چون یکی عاشق شوریده که‌سر — که بدیوار زند گاه بدر
شبح و سایه بدیوار و هوا — گاه با هم یکی و گاه سوا

✿

کلبه چون تربت لیلی محزون — سایه سر گشته چوروح مجنون
پرده‌ها سایه نمای غم و حال — شمع را صورت فانوس خیال
یارب این روح پریشان منست ؟ — که بجان کندن زندان تن است

یا فرستاده خیال خود یار / پی دلجوئی این جان فکار
واشد آغوشم وافتادم مست / چشم بگشودم و بادم در دست
سایه دیدم که یکی پروانه است / آشنا دیده ز خود بیگانه است
پر زند گرد حریم جانان / مترصد که بیفشاند جان
اول از رشک نکردمش حلال / من بهجران و حریفان بوصال ؟
لیك چندانکه بدقّت دیدم / عشق و عاشق همه رقّت دیدم
عشق هرجا که بود ناکام است / عاشق و وصل خیالی خام است
عشق را درد و دوا مرموز است / وای از این درد که درمانسوز است
عشق اگر آتش وصل افروزد / باز پیش از همه عاشق سوزد
عشق با وصل نیاید در دست / وای از این عشق که نفرین کرده است

✡

شمع بچو نشاهد من مست غرور / در پس پوش بلورین مستور
لب پر از خندهٔ سخریّه و ناز / رو بپروانه زبان کرد دراز
پایداری نتوانی برخیز / خیز و تا دست دهد پای ، گریز
سوختن کار هوسناکان نیست / عشق جز شیوهٔ بی باکان نیست
درد باید که برانگیزد گرد / گر تو این درد نداری برگرد
سوختن نیست زراندود شدن / باید افروختن و دود شدن
من که شورم بسر انداخته اند / از پی سوختنم ساخته اند
رو که بی سوزش و بی کاهش من / نتوان داشت بدل خواهش من
نه همین بیهده عاشق سوزی است / که در این جلوه جهان افروزی است
عاشق سوخته کاینجمله شنفت / آخر از طعنه بجان آمد و گفت
سر بریده چه زبانی دارد / وای پروانه که جانی دارد

این سزد عاشق جان‌افشانرا — تو چه داری که فشانی آنرا
شمع من نیست چو جانی به‌تنش — چه تفاوت کند از سوختنش
وانکه جان دارد وجانبازیها — چیست کارش به زبانبازیها
آتش تست شبی تا بسحر — آن هم افروختهٔ دست بشر
نیست این خود بخود افروختنت — که خدائی نبود سوختنت
شمع من پا بسر حق مگذار — کی تو باپای خود آئی بمزار
آتش شمع سحر گه فانی است — آتش ماست که جاویدانی است
این همان عشق جمال ازل است — برقی از شعشعهٔ لم یزل است
در توهم پرتوی از طلعت اوست — زان وصال تو بجان دارم دوست
هر کجا شمع ازل چهره فروخت — منش از شعله بجان خواهم سوخت
دوست گو شمع شوو گو لاله — ماه را حلقه منم چون هاله
گاه پروانه شوم گه بلبل — تا سر از شمع کشد یا از گل
آتش عشق مرا بر دل زد — گر ترا خیمه بآب وگل زد
آتش تو همه بر آب وگل است — آتش ماست که برجان ودل است
آتش آن نیست که برتاج شماست — آتش اینست که در خرمن ماست
توئی و شعبده انگیختنی — آب و آتش بهم آمیختنی

✡

تازه از تاب تو تن میسوزم — نه گمان دار که من میسوزم
آنچه سوزم بشرار تو تن است — باقی آن شعله که درجان من است
جان ما باقی و آتش باقی است — تاچه‌درطالع این مشتاقی است
جان که پروانهٔ اصلی خود اوست — شمع حق جوید وزان دو تك وپوست
شمع و پروانهٔ اصلی آنها — ما همه صورت ومعنی آنجا

جان چو پروانه بسر میپوید — تاکجا شمع حقیقت جوید
تاکی آن شمع وثاقی یابد — وز فنا دولت باقی یابد
برشود پردگی غیب و شهود — که پس پرده یکی بیش نبود

☆

شمع ازین قصّه چنان اشك بریخت — کاتشین شعله بطغیان انگیخت
شعله برکرد ز فانوس علم — شمع و پروانه رسیدند بهم
لحظه ئی بعد بجز مشتی دود — اثر از شعله و پروانه نبود

☆ ☆ ☆

شبیخون

دیده آن سیل شبیخون سپاه — چون بلائی که ببارد ناگاه
بی‌سلاحی ز هنر داشته باز — دست ایلات رشید قفقاز
فوج قزّاق بفرمان تزار — رو نهادست بسوی تاتار
بال بگشوده غراب پرچم — یا غبار غم و گرد ماتم
صف کشیده دوبدو چاربچار — خیل سرباز بزنجیر و قطار
در پس کوه چو ابری تاریك — گاه پهناور و گاهی باریك
کُشت درچرخ چراغ مهتاب — تا زند راه بهمدستی خواب
بسرازیر شدن از بر کوه — سیل خونین بلا واندوه
نرم وآهسته چو دزد طرّار — سخت شبگرد وحریف وعیّار
سردوخاموش خزد ازبرخاك — اژدهائی سیه و وحشتناك
اژدها وار به پیچد تنه را — طی کند پیچ و خم گردنه را
آید از دامنهٔ کوه فرود — در خم وپیچ بلولد چون دود

از جلو فوج پیاده‌ست وسوار | وز عقب بار مهمات قطار
بشبی تیره تر از خاکستر | چشمها برق زند چون اخگر
گاه افشانده وگاهی انبوه | گاه‌چون‌جنگل و گاهی چون کوه
همچو تازی که پی بلدرچین | همه مارخ رود و پا برچین
اسبها ، پای بپاپوش نمد | چشمها بسته که ا سبی نرمد
اسب فرمانبر صاحبمنصب | سرکشد گاه جلو گاه عقب
گوشها تیز و علم ساخته دم | گه بر آرد شرر ازسنگ بسم
فرّ و فرّش بدماغ آکنده | یال افشانده و از جا کنده
بنگر دچپ‌چپ‌از آن‌سینهٔ کوه | ایل‌چادر زده باخیل وگروه
اهرمن چشم دریده از خشم | خفتگانرابغضب دوخته‌چشم
گلهٔ گرگ بمکر و تزویر | شیر خوابیده کند غافلگیر
ناگهان‌برق زنان‌آتش جنگ | سر دهد غائلهٔ موحش‌جنگ
رعدوبرقیست مهیب ومدهش | غرّش توپ و لهیب آتش
سر هرشعله که‌میخندد مرگ | آدمی‌ریزد وپاشدچون‌برگ
نعره‌ئی نیز برسم اجداد | ایل بر کند بفرمان جهاد
سر بر آرند جوانان بشتاب | دیده‌غوغای قیامت در خواب
نعره ها میشکند با خفقان | اختر آورده ز وحشت یرقان
بوی‌خون‌خیزد و گند باروت | مرده‌ها بی کفن وبی تابوت
دود ها افعی پیچان از خشم | شعله‌برقی که بودشان‌درچشم
همچو دو سیل مصادم کم کم | درهم افتاده و پیچیده بهم
ایل بی‌اسلحه ، شایان دریغ | تن بتن‌جنگد وباخنجروتیغ
آن‌هجومش‌همه‌باتوپ‌وتفنگ | وین‌دفاعش‌همه‌بابیل‌وکلنگ

حمله و کشمکش و جنگ و گریز — راستی غلغلهٔ رستاخیز

بیان یك جوان :

ای وفادار تفنگی که بجا — هرگزت تیر نمیکرد خطا
چه بلاها که تو از من راندی — جانم از مهلکه ها برهاندی
نه همین ما که نداریم فشنگ — تیر آخر همه‌راخورده بسنگ
رو که در سینهٔ خاکت مدفن — بعد من به که بدوش دشمن
نوجوان اینهمه‌چون شرزه بلنگ — گفت‌ودرچاله‌فرو کرد تفنگ

✫

شیر زنها چو گوزن گستاخ — که دل شیر بدرّد با شاخ
بیل بردوش به پشت شوهر — سینهٔ عاج بدو کرده سپر
سینه خود لوحهٔ سیمین صفا — که‌نبشته‌است‌بر او درس وفا
دختران زلف پریشان از باد — چون‌غزالان که رمنداز صیّاد
متواری همه در کوه و کمر — سنگ بارند عدو را بر سر
جنگ طوفانی و جیغ زنها — نعره‌ها ، غلغله‌ها ، شیونها
غرش و غلغله پیچیده بکوه — همه آفاق بزنهار و ستوه
خیمه‌ها شعله زنان میسوزند — صحنهٔ حادثه میافروزند
کودکان جیغ زنان پا بفرار — میجهند ازدل آتش چو شرار
دل شیر آب کند باد غنود — که در آویخته با شعله و دود
جنبش سایهٔ آن دود و لهیب — رقص اهریمن و لبخند مهیب
ماه،سرمیکشد از کوهِ عبوس — سخت محتاط بسانِ جاسوس
آسمان خم شده بامشعل ماه — روی آن صحنهٔ خونین سیاه
بشر اینك ز جنایات شنیع — صحنه‌ئی ساخته‌خونین وفجیع
صحنه‌ئی ساخته‌چون‌مسلخها — بوی خون تاخته تا فرسخها

نالهٔ محتضر از سوزش زخم
کرده سیمای طبیعت پر اخم

کُشته‌ها مانده بمیدان مصاف
لاشخواران بسرود وبطواف

گوئی ارواح گنهکار شریر
نه هنوزند ز خون خوردن سیر

لیکن ارواح شهیدان زده بال
ناله‌ها بدرقه ساز از دنبال

مادری نعش پسر در آغوش
جنگ در رخ زده و رفته ز هوش

نوعروس است چو شاخ شمشاد
که حنا بسته بخون داماد

دختری سر ببر نامزدش
همسری کرده بخواب ابدش

یکجهان عشق وامید و آمال
گشته با خون جوانان پامال

چه بسا نرگس مست سیراب
که ز هم وانشده رفته بخواب

مرده ئی بود بسیما ، مرموز
حسرت زندگیش زنده هنوز

زهر خندش بحیات جانگاه
منجمد گشته بسوزنده نگاه

گوئی آنها که فرا میرفتند
گاه برگشته چنین میگفتند :

الوداع ای افق روشن و باز
شهره گهوارهٔ گیتی ، قفقاز

تاج اعصار و قرون هشته بفرق
پل تاریخی و دروازهٔ شرق

ای ترا نام ، بلند و جاوید
چشمهٔ شرق و اجاق خورشید

ای تل و کوه تو با قهر و عتاب .
قرق غیرت شاهین و عقاب

مهد ترکان سلحشور دلیر
کشور جنگ و سوار و شمشیر

عرصهٔ کُشتی و چوگانبازی
شهسواری و شکار اندازی

جنگجویان تو با نام و نشان
قهرمانان تو با حشمت و شان

ایکه تا بازپسین تیر و تفنگ
بود با دشمن ایرانت جنگ

تا دلیران تو در خون نطپید
پای دشمن بدیارت نرسید

امپراطور بدان فرّ و شکوه
شصت سال از تو دژم بود وستوه

پای بر سینهٔ ما تا ننهاد
اجنبی چشم برویت نگشاد

چونی‌ای کشور آزاده، اسیر
چونی‌ای شیر ژیان در زنجیر

تازه برگشته رمیده شتران
مرده ها را به تحیّر نگران

زنگ برگردنشان در شیون
خندد از شیون آن اهریمن

نالهٔ زنگ به پیچد در کوه
دل‌سنگ آید ازاین غم بستوه

✡✡✡

سنفونی دریا

مقبرهٔ ملاحان

دیده‌آن ساحل محزون‌سیما
کیپ هم‌جنگل و کوه و دریا

آب گریان وطبیعت غمناک
شاخه‌ها چون‌مژه های‌نمناک

برق آب و رشحات و لرزش
چشم بنماید واشک و ریزش

بوته‌های گل‌وریحان‌وزرشک
گوئی آهسته ببارند سرشک

جوهر آب گرفته زنگار
همچو آئینهٔ دق تیره و تار

صحنه‌ئی از خفقان مه و ابر
تنگ‌وتاریك نماید چون قبر

مشعل برج کنار دریا
خنده‌خشگیده‌و حیران‌سرجا

کوهها تکیه بهم در داده
دیده در موج سیه بگشاده

پهلوانند تو گوئی و اسیر
خشمگین‌دیده به کُندوزنجیر

متشنّج عضلات کشتی
بسکه با آب گرفته کُشتی

بار ها گشته بسوئی انبار
دوشها سوده و فرسودهٔ بار

زلفها نم زده و وِز کرده
زندگی کوفته و کِز کرده

چهره‌ها تفته، جبینها پرچین
همه از مشت‌زمان‌نقش زمین

چشمها نم‌نمی و رؤیائی
خوابها منقلب و دریائی

پیش رو عربدهٔ قعر سیاه   پشت سر فاجعهٔ عمر تباه
مضطرب منظرهٔ سیّاحان   مرتعش مقبرهٔ ملاّحان
چین پیشانی موج و مهتاب   شرح جان کندن زندانی آب
از حسینیه ، افق ، طاق نما   چادر تکیه سیه بهر عزا
اختران لاله و قندیل رواق   لیکن افسرده تر ازماه مُحاق
سایه‌ها سربگریبان ،خاموش   سوگواران سیه بالا پوش
موجها سایه و روشن به‌گذر   چون شب وروز پی یکدیگر
عبرت انگیز واشارات آموز   هم بدانسان که‌گذشت شب‌وروز
محو وروشن بشلنگ وبشتاب   چون‌خوشیها وخیالات شباب
عکسی افتاده بگودی ازماه   ماه کنعان طبیعت در چاه
اختران نیز غریق گرداب   شمع لرزان وگریزان در آب
یا بدریا پریانند شفیق   اشگریزان بسر ماه غریق
پرده‌ئی از گُل من دور نما   با همه حزن و خزانش زیبا
آبی از کوه بدریا پرتاب   گوئی ازروزن زندان مهتاب
یا منیژه سر چاه بیژن   گیسوافشانده حزین بر دامن
در افق تیرگی است و ابهام   بار انداز قطار ایّام
جزرومد یك نسق و پرطاقت   ضربان ونوسان چون ساعت
ساعتی عمر نورد و خونسرد   چون‌رجزخوانی دشمن همه‌درد
آمدن حملهٔ دشمن با اوست   لیك برگشتن،برگشتن دوست
ساعت ساحل و نبض دریا   دم شمارندهٔ عمر دنیـا

☆

لیك کفهای سفید شنگول   کودکانند ببازی مشغول

گوشهٔ تکیه تو گوئی اطفال — گرم در بازی و جار جنجال
یا یکی دست نهان جادو — بکف از موج گرفته پارو
تا بریزد بجوال شیطان — مزد آشوبگران طوفان؛
گرد آرد بکنار دریا — گنجی از گوهر و مرواریها

✿ ✿

خلوتخانهٔ قوها

دور از ساحل ما آن سو ها — خلوتی ساخته قدسی قوها
خلوتی ژرف وفضائی‌خاموش — روح آفاق در آنجا مدهوش
لاجوردی افقِ آینه گون — هشته چون کاسهٔ بلّور نگون
جادوئیهای پرند دریا — سینمائی‌است چونوشین رؤیا
روی آن صحنهٔ‌سیمابی ژرف — قویها نرم ببارند چو برف
پریانی ، صدف سینه سپید — چشمها چون‌بصدف مروارید
پریانند ز سیمین بدنی — که بمهتاب کنند آب تنی
قطره ها خیزد و نبشیند نرم — جلوه‌چون‌خندهٔ‌خوشگلها گرم
بالها حوله گشای پریان — پرده داری‌کند از پردگیان
گاه‌کز شوق بر آرند صفیر — انعِکاس آید از اعماق اثیر
در افق جلوه گران دریا — رو بسوی ابدیّت پویا

✿ ✿

سیمای دریا

سایه و روشن دریا ، زیبا — چون گل اطلس و موج دیبا
گرد نیل شب و زرّ مهتاب — رعشه‌راجلوه‌دهدچون‌سیماب
چون یکی‌روکش‌مواج‌حریر — ریشه ها بافته از کف زنجیر

موج کفها بجدار شنها چون دکور سازی روی سنها
قارچهائی که بصف چون شمشاد دسته باشند و بلرزند از باد
توله هائی که بموهای سپید کول هم خواسته باشند پرید
پنبه هائی که بباد تاراج جزر و مدمیزندش چوب حراج
یا که صابون زده باجوش وجلا رخت و پخت پریان دریا

✡

دختر لاله عذار گرجی خوش لمیده بکنار کرجی
ماه دریاست به قایق رانی افق نیلی از او نورانی
پاروَش چون پر وپای قوها قایقش پر زند از پاروها
گرم پارو زنی و طنازی باد با طرهٔ او همبازی
بر تنش موج زند بارانی جامهٔ برگ بگل ارزانی
آفتاب از رخ او خرگاهی ماه دارد سر صید ماهی
چون شکنج سر زلفش قلاب بفکند گاه پی صید در آب
ماهی از شوق پرد درشستش بهوائی که ببوسد دستش
شست ازحلقهٔ گیسو خجلست آخر این سلسله صیاد دل است
گاه همچون ملکی نورانی سر دهد زمزمهٔ روحانی
چون نسیم آورد آن نغمه بگوش لای لائیست ربایندهٔ هوش
شمعهای کرجیها رخشان چون ستاره است بهر سو افشان
با چنین کوکبه دریا ، شبها راه گردون زند و کوکبها
در افق فرش کبود دریا یله ها بسته بکاخ رؤیا
موجها سوت زنان میآیند زلف و زنجیر بهم میسایند
می تکانند پر چادر ها میفشانند بساحل دُرها

هاله ئی سرد ونسیمی حساس   دم بدم با سر و صورت بتماس
در شکاف افقی بهت آور   مست ومسحور همه هوش وهنر
گرنه آن باد که میمالد گوش   هوش خود باز نیابد مدهوش
هر نگاهی است بخیرت راهی   وه که دریا ، چه نمایشگاهی
صحنه هامحو وسالن وهم اندود   گره و گُلّه هوا از دم ودود
پرده هافوج گوزن است وفرار   سایه ها حملهٔ شیراست وشکار
سیرکها محو و مهابت سیما   سینما ها خفه و سایه نما
کوهها با شنل شاهانه   لژنشینان تماشا خانه
قویها دخترکان رقّاص   باهمان جلوه وجذّابی خاص
هو هو باد و سرود امواج   اوج گیرد بهوای معراج
نعرهٔ کشتی و کشتیبانان   قهقه و صیحهٔ قایقرانان
وه چه موزیك اساطیر آمیز   سنفونی سازی سرسام انگیز
آستان ابدیت دریا   سرّ مستولی و سهم گیرا
همه آفاق در او زنده بگور   دست و پامیزند اشباحی کور
افق ولوله ، لال و مبهم   همه تمساح که لولیده بهم
آسمانِ شب خوابیده ببام   روح مسحور کشاند در کام
لقوه میآرد و احساس سقوط   زیر پا ورطهٔ هنگامهٔ لوط
افق زلزله و وهم و هراس   چاه سرگیجه وبحران حواس
کام کف کرده وکنده زنجیر   درهم آویخته یك جنگل شیر
میشکافد افقی زهره شکاف   همه آفاق در او گیج وکلاف
همه آئینه و چرخ دوار   سر افلاك فکنده بدوار

جوهر روح کند در خود حل　　باز خود مسئله‌ئی لا ینحل
دور تر منظره ها رعب انگیز　　لیکن افسانه‌وش و سحر آمیز
کوهها خیره وتندند و عبوس　　سر گران با فلك آبینوس
مه فرود آمده تا سینهٔ کوه　　بهت و ابهام دویده بشکوه
شاه‌شب عینك دودی در چشم　　موجها را رژه بیند با خشم
همه سرباز زره‌پوش از موج　　تا افق صف بصف وفوج بفوج
هر چه مه بیشتر آید پائین　　سینهٔ تنگه نماید سنگین
تنگه را راه تنفس شده‌تنگ　　موج چادر زند امّا بدرنگ
در افق اهرمن‌است و طوفان　　فتنه ها را سر طعن و طغیان
توپ وطیاره و کشتی در کار　　زیر دریائی دشمن مکّار
در زمین لرزهٔ دائم دریا　　چون دم آخر عمر دنیا
موجها تل شود و کوه و کمر　　هم بیك چشم زدن زیر و زبر
قلعه ها سازد و برج و بارو　　که بیك زلزله ریزند فرو
صورت آرزوی نقش بر آب　　لوحهٔ عبرت دنیای سَراب
کوهها بردمد از معبر صاف　　درّه‌ها باز شود زهره شکاف
باد پرّنده ز وحشتزائی　　جنگ و جولان هواپیمائی
ماه در پیچ و خم طوفانها　　انفجاری که به بمبارانها
گرد بادی که بفواره‌زنی است　　توپ چرخندهٔ طیاره زنی است
اختران در شکن خیرهٔ آب　　تیرهائی که بهر سو پرتاب
هر دم آفاق بپا شد از هم　　غرش و غلغله مدهش ، مبهم
سوت کشتی و قطار امواج　　کوس فرمان و هجوم افواج
گوئی از حملهٔ نادر دریا　　سینمائی است بصنعت غوغا

گرد بادی که جلو میراند تند و توفنده بنادر مانند
صخره ها میشکندحملهٔموج موج‌افشان شده میگردد اوج
ابرها تیره و پولادی رنگ خط وخالی‌چو تن‌ببر وپلنگ
گه‌چو کوهی که‌بودبرف‌اندود گاه‌چون‌خرمنی‌ازشعله‌و دود
گاه در کام کشد قرص قمر چون نهنگی که ببلعد گوهر
آنزمان‌توده‌ئی‌ازاخگرهاست کاتشش درد‌ل‌خاکسترهاست

✡

اهرمن رفته و بر چیده درام ماه میخندد و دریا آرام
ماه‌خندان‌وخرامان‌چوعروس آب غلطان بهوای پابوس
شاهد از حُجب وحیامیلرزد زندگی عشق و وفا میورزد
ساحلی سبز و هوائی آرام آب دریا و افق آینه فام
کوری اهرمن و عاصیها صید مرواری و غوّاصیها
کرجی‌چون‌دردندان‌زده‌صف کام دریا بلب آورده صدف
درجهای صدفی از دُر گوش جعبه انگشتر الماس فروش
واشده دیدهٔ مرواریها شیر خواران لطیف دریا
چشمکان آبی و مخمور نگاه مات و وحشی نگرانند بماه
شب‌جشنی‌است‌بشیرینی‌خواب ماه و مرواری و آئینهٔ آب
ماه در آب عروس رؤیا دامن از موج حریر دریا
صدف‌افشانده بدامن‌زروسیم موج رقصنده در آغوش نسیم
کوهها با ادب ایستاده، کنار پاسداران همهٔ شب بیدار
سبزه ها ریخته بر بالینند خواب شبهای عروسی بینند
در افق سلطنت شرم و عفاف نیست‌یك‌نقطه نه‌شك‌ و نه‌شكاف

آبها خفته ، افقها خاموش بندای ابدیت همه گوش
شهرزادی‌است که‌افسون‌برلب فتنه خوابانده بافسانهٔ شب

✡ ✡ ✡

تخت جمشید

شب، زتشییع غروب‌خورشید باز میگشت به تخت جمشید
من هم از قلهٔ البرز خیال تاختم قافله را از دنبال
تا مقامی که شنیدم از شب قصرداراست خدا را بادب
بندای ابدیّت لبیک موسی وقت من اخلع نعلیك
کاخ داراست شهنشاه عظیم قبلهٔ حاجت دنیای قدیم
داریوش آیت شاهنشاهی حکمش ازماه روان تا ماهی
آن درخشنده‌ترین کوکب‌شرق که بخندید در آفاقش برق
افسر از ماه ونگین از مریخ خیره درفرّوشکوهش تاریخ
آفتاب فلك عهد عتیق چشمهٔ عقل و چراغ توفیق
پاك آئین وهمایون فرهنگ دروه ورسم نوین‌پیش‌آهنگ
اورمزدش بدل آئینه نما هم فروهر بسرش چتر گشا
قصر داراست اجاق خورشید نام او شهره به تخت جمشید

✡

تخت‌جمشید! همان‌مدفن راز منجنیق رسن عمر دراز
شاهد گشت‌وگذشت گردون پیراعصار و پس افکند قرون
چنگ فرتوت نواسنج زمان چنگی پیر خمیده سر آن
آتش و خون مکرّر دیده سر و سرسام سکندر دیده
پیر بی یار و قبیلت مانده نوحهٔ داغ عزیزان خوانده

گوئی آشفته هنوزش خوابست — گوش بر هلهلهٔ اعراب است
همچنان موی بر اندامش تیز — خیره در خیل و سپاه چنگیز
گوش کن پیر سخن میگوید — وای کاین جمله بمن میگوید :
این حریمی است همایون درگاه — توهم ای خیره ادب دار نگاه
این همان کاخ شکوه و تمکین — که جهان داشته در زیر نگین
پاسبانان درش پادشهان — تاجداران بسرش باج دهان
اردشیرش بسلام استاده — قیصر روم بخاك افتاده
امپراطور بدان کبر و غرور — سوده سر بر سُم اسب شاپور
این شکوهی است که چرخش نشکست — توهم ای فتنه نیالائی دست
هان که بشکسته درین راهگذر — جام جم آینهٔ اسکندر
خرده شیشه به پر و پای خلد — لیکن اینجا رگ جان میگسلد
کاروان گم کند اینجا منزل — نغنود قافله اینجا غافل
غول شب تا کند اینسو آهنگ — بگریزد بهزاران فرسنگ
گر غریبی بشب اینجا بغنود — دیده ازخواب گرانش نگشود
کس ازاین غمکده سر بر نکند — این سرائی است که سر میشکند
گنج ما خفته بجادو و طلسم — اهرمن جای نگین داند و اسم
باری از ما بسلامت بگذر — خاك راهیم بما رشك مبر
دست از غارت و دزدی بردار — وین بدزدان تمدن بگذار

☆

من سراسیمه بهول و تشویش — سر توقیر و تحیّر در پیش
شبش افزود به روپوش سیاه — که خجل بود از آن در رخ ماه
ماه در ابرخود از شرم نهان — بحریم از حرم پادشهان

نیزه داران سپاه جاوید   زنده‌میگشت و ز هم میپاشید
چشمها خیره و تند و سرکش   لیك ریزان چو شرار آتش
پاسداران شب از شب زاده   دیلمان جای بهندو داده
هندوان دم بدم از آفت دیو   گوئی افراشته غوغا و غریو
لیك غوغا بسبکبالی خواب   خفه‌میگشت‌چو آتش در آب
آخر کار به تلقین سروش   اسم شب‌دادم وخوابیدخروش
اسم شب«آتش‌اسکندر» بود   که سیه باد رخ چرخ کبود
نیزهٔ بال فروهر ناگاه   کرد اشارت که زسر گیر کلاه
تا نه چون‌برهنه‌شمشیر شوی   کی فرو در دهن شیر شوی
بالی از فخر و تفاخر بسته   لیك بال دگرم بشکسته
رفتم از پلهٔ رفعت بالا   رو بخرگاه حریم والا
نرده ها ریخته دندانه نما   خنده میآیدش از غفلت ما
گاه خجلت زده میرنجیدم   گاه در پوست نمی گنجیدم
دل نیاسود زمانی ببرم   تا در آن وحله چه آید بسرم
بیم یا وجد بخود میلرزم   چکنم عشق وطن میورزم
شب‌سیه‌بود و سوانح در پیش   من بامّید چراغ دل خویش
گرچه با پای جنون میرفتم   چشم دل راهنمون میرفتم
بسر تپّه رسیدم چه فراخ !   خیره ماندم برخ سر در کاخ
این‌بنائیست که‌سی‌قرن‌بپاست   سند قدمت ملیّت ماست
از تن و توش هنوزش بینی   استخوان بندی پولادینی
گرچه‌بازش‌دهن‌خمیازه است   نوز شیرش بدر دروازه است
گاو شیران درون سر در   سهمگین‌هیکل‌وروئین پیکر

دیو از هیبت آن بگریزد هم عقاب از سخطش پر ریزد
گرچه پیراست وفکوروفرتوت مهد جاه‌است وجلال‌وجبروت
قلعهٔ همت و قاف عظمت تکیه در داده بکوه رحمت
یاد مجد و عظمت میآرد از ستونها عظمت میبارد
سنگفرش آینه‌گون‌است‌هنوز روشنش راز درونست هنوز
زهی آن همت و برز و بازو کاین بنا ریزد و برج و بارو
مرمرین پلّه و یشمین دیوار آهنین باره و روئینه حصار
فکر ازفرّ وشکوهش بستوه وز بلندی زده پهلو با کوه
مدخل دیگرم آمد بنظر دو فرو هر بسر راهگذر
دو همای حرم و بر سر تاج بال افشانده بکاخ معراج
غار سیمرغ و شکاف دل قاف دل شیر آبکن و زهره شکاف
کام شیر است و نیام شمشیر زو گذشتن همه کار دل شیر
باد از واهمه خود میلرزد تا که شمع دل ما چند ارزد
دل بدریا زده گشتم گستاخ تا گذشتم بدرون دل کاخ
کعبه بیغولهٔ دزدان دیدم اهرمن چیره به یزدان دیدم
قصری از زلزله ها آشفته شیری از سلسله ها در رفته
نقش چون داغ‌هنوزش بجگر جای پای عرب و اسکندر
پهلوانی‌است که‌غلطیده بخاك سینه ازخنجر دشمن‌همه‌چاك
سینه بشکافته سهراب یلی دل برون ریخته اما چه دلی
رستم غم بسرش مویه کنان دخت دارا ز غمش موی کنان
صد ستون دیدم و آپادانش نرده و کنگرهٔ ایوانش
گر چه در پنجهٔ دیوان بستوه باز از سهم وصلابت‌چون کوه

گر توان کرد بهر دخمه سری نتوان دید نه سقفی نه دری
گر برو سقف نبینی شاید سقفش از گنبد گردون باید
سر ستونها بشکوهی والا سرو بالا و صنوبر سیما
گاو سرهای ستون پشت بپشت شاخها چون دو نگارین انگشت
روی سنگ از هنر حجّاری زرگری کرده و نازک کاری
پلّه ها چون صدف از برق وجلا نرده ها بافته چون سیم طلا
همه الواح و کتیبه است و نقوش سنگ چون لوحهٔ سیمین منقوش
لوحه ها خود علم فتح وظفر نقش شاهنشهی و سکّه بزر
خط آزادی و طغرای امان ایمن از حادثهٔ دور زمان
نقش پیروز و بلند و جاوید آیت پرچم شیر و خورشید
داریوشش بدمیده افسون سینه بر سینه سپرده بقرون
نقش داراست بطاق منظر دور از دسترس اسکندر
سبزهٔی از دل خارا رسته رخ به باران حوادث شسته
فلکش دست بترکیب نبرد روزگارش نتوانست سترد
داریوشش چه فروخواند بگوش کز سکندر بحذر بود وبهوش
گوئیا گفته بقلاّش زمان که همه بشکن و این نقش بمان
تا بدین جام دلآرا بینند فرق اسکندر و دارا بینند
بشکست آینهٔ اسکندر نقش داراست بطاق منظر
به سه منشور بلیغ و سامی میخی و بابلی و عیلامی
مرز ایران کهن بنموده نیزهٔ پارسیان بستوده
میشمارد به چه والا منشی ملل کشور اهخامنشی
سرّ آن فر شکوه و تمکین گوید این لوح دلاویز ببین!:

« نقش برسینهٔ سنگ وٰدیوار — تخت شاهنشهی و مجلس بار
سی‌ویك پیکر ملیت و کیش — هر یکی مظهر ملّیت خویش
ایستاده‌همه‌چشم وهمه گوش — پایهٔ تخت شهنشاه بدوش »
گویداینهاست مرا باجگذار — منّتم بر سر و بر تاج گذار
بجز از پارس که‌بخشوده‌زباج — همه بخشندهٔ باجند و خراج
همه فرمانبر و فرمان بردار — همه از دادودهش برخوردار
هان بدقت بنگر تا نگری — همّت پارسیان هنری
نیزهٔ پارسیان در هیجا — از کجا رفته ببین تا بکجا
سخنی تیز و سلحشورانه — لحن شاهانه و وخشورانه
میستاید جگر پارسیان — نیزه رقصنده در اقصای‌جهان
جنگ اشراق‌وجهان افروزی — نه تبهکاری و آتش سوزی
وانکه با رای‌وپذیرندهٔ کیش — تخت‌وتاجش‌همه بخشودهٔ خویش
پارس‌را خوانده درفتح‌جهان — هر که‌این‌خواست‌نگهدارد آن

✡

پند داریوش

گوید از فتنه بپرهیز ودروغ — گز فروهر فره یابی و فروغ
ای بشر گوش ده وفرمان کن — اورمزد آنچه ترا گفت آن کن
حرمت پادشهان دار نگاه — تا نگهداردت ایزد ز گناه
هر که را پاس‌ادب بودوسپاس — ایزد از بی ادبش دارد پاس
هر که نام دگران‌خواست‌تباه — نام بادش تبه و نامه سیاه
خود پرستندهٔ آهورامزد — فرّ کشورهمهٔ خواهنده‌بمزد
همه پیروزی ما میخواهد — فرّ ایران بدعا میخواهد

وه چه شاهنشه با دانش وداد　　که روان تا ابدش شادان باد
وه چه تاریخ درخشان باماست　　گنجهای شرف وشان باماست
کیست اینجا که دگرگون نشود　　سنگ باید که دلش خون نشود
ایکه این نقش نخواندی بشتاب　　سرّ جاویدی ایران دریاب
آری از یُمن دعای داراست　　که هنوز اسمی از این ملک بجاست
ورنه ما زندهٔ امروز نه ایم　　زندهٔ جنگی و پیروز نه ایم

☆

نقشها دیدم و حجّاری ها　　مظهر عشق و فداکاریها
نقش اسبان کشن یال درشت　　نیزه داران رواحل بر پشت
نیزه بازان و تکاور تازان　　شهسواران و شکار اندازان
نقش دارا و شکوه دربار　　هدیه ها و ملل باجگذار
نقش نخجیرگه و حملهٔ شیر　　پنجه آغشته بخون چون شمشیر
نقش ارابهٔ جنگی و سوار　　نقش زوبین فکنِ شیر شکار

☆

رفته بودیم بدنیای قدیم　　شرمگینیم که بر میگردیم
پای بر قلّهٔ اعصار زدن　　خود همان بود ونگونسار شدن
چون طربنامهٔ عشقش پایان　　نیست جز آیت یأس و حرمان
باید از ذروهٔ آن فخر وشئون　　سرنگون گشت بمرداب کنون
یاد دیروز چه حاصل پیروز　　چون غم انگیز گذاریم امروز

☆

پیروزی اهرمن

نقش دارا زده بر سینهٔ سنگ　　خوش باهریمن غدّارش جنگ

لیکن افسوس که در آخر کار — اهرمن برده قمار پیکار
حال بر گشته فرس میراند — گاه و بیگاه رجز میخواند
آری آن باد رجز خوان عنود — چون بخود آمدم اهریمن بود
خنده‌ها نیز کندموحش وسرد — دُمّلی سرد شکافد پر درد
بوم هر لحظه که فریاد زند — تا باعماق جگر کار کند
طعنهٔ دیو پلید گستاخ — موی برتن کند ازغیرت شاخ
نه همین من که بخود لرزیدم — در و دیوار بلرزش دیدم

✡

شهر ارواح

سنگها را بجبین خط امان — چین پیشانی فرتوت زمان
گوئی آویخته باشد الواح — روی دروازهٔ شهر ارواح
آری اینجاست گذر گله عدم — تا ببازی نگذاریش قدم
گوئی‌ارواح سلاطین مدهوش — برسرخاك خوداستاده‌خموش
زیر لب گاه بگنگی گویان — سر گذشتی بسکوت هذیان

✡

ابوالهول زمان

یاد دوران سعادت پیروز — میدرخشد برخ کاخ هنوز
چون‌همائی‌است‌همایون آواز — لیك با جغد اسارت دمساز
دیدم آنجا غم وشادی، با هم — سر در آغوش هم و غرقهٔ غم
هر دو یکدل بستوه و بامان — از هیولای ابو الهول زمان
غرّش سیل زمان میآمد — مست چون پیل دمان میآمد
موج‌میغلطدش از هردر و بام — اژدهائی‌است جهانش در کام

وه که این زال فسونکار فلك — نه دد و دیو شناسد نه ملك
نه همین با دل دارا بستیز — که همان بود باسکندر نیز

✡

صحنه های عبرت

بازپس‌ماندهٔ آن فرّ وفروغ — بر لب افسانهٔ دنیای دروغ
در و دیوار سخن میگویند — داستانهای کهن میگویند
دهن رخنه و روزن بی بند — باردش موعظه وحکمت‌وپند
گوش‌جان‌نیست که‌تا آن‌شنود — کانهمه گوش‌دل و جان شنود
کاخ داراست ولی کُنفیکون — ریزدش‌سرزنش‌ازسقف‌وستون
ای‌ عجب خوابگه شاپوران — شد خزیدنگه ماران موران
مار آن‌گوشه چو مفتول طلا — مار پیچی زده با برق و جلا
تازیانه است تو گوئی آری — که نشانی دهد از سرداری
تازیانه است ونشانی محزون — که‌سواری‌شده ازاسب نگون
از خشایارشهش یادی نیست — ورنه‌خون‌بایدش‌امروزگریست
این‌همان‌است که‌موج‌وطوفان — شه بدوساخت مطیع فرمان
شاه آن ضربه که بر دریا زد — موج یکسوشدوطوفان‌جازد

✡

گوئی آنجا بزبان جادو — میزند فاخته هر دم کو کو
گوید ای کاخ، خشایارت کو — داریوش و در و دربارت کو
خندهٔ سنگ که‌دندانه‌نماست — ریشخندی ز عجوز دنیاست
بقضا و بقدر میخندد — یا بسر سام بشر میخندد
یا که‌خودصورت‌حال‌داراست — زهرخندش‌بسیه روئی ماست

میبرد دیدهٔ فکرت در خواب تا برانگیزدش از بانگ غُراب
در حرمخانه هیاهوی زغن یا کنیزان حرم در شیون
زان میان دختر دارا گهگاه دلخراشد بخروشی جانکاه
گویدای وارث بی حرمت و نام نام و میراث پدر بر تو حرام
گر نمردی و هنوزت نفس است سر برآور که دگر خواب بسست
خیز و کانون پدر کن روشن گو دَ وَ دَ دود بچشم دشمن

☆

باد با هلهلهٔی روح آزار روح داراست که مینالد زار
سر و کاکل بستون میکوبد یا غبار از حرمش میروبد
بخیالی که سحر بارش هست باز آن روَنق بازارش هست
سخت آشفته که دربانان کو پاسداران و ادب دانان کو
دور و بر را بنظر میپاید گوئی آنگاه بخود میآید
باز سر میکند آهنگ عزا چه عزائی بسرود و بسزا
در و دیوار بجوشندوخروش ناله‌ها با خفقان و خاموش
پاستونها سر سردارانش سر سپاران و وفا دارانش
شب برآورده سر از سینهٔ خاك سر همه خاك و گریبان همه چاك
سر فرو داشته خون میگریند ماچه‌دانیم که چون میگریند
هر شب اینگونه عزا میگیرند بازچون روز شود میمیرند
هر طرف مانهٔ حیرت دیدم همه آئینهٔ عبرت دیدم
کاخ آئینه عروسی است عزیز لیك غارت شده بی رخت وجهیز
بعدسی قرن صباوت سیماست سنگها صیقلی وچهره نماست
پرده دار فلك بوقلمون آینه خانه، ولی کن فیکون
هر قدم گوهری از کان شرف گوهر گنج سلاطین سلف

چشم جغدان و صفیر مارش
خود چراغ و عسس بازارش

سوسماران چو طلسم الماس
گنج شاهان سلف دارد پاس

خیل شحنه است تو گفتی خفاش
سخت شبگرد و حریف واوباش

☆

قتلگاه مدنیّت

رهزن چرخ زده راه قرون
وین غنائم بسر راه نگون

میتوان دید در آن معرض باد
جام جم ، افسر کی ، تخت قباد

مدفن عشق و همیّت بینی
قتلگاه مدنیّت بینی

داریوشش بدل آتش و خون
تخت و بخت وعلم داد نگون

نه همین گلشن ما افسرده است
بلکه روح مدنیّت مرده است

نه همین جام که بشکسته زجم
بلکه آئینهٔ اسکندر هم

نه همین آینهٔ طلعت ماست
آینه دار عروس دنیاست

گو بدان این تل وطوفان بینند
خود در آئینهٔ خوبان بینند

از فلك این بسر داد آید
تا به بیداد چه بیداد آید

آن چه دستی است که آباد کند
وین چه مستی است که بنیاد کند

آن چه نوری که جهان افروزد
وین چه شمعی که شبستان سوزد

☆ ☆

دو پردهٔ سینما

ناگهم شد بنظر پرده گشا
سینمائی دو مخالف سیما

این یکی چشم و چراغ افروزان
وان دگر شعله و آتش سوزان

این درخشیدن تخت جمشید
وان فرو خفتن قرص خورشید

این فرا بردن کاخ و سر در
وان فرود آمدن اسکندر

این یکی رادوصدش گل چیدم / در دل پرده چنین میدیدم :

✡

ساختن تخت جمشید

یافت فرمان شهنشاه صدور / به‌پی افکندن این کاخ سرور
کاروانها بغریو و بقطار / اوفتادند براه از اقطار
سار دی ها بطلا میآیند / با چه برقی و جلا میآیند
بار نیل آید و مرمر از مصر / نیل را قافله ها بر سر جسر
خیل لبنان همه با کاج آید / هند با صندل وبا عاج آید
بار مخمل زده کاشانی ها / لعل بارند بدخشانی ها
از نشابور دمد فیروزه / فلکش کرده نگین دریوزه
کاوش و غلغله‌در کوه و کمر / کان زر افشاند و دریا گوهر
میشکافد جگر صخره و کوه / سنگ از سنگتراشان بستوه
میکشانند باد ابه و پیل / منجنیق و هرم و جرّ ثقیل
صخره ها رفته باوج اعلا / سر ستون ها برواق بالا
نزهت افزا همه نجّاری ها / حیرت آور همه حجّاری ها
نقشبندان و مقرنس سازان / رنگریزان و قلم پردازان
آینه‌بندی و گوهر باری‌است / عاج ومینا ومنبّت کاری‌است
هرسو از گوهر وزّرگانی / گلنشانی و گلاب افشانی
آنچه معمار ومهندس ، استاد / کار بند ، آنچه که دارند بیاد
اوستادان همه در فن یکتا / وز همه گوهر فن در چنتا
نقشه ها پیش وقلمها در کف / گرم کارند بصد شوق وشعف
نقشه ها مختلط و گلچینی / مصری، آشوری، رومی، چینی

لیك از آن جمله که بینی بمیان   چشم ذوق وهنر از پارسیان

همه اتباع وملل دوش بدوش   سخت در کوشش ودر جوش وخروش

کار و کوشش چو درون ساعت   دائم و یك نسق و پر طاقت

میزند نیش چو قرص خورشید   کاخ آئینهٔ تخت جمشید

شه پی سرکشی آمد ناگاه   هر طرف غلغله پیچید که: شاه !

همه یك لحظه توقف کردند   سر تعظیم فرود آوردند

بایکایك همه شه گفت وشنفت   گه براشفت گه از شوق شکفت

بد، به توبیخ و مجازات گداخت   خوب، باخلعت شاهانه نواخت

کشوری کو بعدالت پابند   شاه خشنود ورعیت خورسند

**

اسکندر مقدونی در تخت جمشید

هرچه این پرده شریف و مشعوف   آن یکی پرده مهیب است و مخوف

اهرمن تاخته بر غرفهٔ حور   تیرگی چیره بسر چشمهٔ نور

تیغ کین است و کج اندازیها   نقل اسکندر و آن بازیها

چرخ برچیده بساط دارا   خانمانها همه خوان یغما

خان مقدونی گل کرده جنون   هر کجا میگذرد آتش وخون

برسر قبضهٔ شمشیرش دست   سری ازجام جهانگیری مست

می نهد پای به تخت جمشید   تنگ عصر است غروب خورشید

حکمفرما همه رعب است وسکوت   مرد، در حشمت شاهان مبهوت

چشمهائی که بوحشت چیره است   در شکوه مدنیت خیره است

بامهش کوکبه پهلو زده ، مرد   پیش این کوکبه زانو زده، مرد

بتماشا چه دلی میبازد   که به تائیسی نمیپردازد

هرچه زن بیشترش رعنائی   کاخ ازاو بیشترش زیبائی
آتشی ساخت بدل غیرت زن   که همه سوخت بجز حیلت و فن
چه کند حقد و حسد شرط زنی است   غالبا شیوهٔ زن شیوه‌زنی است
مرد کز گردش در کاخ آسود   زن فتّان دو سه جامش پیمود
دم زد آنگاه سخنگوی فتن   ازخشایار شه و جنگ آتن
لحن شد سرزنش آمیز که هین !   خرمن خصم و نگاه تحسین ؟
خرمن خصم که دلکش باشد   در خور شعلهٔ آتش باشد

✲

اشک وداع

تیره شب بود و هوا آشفته   کوکب بخت جهانی خفته
زُهره در مانده ز قایق رانی   ماه در رفته ز دریابانی
چرخ گم کرده نگین مریخ   سوخته پرده و کنده گلمیخ
پارس آن شهر پرافسانهٔ شوخ   قتلگاهی است پر از سنگ و کلوخ
شهرِ پرشور و نشاط مستان   سرد و خاموشتر ازگورستان
پرتو روزنه ها زار و نزار   زرد و ماتمزده چون شمع مزار
چشمهٔ آب که چشمک راند   دیدهٔ محتضران را ماند
آسمان عربده‌جو بینی و مست   مینماید که خبرهائی هست
هردمش مشعل برق افروزد   تا که را خرمن هستی سوزد
باد دامن به عتاب انگیزد   تا کی از شعله فرود آویزد
اختران چشم فرو بسته بخشم   بو که دودی نردوشان درچشم
تخت جمشید ، عروس زیبا   دگر افسرده و محزون سیما
چون عروسی که بنادانیها   نامزد بوده بقربانیها

آشیانی است شرارش در بر بوستانی است خزانش بردر
آب و آئینه بهم داده شعاع بوسهٔ آخری و اشک وداع
کور سوئی‌زند افسرده چراغ چون‌خزان دیده گل‌ولالهٔ باغ
سایهٔ قصر چو گرد ماتم روشنائی همه خاکستر غم
لاله‌ها بی رمق و بی یارا آخرین شمع شکوه دارا
می‌شتابند چو چشمی رنجور که گذارند اجاقی را کور
دُر و گوهر همه از کان کریم اشکبارند چو طفلان یتیم
تخت‌وتاج‌وکمروگوهروعاج میدرخشند بسیل تاراج
فرش غلطیده بپای صیاد پرده سر بر دم تیغ جلاد
تخت ها سر بهم و زندانی، گوسپندان شب قربانی

✡

شروع جنایت

رفته بر دوش سکندر تائیس خنده و خدعه بسان ابلیس
اهرمن تا ره حوّا نزند رخنه در طینت آدم نکند
خادمش مشعله‌ئی‌داده بدست تیغ عریان بکف‌زنگی‌مست
عامل جرم بشرکت گستاخ ابتدا میکند از پردهٔ کاخ
پرده چون دختر زیبای عفیف سر فرو هشته بزلفان ظریف
زان جنایت که‌جهان‌میورزید شعله و دست بهم میلرزید
وه چه برّنده ندا بود ومهیب خشم‌وجدان که‌برآوردنهیب:
شرمی از کار تبه دار ای زن شرم‌کن دست نگهدارای زن
قبلهٔ پادشهانست این کاخ مرکز ثقل جهانست‌این کاخ
کاخ دانش بود و کعبهٔ داد حرمت آئین و محبت بنیاد

خرمن خوشهٔ فضل است وفنون — گرد آوردهٔ اعصار و قرون
اینهمه زشت چرائی ای زن — کاخ داراست کجائی ای زن
این پرستشگه ذوقست وهنر — آخرین پایهٔ معراج بشر
زیر پا هشته بشر دنیائی — تا بدین پلّه کشیده پائی
این تمدّن، که فرارفته بماه — چون فرود آریش ای زن در چاه
بنگر ارواح نیاکان و مهان — چشمها خیره ز آفاق جهان
زین جنایت همه خونین جگران — در تو چون چشم ندامت نگران
بنگر آفاق بهول و تشویش — دستها بین بشفاعت در پیش
خیره ای دیو شقاوت چه کنی — با سرا پردهٔ عفت چه کنی
ای فلك این چه دل است و یارا — پای اسکندر و کاخ دارا

☆

سوختن تخت جمشید

شعله از پنجره میزد بیرون — سرخ آنگونه که سیلی ازخون
میگریزند حریفان چون تیر — شعله دنبال کنان چون شمشیر
روشنان حماه ور از برق وشرار — سایه ها مضطرب و پا بفرار
مانده تائیس وسکندر بمیان — نعره چون هلهلهٔ دوزخیان
در و پیکر بشتاب و بعطش — میربایند لهیب آتش
پیش دستی است بجان افشاندن — که پس از شامچه جای ماندن
دُر و گوهر بنشاطی که سپند — در دل آتش و خون میرقصند
پرده ها عشوه کنان میسوزند — آخرین کوکبه میافروزند
دود راجلوهٔ زلف وخط وخال — شعله را دادهشکوهی بجمال

☆

شعله سر میکشد از ایوان‌ها چون گل‌زرد که از گلدان‌ها
منعکس نقش و نگار ایوان آتش از وی بنگارین الوان
شعله ها سبز و زری ، عنابی سر کشیده به سپهر آبی
چون عروسان پرندینه قبا داده دامن بکف باد صبا
پرنیان های نگارین ، افشان ماند از دور برقص پریان
یاد میآورد از طنازی جشن شاه و شب آتشبازی
چه شکوهی که بهنگام زوال بهمان جلوهٔ دوران جلال
خوب‌را اول‌و آخر همه‌خوب مهروماه‌راچه‌طلوع‌وچه غروب
ساختن بود بدان فرّ و جلال سوختن‌نیز بدین‌لطف‌و جمال

☆

شهر بیدار میشود

شعله آهسته فرو بلعد خشم تاکسی را نرود دود بچشم
گاه از غیظ نماید دندان خود بسرسام سکندر خندان
باد وطوفان‌بحذر بودوبهوش که کسی‌را نرسد قصّه‌بگوش
لیکن از زخم‌چه جای زنهار شهر آغشته بخون شد بیدار
شیونی‌خسته‌وسنگین‌برخاست کلبه‌ئی‌چندهنوزش برجاست
دیده ها باز بآتش وا شد اشگهاخون‌شدوخون‌دریاشد
شهر را دیده بدشمن شد باز تازه شد داغ عزیزانش باز
کودکان ازشب جشن واعیاد یادکردندوچه زهرآگین یاد

☆

نوحه سرائی پیر زن

پیرزن نوحهٔ خود را سر کرد وای‌یارب‌همه‌سوزوهمه درد :

آری ای‌قصر که بعد از دارا — زیستن خود بچه حق ویارا ؟
لیکن آرام دل ما بودی — زنده دارندهٔ دارا بودی
تا چراغ تو بشب روشن بود — گوئی‌ازشاه، جهان گلشن‌بود
از چراغ تو دل شب دیدار — چشم شه بود تو گفتی بیدار
تا تورا سقف وستون‌بر پابود — شاه‌خودزنده و پا بر جا بود
تا تو را دادگه آبادان بود — خانهٔ ظلم و ستم ویران بود
خواب در سایهٔ ایوان تو بود — سر آسوده بدامان تو بود
غول شب بود هراسان از تو — که نمی جَست بآسان از تو
فتنه کز حرمت ماکم میکرد — باز از سایهٔ تو رَم میکرد
دیو مسحورِ پریخانهٔ تو — بدهنها همه افسانهٔ تو
مادر پیر ز هر جا نومید — کودکان را بتو میدادنوید
چشم‌طفلان‌نگرانت شبِ‌وروز — بخیالی‌که شه آنجاست هنوز
دور ، دوران‌درخشان تو بود — شمع خاور بشبستان تو بود
برو ای قصر که دلخواه‌تو باد — سایهٔ شاه بهمراه تو باد
باری آنجا که بدنیای نهان — سر نهی در قدم شاه جهان
شاه راگو که امان از بیداد — کاخ داد تو فلك داد بباد
سوخت کاخ توکه‌بودافسر ما — ریخت خاکستر آن بر سر ما
دوره شد دورهٔ بیداد گران — دگرانند که داد از دگران !
حاجت‌افتاد بغمخواری غیر — خودکجائی تو که یادتوبخیر

✡

روزها رفت‌وهمانست که بود — شعله واخگر وخاکستر‌ودود
پارس را کاخ درخشان ظفر — خاك غم میشد ومی‌بیخت‌بسر

نه‌یکی کاخ که‌از بن میسوخت
مهد دنیای تمدن میسوخت
شعله‌ئی بود که خامش نشود
آری این داغ فراموش نشود
این نه آن شعله که آب و گل سوخت
این همان شعله که جان و دل سوخت
بر سر خوان زهی آن فطرت پست
که نمك خورد و نمکدان بشکست
مردیك لحظه که دل سنگین کرد
نام خود تا به ابد ننگین کرد

✡ ✡

سایه روشن مهتاب

ماه کم کم بدر آمد از ابر
روح داراست تو گفتی کز قبر
سایه و روشنی اسرار آمیز
وهم خیز آمد و الهام انگیز
سایه‌روشن ز خیالم خـُل کرد
ذوق ترسیم و تخیّـل گل کرد
برگرفتم قلم موی خیال
نقشها رفت بسرحدّ کمال
ذرّه‌ها را بهم آمد زد و بست
پارگیها بهم اندر پیوست
قدرتی یافتم از عشق عجب
زدم آن غمکده‌سی قرن عقب

✡

تابلوی جشن ها و بار عام داریوش

داریوش است و شکوه بارش
حشمت و کوکبهٔ دربارش
شب جشن فرهٔ نوروزی است
همه فرخندگی و فیروزی است
مهرگانها بدمید و سده ها
شعله‌ها بر شد از آتشکده‌ها
کوس و نقاره برافراخت غریو
لرزه انداخت بجان ددو دیو
گارد شاهی بدم سر در عام
دلنواز نده بموزیك سلام
سایهٔ قصر چو فرخنده همای
چتر شاهی بسر شهر گشای
قصر ، خود بارگه عزّ و علا
پرچمی ، شهپر شاهین قضا

چون عقابی است گشوده پر و بال — چون تذرو یش جهان درچنگال
چلچراغان بفروغی شاداب — ناوك اندازتر از چشم عقاب
پاسداران بسر قلعه و بام — همه‌روئین تن وموزون اندام
نیزهٔ لشگریان جاوید — چیده‌چون رشته‌ئی ازمروارید
دیده‌بانها به بروج و بقلاع — دوربین‌ها بدوصد گونه شعاع
دور قصر آب روان چرخ زنان — کهکشانیش کشیده بمیان
قصر کز صولتش اژدر پیچد — اژدهائی بکمر در پیچد
چشمه فواره زنان میجوشد — آب استخر زره میپوشد
جوی، چون تیغ زمین میبرّد — آب چون شیر ژیان میغرّد
دهن شیر بود ایوان ها — کز ستونها فشرد دندان ها
جرزها پر ز تصاویر ونقوش — سرسراهادرش ازمفرغ وجوش
سر هرپیچ وخم ازمفرغ وسنگ — سهمگین پیکری ازشیرو پلنگ
قصرها آینه بند و مرموز — فرشهازرکش و مرواری دوز
آبنوسی در و پیکر، زیبا — پرده منگوله طراز و دیبا
پرده زربفت ومرصّع گل‌میخ — برق منگوله چو چشم مریخ
پله کانها بنگارین مفروش — در و دیوار مزیّن، منقوش
دلربا پنجره‌ها ، طاقچه‌ها — دلگشا منظره‌ها باغچه‌ها
کاس چینی و سبوی کاشی — چیده بر طاقچه چون نقاشی

۞

گرچه‌بار است وشب رخصت عام — لیك با ابّهتی تام و تمام
ازدحامی و بیائی و برو — لیکن از لطف ونزاکت بگرو
کاخها پر ز بزرگان و مهان — محرمان حرم پادشهان

ایستاده بادب دوش بدوش   دل پر از شوق و شعف لب خاموش
باجداران ورسولان زده صف   بر سر دست هدایا و تحف
پارسی‌ها و مدی‌ها ، معقول   به پذیرائی مردم مشغول
بکمر بسته مرصّع‌ها تنگ   شوخ چون شاهد چین وارژنگ
گردش جام طلا چون خورشید   شاه را داده شکوه جمشید
ساقیان شاهد مست ومستور   نرگس شاهد و ساقی مخمور
جام را لب بلب سرو سهی   قالب از ذوق شهنشاه تهی
دور هر جام که ساقی پیمود   نام شه رفت بآئین ودرود
گاه در فاصله‌ها ساز وسماع   عشرت بزم بحدّ اشباع

✡

سر کشیده است ستونها بردیف   شاهکار هنر و نغز و ظریف
آب فوّاره بحوض بلّور   خوشه بربسته چو نخل وانگور
قطره‌هائی که بآب افشاند   به دُرو گوهر غلطان ماند
ماهیان سرخ وسپید وزرّین   بافته حلقه وزنجیر از چین
آب با جنبش جزر و مدّی   چهره با آینه‌های قدّی
آب و آئینه ببازی شعاع   عشوه آمیخته با ساز وسماع
بار ، در بارگه آپادان   دور تالار سراسر ایوان
سرگشوده است فضای تالار   سقف آن گنبد چرخ دوّار
لیك پوشیده سر ایوانها   بامها سنگر جاویدانها
پشت سنگر بکمین سربازان   نخبه و سرگل تیر اندازان
شاه را هالهٔ روی ماهند   همه پروانهٔ شمع شاهند

✡

شاه با تاج و عصای شاهی — بر سر مسند کیوان جاهی
تخت‌شاهنشهی الماس نشان — شاه‌چون ماه که‌بر کاهکشان
یافته بار ، گرامی دستور — از پی عرض گزارش بحضور
پای آن تخت ِ همایون سایه — عود سوزی دو نگارین پایه
تارهائی است بریشم از دود — کز نسیمش بفزا پیچد عود
شاه را رخ‌بدرخشد چون‌ماه — چشمها خیره به رخسارهٔ‌شاه
از پس شاه ولیعهد جوان — شاه را تکیه گه و پشتیبان
پس‌از آن موبد موبدها بود — ملکی کآمده از چرخ فرود
پس‌از آن اسلحه‌دار شاهی — بکمر خنجر پشت ماهی
خنجر اسلحه داری بکمر — نقش چینش بغلاف خنجر
در و دیوارپر از شورونشاط — میزها چیده وگسترده بساط
آخر بزم بآئین نیا — دست بر داشت شهنشه بدعا
جشن‌طی شد بدرود زرتشت — همه خواندند سرود زرتشت

✡

وقت آن شد که‌فرو میرد ماه — خبر از خوابگهش آیدشاه
سایه روشن چو خیالی بپرید — سینما پردهٔ خود را برچید
بازمن ماندم وتاریکی شب — وه عجب‌خواب‌وخیالی یارب
دیدم ایستاده‌ام و محو نگاه — چشم دل‌دوخته بر دخمهٔ شاه
. . . . — . . . .
تا ، چو میآمدم از کاخ فرود — سوسك‌یاز نجره‌یاهرچه که‌بود
دلنوازانه ، و یا سخره کنان — پیشم آمد سره سوت زنان
یعنی ای شاعر پندار پرست — هیس، آهسه،شهنشه‌خواب‌است !

☆☆☆

درّندهٔ روز

ازدل شب چوشود روز پدید — تازد از بیشه یکی ببر سپید
آن نه صبح است که بینی خندان — ببر در هم بفشارد دندان
تافته پنجه و بر تافته دم — تازد این ببر بجان مردم
یال او گیس عجوز دنیا — پنجه حرص بشر و کبر و ریا
چشمِ افروختهٔ وی خورشید — می درخشد به جبین سرخ وسپید
خشم در خندهٔ بی‌شرم وحیا — همه نیش حسد ناپیدا
میجود ریشهٔ جان مردم — لیك گور دهن و دندان گم
همه پتیارگی و پرده دَری — همه خونخوارگی وخیره‌سری
دم بدم چنگل خوانخوارهٔ او — میرود در دل آزاده فرو
نیست باناکس ونامردش کار — نکند غیر جوانمرد شکار
روی گیتی ز سحرگه تا شام — هست جولانگه این خون آشام
لیك چون همهمهٔ شب شنود — صید بگذارد ودر بیشه شود
تا سراز خواب سحر برگیرد — باز درّندگی از سر گیرد

☆

افرشتهٔ شب

دود پیچیدهٔ جادوگر شب — گرد آفاق به پیچد به‌غضب
گیرد از موج سیه اقیانوس — روز را در خفقان کابوس
اژدها وار به ببر آویزد — بشکند درهم و خونش ریزد
چشمك اختر کان طنّاز — کم کمك میشود ازچرخ آغاز
دیدگان نیمه گشوده ازخواب — نگرانند بحال اعجاب

☆

دل آن دود شکافد ناگاه / کند افرشتهٔ شب جلوه چوماه
از بر عرش به پرواز ملك / هشته پا برسر خرگاه فلك
نور نیلی برخش بسته نقاب / طرّه‌ها غرقه بموج مهتاب
چتری ازمخمل ودیبای سیاه / گرد رخ دایره‌چون هالهٔ ماه
خاکیان دید چودر آتش وسوز / آب ریزد بسر آتش روز
گرد از هستی روز انگیزد / دم و دودی بفلك بر خیزد

☆

چون به بیند رخ آفاق سیاه / آرداز جیب برون جادوی ماه
موجی از دامن مه بگشاید / گرد از آفاق جهان بزداید
آید آهسته فرود از افلاك / پا چو پروانه نهد نرم بخاك
چون نسیمی که به‌مشگینه‌شمیم / خیزد از دامن گلزار نعیم
بسر نعش شهیدان آید / وز شمیمش همه را جان آید
خسته از خاك سیه گیرد باز / بازش آرد بسر بستر ناز
طرّه‌ها مرهم هرزخم وگزند / نفسش داروی دلهای نژند
تا ببالین دلی بنشیند / مژه خار ستمش برچیند
لب نوشین چو بهم بفشارد / نیش، دست ازسر ما بردارد
تارمویش که‌دراو یازدچنگ / نغمه‌هاوا کند از گیسوی چنك
سرکند نغمهٔ لالائی نرم / الفت خواب کند بامژه گرم

☆ ☆

رؤیای شب

چو به لالائی نوشین و شفیق / کردخواب همه سنگین وعمیق

نرم نرم از کشش دلکش بال
خیل ارواح کشد در دنبال

چشم بندیم برؤیای شباب
تا گشائیم بدنیای شباب

اوج گیریم بموج مهتاب
اختران را بشکافیم حباب

پر فشانیم بدنیای خیال
جزر و مَد داده بدریای جمال

گه در امواج پرندین عریان
گرم شوخی و شنا با پریان

گه چو پروانهٔ زرّین پر و بال
عشقبازی به چمنزار جمال

گاه چون طفل هوسران بی صبر
بدویم از پی پروانهٔ ابر

گه چو مرواری شبنم به نسیم
شدّه بندیم بگلزار نعیم

گه چو نافه به نسیم آمیزیم
گه بزلف پریان آویزیم

گه بمرغان بهشتی پرواز
سر بهم داده بر آریم آواز

گاه چون خیل کبوتر چالاک
بر شویم از غرفات افلاک

گاه بر بام کلیسای فلک
طیلسان پوش بسیمای ملک

گه سکوت افق آبینوس
بشکنیم از نوسان ناقوس

☆

مرتع شوخ فلك نیلی پوش
بنوای نی زُهره همه گوش

نی زنان دختر چوبان فلك
گَله افشانده بدامان فلك

زمردین گوهرش آویزهٔ گوش
زلف چون چنگ دلاویز بدوش

بنوای ازلی نغمه سرا
و آهوان ابدیّت بچرا

میزنیم از دم جادویش نی
میدمیم آتش شوقی دروی

ناله در نای فلك میشکنیم
لرزه در کاخ فلك میفکنیم

مینوازیم به نای ملکوت
عشق خاکی و نوای ناسوت

میرسانیم بگوش افلاک
نالهٔ حسرت زندانی خاک

گاه با دختر کان فلکی دامن افشان به عفاف ملکی
صف بصف چون ملکوتی درّاج پر فشانیم بکاخ معراج
ره بسوی ابدیّت گیریم در جمال ابدیّت میریم
هم بیك عشوهٔ آن چشمهٔ جود باز گردیم بدنیای وجود
باز در معبد و محراب افق چون دم و دود ببندیم تتق
دود آهی که بجوید معبود در دل آینهٔ چرخ کبود
گه بقندیل فلك سوز و گداز گه بمحراب افق راز و نیاز
گاه برقیم و فلك پیمائی گاه رعدیم و بلند آوائی
گاه در خُمّ فلك میجوشیم گه می از جام شفق مینوشیم
گه بطیّاره‌ئی از ابر سیاه حمله آریم به‌لشگر گه ماه
گاه باتیزی سرنیزهٔ برق افق غرب بدوزیم به شرق
گاه چنگی‌زده در عِقد پرن پُر کنیم ازدر و گوهر دامن
گاه گِرد آمده در قایق ماه روی برساحل نیلی خرگاه
گاه بر اوج پل کاهکشان دامن شوق ، کواکب افشان
گاه بر قوس قزح تاب‌خوریم غوطه‌در چشمهٔ مهتاب‌خوریم
گاه چون پرتو سیمین ، پرتاب بکمر بسته کمند مهتاب
گاه از ابر گرفته غربال ماهیانرا بدویم از دنبال
ماهی سیمِ فلك لَخت اندام چکند گر نکند گیر بدام
لیك ماهیّ پرن چابك و ریز داند از چشمك غربال گریز
گاه از برق کشیده شمشیر سوی مرّیخ بتازیم چو شیر
گه بکیوان به کمند اندازی گاه با زُهره به‌چوگان‌بازی
گاه برتوسن گردون‌زده‌زین وز مه و مهر رکابی زرّین

شهسوارای به سمند احلام
شیر گیری بکمند بهرام

گه کمان فلك آورده بتاب
میگشائیم پَر از تیر شهاب

خود به پشت سپر مه سپری
دیو رانیم ز خرگاه پری

گاه با لشگریانی ز نجوم
به قضا و قدر آریم هجوم

قلم از دست عطارد گیریم
لوح فیروزه بشاهد گیریم

سر نوشت بشر خاك نشین
گو پذیرد رقمی بهتر از این

گاه بر نطع سپهر بغرنج
نرد بازیم بشاه شطرنج

مهره چینیم ز نسر و ناهید
طاس ریزیم ز ماه و خورشید

بُردخواهیم بهر دوزو کلك
دست از این کهنه دغلباز فلك

تا که میزان ز کف گوهرسنج
بستانیم و همه گوهر و گنج

اهرمن از سر گیتی رانیم
همه عالم سوی یزدان خوانیم

گاه چون ژالهٔ بلّور سرشت
سر سپاریم به سرداب بهشت

عالمی مست بصهبای صبوح
از جمادی و نباتی همه روح

عارفان بینی و انفاس وعقول
به مناجات و عبادت مشغول

هرطرف شور ونوای ملکوت
لیك مخمورتر ازساز سکوت

برگها چون پر و بال طاوس
گل چوشمعی به حجاب فانوس

قمریان بینی و قرقاولها
بالها رشگ نگارین گلها

مهد رؤیا و جهان دلخواه
گفتگوها بزبانهای نگاه

حسن در لایتناهای کمال
عشق با قوّت پرواز خیال

حسن بی پردهٔ عصمت مقبول
عشق بی علقهٔ شهوت معقول

خیمهٔ لیلی ومجنون بشکوه
سر بر افراشته از سینهٔ کوه

مهد اعجاب و کرامات آنجاست　　خواجه و کوی خرابات آنجاست
حافظ و حلقهٔ درویشانش　　خرقه پوشان و صفاکیشانش
میتوانیم سلامش بکنیم　　بسلامت دو سه جامش بزنیم
کوزه ها مشك ختام و بلّور　　باده‌ها شهد لب حور و طهور
میتوان دید بطرف وادی　　خیل با فرّ و شکوه سعدی
بوستانش چو بهشتی دلکش　　گلستانش بفروغ آتش
حوریانش به تکاپوی چمن　　پر کنند از گل و نسرین دامن
لیکن آنگونه ببوی گل مست　　که رود دامنشان باز از دست

✡

میتوان دید جهان برزخ　　مرز فاروق بهشت و دوزخ
گر بحیرت همه سو بشتابی　　هر قدم گمشده‌ئی مییابی
موسی آنجا و مسیح و مریم　　ننه حوّا بر بابا آدم
چاه ظلمات و سکندر حیران　　خضر بر چشمهٔ آب حیوان
قلّه قاف و طواف عنقا　　قاف خود قلعه‌ئی از جابلقا

✡

کعبهٔ شاهد وحدت جائی　　که در آنجا نه‌ردی از پائی

✡

باز برگشته بگردون رانیم　　نغمه های ابدیّت خوانیم
گاه با زهره هم آغوش شویم　　سر در آغوش هم از هوش رویم
گاه در باد وزان آویزیم　　طرف دامن بنشاط انگیزیم
گه برقصیم بساز ناهید　　گه بخوانیم سرود توحید
گاه در پرتو مه میلرزیم　　عشق با حسن ازل میورزیم

گاه چون هاله به‌پیچیم بماه — گهش آئینه بپوشیم به آه
محو در زیور و زیبائیها — شاهد مستی و شیدائیها
گه بجام افق مینائی — دل کنیم آینهٔ بینائی
گه بسیمای سیه پوش مَلک — گرد قندیل شبستان فلک

☆

تا برآریم سر از روزن شب — دامن افشانده ز ماه و کوکب
از گریبان افق خنده زنیم — وز دم صبح، جهان زنده کنیم
سر دهیم از دل فجر منشق — موجی از چشمهٔ خونین شفق
چون گل و لالهٔ سیراب بخون — بر فروزیم افق را کانون
بر لب جوی شفق بنشینیم — گل لرزان کواکب چینیم
چون‌سر آید شب، از اوج افلاك — خیل ارواح برانند بخاك
چون دمد صبح بیك چشمزدن — باز گردیم بزندان بدن

پایان

☆

آه از آندم که‌من‌از خواب سحر — واکنم دیده و دل زیر و زبر
هر سحر گه که زجا برخیزم — با غم و وحشت رستاخیزم
چون گشایم برخ روز نظر — دلم از بیم بلرزد در بر
روز، یعنی که جهان شرو شور — چشم وجدان‌جهان در وی کور
روز یعنی غم و غوغا دیدن — روی این مردم دنیا دیدن

☆ ☆ ☆

غزلیات

زکوة زندگی

شب همه بی تو کار من شکوه بماه کردن است
روز ستاره تا سحر تیره بآه کردن است

متن خبر که یك قلم بی تو سیاه شد جهان
حاشیه رفتنم دگر نامه سیاه کردن است

چون تو نه در مقابلی عکس تو پیش رونهیم
این هم از آب و آینه خواهش ماه کردن است

نو گل نازنین من تا تو نگاه میکنی
لطف بهار عارفان در تو نگاه کردن است

لوح خدا نمائی و آینهٔ تمام قد
بهتر از اینچه تکیه‌بر منصب و جاه کردن است

ماه عبادت است و من بالب روزه دار از این
قول و غزل نوشتنم بیم گناه کردن است

لیك چراغ ذوق هم اینهمه کُشته داشتن
چشمه بگل گرفتن و ماه بچاه کردن است

من همه اشتباه خود جلوه دهم که آدمی
از دم مهد تا لحد (در اشتباه) کردن است

غفلت کائنات را جنبش سایه ها همه
سجده بکاخ کبریا خواه نخواه کردن است

از غم خود بپرس کو با دل ما چه میکند
این هم اگر چه شکوهٔ شحنه بشاه کردن است

عهد تو سایه و صبا گو بشکن که راه من
رو بحریم کعبهٔ لطف اله کردن است

گاه بگاه پرسشی کن که زکوة زندگی
پرسش حال دوستان گاه بگاه کردن است

بوسهٔ تو بکام من کوهنورد تشنه را
کوزهٔ آب زندگی توشهٔ راه کردن است

خود برسان بشهریار ایکه دراین محیط غم
بی تو نفس کشیدنم عمر تباه کردن است

طوطی قنّاد

الا ای نو گل رعنا که رشک شاخ شمشادی
نگارین نخل موزونی همایون سرو آزادی

عروس بخت ما را ماه در آئینه میرقصد
که شمع حجله میخندد بروی چون تو دامادی

من این پیرانه‌سر تاجی که دارم باتوخواهم داد
که از بخت جوان با دولت طبع خدادادی

بصید خاطرم هر لحظه صیّادی کمین گیرد
کمان ابروترا صیدم که در صیّادی استادی

چه‌شورانگیز پیکرها نگارد کلك مشکینت
الا ای خسرو شیرین که خود بی‌تیشه‌فرهادی

قلم شیرین و خط شیرین سخن شیرین و لب شیرین
خدا را ای شکر خنده مگر طوطی قنادی
عروس ماه شاید چون توئی شیرین پسر زاید
مگر پروردهٔ دامان حوری یا پریزادی
من از شیرینی شور و نوا بیداد خواهم کرد
چنان کز شیوهٔ شوخی و شیدائی تو بیدادی
تو خود شعری و چون سحر و پری افسانه دامانی
بافسون کدامین شعر در دام من افتادی
گر از یادم رود عالم تو از یادم نخواهی رفت
بشرط آنکه گهگاهی تو هم از من کنی یادی
خوشا غلطیدن و چون اشک در پای تو افتادن
اگر روزی برحمت برسر خاک من استادی
جوانی ای بهار عمر ای رؤیای سحر آمیز
تو هم هر دولتی بودی چو گل بازیچهٔ بادی
بپای چشمهٔ طبع لطیفی شهریار آخر
نگار این سایه‌ئی هم دیدی و داد سخن دادی

شاعر افسانه

نیما غم دل گو که غریبانه بگرییم
سر پیش هم آریم و دو دیوانه بگرییم
من از دل این غار و تو از قلّه آن قاف
از دل بهم افتیم و بجانانه بگرییم
دودیست در این خانه که کوریم ز دیدن
چشمی بکف آریم و باین خانه بگرییم
آخر نه چراغیم که خندیم بایوان
شمعیم که در گوشهٔ کاشانه بگرییم

این شانه پریشان کن کاشانهٔ دلهاست
یکشب به‌پریشانی ازاین‌شانه بگرییم

من نیز چو تو شاعر افسانهٔ خویشم
بازا بهم ای شاعر افسانه بگرییم

پیمان خط جام یکی قطره بما داد
کز دور حریفان دوسه پیمانه بگرییم

برگشتن از آئین خرابات نه‌مردیست
می مُرده بیا در صف میخانه بگرییم

ازجوش‌وخروش خُم‌وخمخانه‌خبر نیست
باجوش‌وخروش خم‌وخمخانه بگرییم

با وحشت دیوانه بخندیم و نهانی
در فاجعهٔ حکمت فرزانه بگرییم

باچشم صدف خیز که برگردن ایّام
خرمهره به‌بینیم و به دردانه بگرییم

آئین‌عروسی‌وچك و چانه‌زدن نیست
بستند همه چشم‌وچك وچانه بگرییم

بلبل که نبودیم بخوانیم بگلزار
جغدی شده شبگیر بویرانه بگرییم

پروانه نبودیم در این مشعله باری
شمعی شده در ماتم پروانه بگرییم

بیگانه کند در غم ما خنده ولی ما
با چشم خودی در غم بیگانه بگرییم

بگذار بهذیان تو طفلانه بخندند
ما هم به تب طفل طبیبانه بگرییم

بلکه بیاریم یار را

ای دل فراق سخت گران کرده باررا
بشکسته پشت طاقت جان فکار را

جانان سری بدلشد گانش نمیزند
جان برلب است عاشق‌چشم انتظار را

برخیز بیش‌از این نتوان بارغم کشید
ما میرویم بلکه بیاریم یار را

گلزار طبع راا گر آبی بجوی بود
دامن کنیم پرگل و نسرین نثار را

ای دل نوشتنم بخدا اختیار نیست
دستی به پیش گریهٔ بی اختیار را

بردل اگر هنوز غباریست از منش
اشگی بیارمش که بشوید غبار را

دارد دلم هوای سر زلف یار و بس
زخم آرزو کند همه مرهم گذار را

ای دل قرار وصل نداده مده ز دست
دامان آن قرار دل بیقرار را

ای باد اگر بطرهٔ آن مه‌لقا رسی
تاری بیار مونس شبهای تار را

خطّی نمی‌نویسی و یادی نمیکنی
شمعی فرست عاشق شب زنده دار را

پروانگان هوای طوافی نمیکنند
اشک است و آه شمع سیه روزگار را

در باغ ما که نوبت باد خزان نبود
چون شد بهم زدند بساط بهار را

ما شهریار کشور عشقیم هوشدار
نتوان شکست کوکبهٔ شهریار را

من نخواهد شد

رقیبت گر هنر هم دزدد ازمن ، من نخواهد شد
به گلخن گرچه گل هم بشکفد گلشن نخواهدشد

مگر باداس سیمین ، کشت زرّین بدروی ، ورنه
به مشتی خوشه درهم کوفتن خرمن نخواهد شد

حجابی نیست درطور تجلیّ ،لیکن اینش هست
که محرم جز شبان وادی ایمن نخواهد شد

برو از هفت خط نوشان پای خمّ می میپرس
که هر دُردی ، شراب ناب مردافکن نخواهد شد

بسر ، تاج سهیلش باید و تاراج طوفانها
باین سهلی که کوه آبستن معدن نخواهد شد

دمیدن در گلوی شیشه ، نای شیشه‌گر ، داند
به باد و دَم کسی دانای فوت و فن نخواهد شد

باتشگاهِ حافظ رونق سوز و گداز از ماست
چراغ جاودان است این و بی روغن نخواهد شد

دریغ از مومیا کرد این طبیب سنگدل با ما
مگر دست شکسته بار بر گردن نخواهد شد

شبستانی که طوفانش دمید از رخنه و روزن
دوصد شمعش برافروزی یکی روشن نخواهد شد

تو کز گنجینه بیرون تاختی، ترسم خزف باشی
که گوهر شاهد بازار یا برزن نخواهد شد

کسی کو در حریم حرمت الهام افرشته است
خراب خفّت احلام اهریمن نخواهد شد

فلک گو نطفهٔ مردی ز زهدان زمین برگیر
که این زال سترون دیگر آبستن نخواهد شد

امید زندگی در سینه هاّ کشتن فغان دارد
امین باشی که هرگز مرگ بی شیون نخواهد شد

تو پنداری که گُل بردی و نای بلبلان بستی
ندانستی که بی تیغ زبان سوسن نخواهد شد

دمی چون کورهٔ آتش چرا چون موم نگدازم
عزیزانم دل عاشق که از آهن نخواهد شد

به تیر طعنه یعقوب حزین چاك گریبان دوخت
ولی گر بادش آرد بوی پیراهن نخواهد شد

گل ازدامن فرو ریزد چو باد ازاین چمن بگریز
که جز خون دل آخر نقش این دامن نخواهد شد

دلی کو شهریارا دشمن جان دوستتر دارد
دریغ از دوستی با وی که جز دشمن نخواهد شد

شاهد تبریز

نرگس مست که چشمش همه شرم و ناز است
تا نگاهش بتو افتاده دهانش باز است
افق رنگی دریاچهٔ چشمان ترا
اختران غرق تماشا که چه چشم انداز است
با تو ای شاهد تبریز سر آرد بسلام
سرو نازی که بباغ ارم شیراز است
بازی زلف تو با خنجر ابروگوئی
رقص لزگی است که بیت الغزل قفقاز است
نیست در شعر من آن رقّت و ایهام قدیم
دگر این قصّه حوالت بزبان ساز است
گوش کن ترجمهٔ راز و نیاز من وتست
لحن موسیقی اگر ساز و اگر آواز است
گو صبا در پس این پرده بلرزد کاینجا
غیرت عشق نگهبان حریم راز است
باچنین نقش نگارین چه در افتد نقاش
گو بشوی آنچه که رنگ وقلم و پرداز است
قفسم ساخته و بال و پرم سوخته‌اند
مرغ رااین که هنوزش هوس پرواز است
عشق ناسوت نشد جذبهٔ شوق ملکوت
صوفی ماهمه جا مشدی و شاهدباز است

انعکاس افق از مشرق جاویدان نیست
هرطلوعی که بمغرب گرود غمّاز است
امتیازی که تو داری هنراز منخواهی
شهریارم من وقول و غزلم ممتاز است

خار دامنگیر

باز مهتاب دل افروزم خدایا دیر کرد
خانه هم زندان شد و زندانیان دلگیر کرد
عرصهٔ غم بود و سهراب یلی در خاك و خون
وه که باز این بیمروّت نوشدارو دیر کرد
بلبل طبع مرا یارای گل گفتن نماند
صحبتی گوئی گُلم باخار دامنگیر کرد
کعبهٔ ذوق و صفا را رهروی در کار بود ؟
دوستان یا خط سیر کاروان تغییر کرد
باز ما را در غزل میخواست گیر قافیه ؟
یا غزال من خدایا خود بدامی گیر کرد
امشبم گرخود نباشد خورد و خواب اندیشه نیست
غصه‌ئی خوردم که سخت از خورد و خوابم سیر کرد
انتظارش هر دمم عمری بپایان میبرد
وه که این یکدم مرا تا پای عمری پیر کرد

بسکه برچین، چهره‌ام با یاد روی‌وموی اوست
دیدن آئینه چون آهم بدل تأثیر کرد
تیر مژگان سوزن مهر و رفوی یار بود
رو بجان من کمان ابروانش تیر کرد
چشم مستش رام پیکانهای مژگانش نبود
زلف او نازم که این شیر سیه زنجیر کرد
پیرم و از دولت عشقم دل و جانی جوان
وه چه با جان جوانم این دل بی پیر کرد
شهسوارطبع‌من‌شوق شکار دل نداشت
شهریارا آهوی چشمان یارم شیر کرد

نسخهٔ جادو

طبع من گر همه سر چشمهٔ مینو باشد
بر سرش سایهٔ سرویست که دلجو باشد
خوشتر اززلف تووباد صباچیزی نیست
گرچه پیغام بهاران و پرستو باشد
امشبم‌بوی سر زلف تو پیچد بمشام
تاکجا صبحدم و شبنم و شببو باشد
پر بسوی دگران تافته ماهم ورنه
کی‌مراچشم‌وچراغ اینهمه کم‌سو باشد
خط زنگار لب و حقهٔ شنگرف دهان
مژه باید قلم نسخهٔ جادو باشد
خلوت باغ بهشتی است‌خیال تو پری
که پراز عشوهٔ قرقاول و تیهو باشد
پیش پایت‌همه‌گلهای چمن‌برگ‌خزان
بید مجنون چه‌بجا دست بجا رو باشد
حلقهٔ درکه صدا کرد دل از جا بپرد
بشکنی پا چه نشستی نکنداو باشد
بستر و بالشی از سینهٔقو خواهد بود
که سر وسینهٔ او رشک پرقو باشد
شانه آویخته بر سینه‌اش‌از شاخهٔ زلف
به دلاویزی برگی که به لیمو باشد

دردل ابر بخود پیچد و تابد خورشید بوکه چوگان غم زلف تراگو باشد
تازه این قوس وقزح مشق کند رسم قدیم تا مگر وسمه کش آن خم ابرو باشد
مردم از گردش چشمت بکواکب مشغول خود سر ماست که هم کاسهٔ زانو باشد
سخت پیچده‌ام اززلف تودرشعرو خیال چون غریبی که شبانگه به‌تکاپو باشد
یکجهان داغ بجان وجگر افروخته‌ام سینهٔ من چمن لالهٔ خود رو باشد
گل که‌شدیارتوخار است بچشمم چه کنم نکند میل دل یار به یارو باشد
خواهدش شاح قرنفل که بدوش آویزد بخیالش که گل آن بافته گیسو باشد
گفتمش هالهٔ ماه است غبار خط یار گفت این هم بکسی گوی که‌هالو باشد
نیست جز ابرویش ازهیچ کجم بیم هلاك گرچه‌خود خنجر چنگیزوهلاکو باشد
شهریارا نشود شاهد عشرت همه رام
که رمیدن بخطا شیوهٔ آهو باشد

غزل خدا حافظی

گفتی تو هم بمجلس اغیار میروی اغیار خود منم توبی یارمیروی
بی‌خارنیست گرچه گلی درجهان‌ولی حیف‌ازتو گل که‌خودعقب‌خارمیروی
ای نو عروس پرده نشین خم شراب گفتم که خود بخانهٔ خمّار میروی
احرام بسته‌ای و حرامت نمیکنم دل داری و بکعبهٔ دلدار میروی
باری خیال خودبه‌پرستاریم گذار ای‌نا طبیب کز سر بیمار میروی
یعقوب بینوا نه چوجانت‌عزیزداشت؟ آخر چه یوسفی که ببازارمیروی
این‌بارغم کمرشکن‌است‌ای‌دل‌ازخدا یاری طلب که‌زیرچنین بار میروی
گیرم مسیح آیت و منصور رایتی ای دل نگفتمت که سردار میروی
این آخرین‌غزل‌ـ بخداحافظی بخوان ای‌بلبل خزان که ز گلزار میروی

دیگر میا که وعدهٔ دیدار مابحشر   آنهم اگر بوعدهٔ دیدار میروی

دنبال تست آه دل زار شهریار
آهسته رو که سخت دلآزار میروی

سایهٔ ماه

شبم وروشنی از چشمهٔماهی دارم   بخت‌چون آینه‌از دولت آهی‌دارم
بغلامی ّتو آویختم‌این‌حلقه‌بگوش   تاهمه شهر بدانند که شاهی دارم
نی نواز غزلم تا بچراگاه خیال   چون‌تو آهوبچهٔچشم سیاهی دارم
گو به‌نامرد فلك پای‌بکفشم‌نکند   چکنم گر بسر از ماه کلاهی دارم
گونلرزد دگراز بارش پیکانم‌پشت   من که‌چون‌پادشه‌حسن پناهی‌دارم
خواندم‌بخت‌بشاهنشهی کشورعشق   که‌دراقلیم هنرحشمت‌وجاهی‌دارم
بازگشتم بسر راه محبّت که هنوز   بسر کوی وفا چشم براهی دارم
بارهجران‌تن‌چون‌پارهٔ کوهی‌خواهد   من‌تن‌وبال‌تُنك‌چون‌پر کاهی‌دارم
بخط سبزتو کز اشگ محبّت‌شویم   گر بآئینهٔ دل رنگ گناهی دارم
شاهدشعر بودزیورش‌از گوهراشگ   من‌اگردعوی‌حسن‌است گواهی‌دارم
ابروی‌تست که‌پیوسته کشدنقش‌خیال   من مجال قلم سحر تو گاهی دارم

شهریارا دل هر ذّره بمهری روشن
من بدل روشنی از سایهٔ ماهی دارم

ملال محبّت

گاهی گر از ملال محبّت برانمت   دوری چنان مکن که‌بشیون‌بخوانمت
چون آه من‌براه‌کدورت مرو که‌اشك   پیك شفاعتی است که از پی دوانمت

تو گوهر سرشگی و دردانهٔ صفا — مژگان فشانمت که بدامن نشانمت
سرو بلند من که بدادم نمیرسی — دستم اگر رسد بخدا میرسانمت
پیوند جان جدا شدنی نیست ماه من — تن نیستی که جان دهم و وارهانمت
ماتمسرای عشق بآتش چه میکشی — فردا بخاك سوختگان میکشانمت
دست نوازشی بسر وگوش من بکش — سازی شدم که شور ونوائی بخوانمت
تو ترك آبخورد محبّت نمیکنی — اینقدر بیحقوق هم ای دل ندانمت
ای غنچهٔ گلی که لب از خنده بسته‌ای — باز آ که چون صبا بدمی بشکفانمت
یکشب برغم صبح بزندان من بتاب — تامن برغم شمع سر و جان فشانمت
چوپان دشت عشقم و نای غزل بلب — دارم غزال چشم سیه میچرانمت

لبخند کن معاوضه با جان شهریار
تامن بشوق این دهم‌و آن ستانمت

ساز عبادی

تاکی چو باد سر بدوانی بوادیم — ای کعبهٔ مراد به‌بین نامرادیم
دلتنگ شامگاه‌و بچشم‌ستاره بار — گوئی چراغ کوکبهٔ بامدادیم
چون لاله‌ام‌زشعلهٔ عشق تویادگار — داغ ندامتی است که بردل نهادیم
دیوانه ، دل بحلقهٔ‌زلف توبسته‌بود — چون‌شدپری که‌سلسله‌ازپا گشادیم
رفتی بکوی دیگروبردی‌مرازیاد — من هم روم بگور که دیگر زیادیم
مرغ بهشت بودم و افتادمت بدام — امّا توطفل بودی و از دست دادیم
چون‌طفل‌اشگ‌پرده‌دری‌شیوهٔ‌تو بود — پنهان نمیکنم که زچشم او فتادیم
من‌درس‌عشق‌جزخط‌سبزی‌نخوانده‌ام — سرمشق ابروئی که باین‌بی‌سوادیم
گفتی‌خمار عشق بتریاق صبر کش — من خود باین کشندهٔ بی‌پیر عادیم

فرزند سرفراز خدارا چه عیب داشت ای مادر فلك كه سیه بخت زادیم
طوفان عشق هرچه تواند بگو بکن شمعم ولی بحجلهٔ فانوس بادیم
بی تار طرّه‌های تو مرهم گذار دل بازخمهٔ صبا و سه تار عبادیم
در کوهسار عشق ووفا آبشار غم خواند باشك شوقم و گلبانگ شادیم
بااین خط شکسته قلمها رود بسر در جستجوی نسخهٔ شعر مدادیم
شب بود وعشق ووادی هجران وشهریار
ماهی نتافت تا شود از مهر هادیم

جادوی بابل

تا جلوه میکنی ، بچمن سروی و گُلی چون میزنی بنغمه ، بهاری و بلبلی
شور افکن این ترانهٔ دلکش بلعل تست یا بلبلی است در شکن غنچهٔ گلی
ابرو کمان رستم و گیسو کمند زال خود پهلوان به‌مویه ودستان به‌زابلی
لعل لب تو در شکن زلف پرشکن چون غنچهٔ گلی که بشاخ قرنفلی
از شهر بابلی و باین جادوئی جمال دیگر فسانه نیست که جادوی بابلی
تا چیست بال همّت پروانهٔ خیال آری تو شمع غرفهٔ کاخ تخیّلی
غوغای شهر در پیت افتاده چون نسیم تاچون گُلت بسوی که باشد تمایلی
دارد عشق صبر و تحملّ بود ولی تو خرمن گل آفت صبر و تحمّلی
آواز دلنواز تو زان غنچهٔ دهن گلبانگ بلبلی است که برخیزد از گلی
گلقند شعر من بتطاول برد مگس طوطیّ من چرا تو بچندین تغافلی
ای دل چه دیدی از سرزلف پریوشان کم کن خیال خویش پریشان مگر خلی
او شهریار همسر ماه و ستاره هاست
تو لات و لوت مشتری آسمان جلی

او بود و او نبود

اشگش چکیدو دیگرش آن آبرو نبود
از آب رفته هیچ نشانی بجو نبود

مژگان کشید رشته بسوزن ولی چه سود
دیگر بچاك سینه مجال رفو نبود

دیگر شکسته بود دل و در میان ما
صحبت بجز حکایت سنگ وسبو نبود

او بود در مقابل چشم ترم ولی
آوخ که پیش چشم دلم دیگر او نبود

اشگش نمی‌مکیدم و بیمار عشق را
جز بغض شربت دگری در گلو نبود

آلوده بود دامن پاك و برغم عشق
با اشك نیز دست و دل شستشو نبود

از گفتگو و یاد جفا کردنم چه سود
او بود بیوفا و در این گفتگو نبود

حیف از نثار گوهر اشك‌ای عروس بخت
باروی زشت زیور گوهر نکو نبود

ماهی که مهربان نشد از یاد رفتنی است
عطری نماند از گل رنگین که بو نبود

آزادگان بعشق خیانت نمی‌کنند
او را خصال مردم آزاده خو نبود

چون عشق و آرزو بدلم مُرد شهریار
جز مردنم بماتم عشق آرزو نبود

عیدی عشاق(۱)

صبا بشوق در ایوان شهریار آمد
که خیز وسر بدر از دخمه کن، بهار آمد

ززلف زرکش خورشید بند سیم سه‌تار
که پرده‌های شب تیره تار و مار آمد

بشهر چند نشینی، شکسته دل، برخیز
که باغ و بیشهٔ شمران شکوفه زار آمد

بسان دختر چادر نشین صحرائی
عروس لاله بدامان کوهسار آمد

فکند زمزمه (گلپونه‌ئی) به برزن و کو
ببام کلبه پرستوی زر نگار آمد

(۱) این غزل یادگار صبح عید سال ۱۳۲۸ است که استاد صبا و استاد دوامی بمنزل شهریار رفته بودند واز آنجا باتفاق هم رفتند برستم آباد شمیران منزل مرحوم هنگ آفرین.

گشود، پیر، در خم ّ و باغبان ، در باغ شراب و شهد بباازار و گل ببار آمد
دگر بحجره نگنجد دماغ سودائی که بانسیم سحر بوی زلف یار آمد
بزن صبوحی وبرگیرزیر خرقه سه تار غزل بیار که بلبل به شاخسار آمد
برون خرام به گلگشت لاله زارامروز که لاله زار پر از سرو گلعذار آمد
صبا به هیئت گل شد وزیر تبلیغات بیار باده که کابینه روی کار آمد
خجسته باد بایران باستان نوروز که یادگار ز جمشید کامکار آمد
چه جای(لشگرك)ای شاهدان اسکیباز که برف آب شد وکوه اشکبار آمد
کنون که بوی گل ومژدهٔ سلامت شاه رسید و مرهم دلهای داغدار آمد
شگفته دار به برگ و نوا یتیمان را که کودکان چمن نیز نو نوار آمد
بدور جام میم داد دل بده ساقی چها که برسرم از دور روزگار آمد
بپای ساز صبا شعر شهریار ای ترك
بخوان که عیدی عشاق بیقرار آمد

قران مه ومهر

گر از این چاه طبیعت که جهان من و تست بدر آئیم جهان جمله از آن من و تست
آسمان پهنهٔ خوانی که به پای تو و من مهر و مه قرصهٔ نانی که بخوان من و تست
از ازل خلعت تشریف بدوش تو و من تا ابد آیت تکریم بشان من و تست
کلك فرمان فلك نامه نویس تو و من پیك شاهین قضا نامه رسان من و تست
کهکشان دیو براند بشهاب ثاقب تا کجا بین قرق تیر و کمان من و تست
آسیای فلکی روز وشبش نوبت ماست که تنور مه ومهر ازپی نان من و تست
نیست جز سرو و گل و لاله در این باغ و چمن گر بهار تو و من یا که خزان من و تست
این چه نام ازلی وین چه نشان ابدی کز ازل تا بابد نام و نشان من و تست

عقل نامحرم عشق است، نیاری بمیان / باوی از عهد ازل آنچه میان من و تست
دلبرا جان تو و من که بعهدی همه کج / قسمی راست اگر هست بجان من و تست
آسمان نیست قران مه و مهرش دریاد / این همان دور قیامت که قران من و تست
تو که شرح ورق گل همه خواندی دانی / که فغان دل بلبل بزبان من و تست
چشمهٔ آب حیاتی که بدستان گویند / گوهر شعر تر و طبع روان من و تست
گر زمان فاصلهٔ حافظ و سعدی است چه باك / حالی آن فاصله خیزد که زمان من و تست
شهریارا چکنی سحر بیان باز عیان / که عیان است وچه حاجت به بیان من و تست

دالان بهشت

شاهد شکفته مخمور چون شمع صبحگاهی / لرزان بسان ماه و لغزان بسان ماهی
آمد زبرف مانده برطرهٔ شانهٔ عاج / ماه است وهر گزش نیست پروای بی کلاهی
افسون چشم آبی، درسایه روشن شب / باعشوه موج میزد چون چشمه در سیاهی
آن چشم آهوانه اشکم هنوز حلقه است / کی در نگاه آهوست آن حجب بیگناهی
سروم سر نوازش در پیش و من بحیرت / کز بخت سرکشم چیست این پایه سربراهی
رفتیم رو بکاخ آمال و آرزوها / آنجا که چرخ بوسد ایوان بارگاهی
دالانی از بهشتم بخشید و دلبخواهم / آری بهشت دیدم دالان دلبخواهی
دُردانه‌ام بدامن غلطید واشکم از شوق / لرزید چون ستاره کز باد صبحگاهی
آه ازشب جدائی کز تاب اشگ حرمان / جانم بشعله میسوخت چون شمع در تباهی
یاقوت سرخ بودم برقاف عشق و همّت / آوخ که زهر هجرم بخشید رنگ کاهی
بیداد غمزه‌اش را پشت لب و بناگوش / آورده خط بمهر دیوان دادخواهی:
کز لطف گاهگاهم طالع خجسته دارد / پیوسته باد یارب این لطف گاهگاهی

چون شهد شرم و شوقش میخواستم مکیدن مهر عقیق لب داد بر عصمتش گواهی
نا گه جمال توحید ! وانگه چراغ توفیق الواح دیده شستند اشباح اشتباهی
افسون عشق بادو انفاس عشقبازان باقی هر آنچه دیدم افسانه بود و واهی
عکس جمال وحدت درجام وچشم من بین آئینه‌ام لطیف است ای جلوهٔ الهی

مائیم و شهریارا ، اقلیم عشق ، آری
مرغان قاف دانند آئین پادشاهی

قند مکرر

چه پریوش که بدیوانهٔ خود سر نزند آن پرنده است که درخلوت ما پر نزند
هر شب آویخته چون حلقه بدر دارم چشم گرچه آن سلسله مو حلقه باین در نزند
رهگذر گو شنواز است صدای پایش گر دل وحشی من پر چو کبوتر نزند
باز در خرمن گیسوی تو پیچیده نسیم گو بساط دل شوریده بهم بر نزند
در دیگر زدن از شرم نداند آن ماه گرچه شاید دراین غمکده دیگر نزند
طوطی آنجا که هوای شکرستانش نیست مگس سفله چرا طعنه بشکر نزند
قلمم نیش ندامت شدوجوهر دل خون تا کس این نقش غم انگیز بدفتر نزند
شمع تاسوز و گدازش نکند محرم راز سر بخلوتگه رندان قلندر نزند
طوطی طبع من ازلعل تو آموخت سخن چون تواند که دم از قند مکرر نزند
شب که چشمی نگشودم برخ ماه عزیز چشم دارم که اگر چشمکی اختر نزند
ماه من خرگهی چاه محاق است هنوز گو که خورشید سر از چشمهٔ خاور نزند
تیغ خورشید بمژگان تو ماند هر صبح گر بزخم دل ما نیزه و خنجر نزند
اشک من بادل سنگین تو در خوف و رجاست سیل بی واهمه در سدّ سکندر نزند
همره کوکبهٔ حسن تو کردم آهی که فلك راه توای ترك ستمگر نزند

شهریارا چه بلاکش دل و جانی داری
آتشی کو بتو زد هو که بکافر نزند

کاروان بی‌خبر

کاروان آمد و دلخواه بهمراهش نیست
بادل‌این قصّه نگویم که به دلخواهش نیست

کاروان آمد و از یوسف من نیست خبر
این‌چه‌راهی‌است که‌بیرون‌شدن ازچاهش‌نیست

ماه من نیست در این قافله راهش ندهید
کاروان بار نبندد ـ شب اگر ماهش نیست

نامه‌ئی هم ننوشته است ، خدایا چکنم
گاهش این لطف بماهست ولی گاهش نیست

ما هم از آه دل سوختگان بی خبر است
مگر آئینهٔ شوق و دل آگاهش نیست

یارب آئینهٔ او لطف و صفائیش نماند
یا بساط دل بشکستهٔ من آهش نیست

تا خبر یافته از چاه محاق مه من
ماه حیران فلك جز غم جانکاهش نیست

داشتم شاهی و بر تخت گلم جایش بود
حالیا تخت گلم هست ولی شاهش نیست

تخت سلطان هنر بر افق چشم و دل است
خسرو خاوری این خیمه‌و خرگاهش نیست

(خواهم اندر عقبش رفت و بیاران عزیز)
باری این مژده که چاهی بسر راهش نیست

شهریارا عقب قافلهٔ کوی امید
گو کسی رو که چو من طالع گمراهش نیست

جشن دانشگاه تبریز

زینهمه جشنی که جایز گاه هست و گاه نیست
هیچ جشنی هم بجا چون جشن دانشگاه نیست

من بقربان کسی کز باقیات صالحات
گر بنائی می کند جز قربة لله نیست

غرفه های کاخ دانشگاه چشمك میزند
این شکوه معنوی در برج مهر و ماه نیست

شمع دانشگاه روشن باد و چشم پادشاه
ورنه کشور دربساطش غیر اشك و آه نیست

چون سرود جشن دانشگاه را سر میکنند
جز دعای خیر بانی تحفهٔ افواه نیست

جشن دانشگاه تبریز است و شبهائی عزیز
گر بمی شوئیم دفتر جای هیچ اکراه نیست

کوی دانشگاه کاخی چون فلك خواهد بلند
آسمان معرفت بی خیمه و خرگاه نیست

رهنمائی از چراغ کوی دانشگاه پرس
چشم دل گر باز باشد راه هست و چاه نیست

دانش آموزان زهر سو رو بدین کاخ آورند
کاروان کعبهٔ نور الهدی گمراه نیست

در کتاب خود تغنّی هاست ، دانشجوی را
وه که بلبل هم بگل اینمایه خاطر خواه نیست
محترم دارید دانشگاه خود را کاین پیام
جز ندای ملّت و فرمان شاهنشاه نیست

☆

طایر همت ببام دولتم پر میزند
ورنه دیوار فضیلت اینقدر کوتاه نیست
گفته بودی کوه محنتهای من کاهی کنی
سالها رفت و هنوزم کوه هست و کاه نیست
روزگار اعمال مردم را نظارت می کند
یك خطا در چشم این مأمور کار آگاه نیست
شهریارا دانش از دانشوران خیزد ، خموش
ما فقیران را بگنج فضل و دانش راه نیست

بارگاه حافظ

شبها بکنج خلوتم آواز میدهند
کای خفته گنج خلوتیان باز میدهند
گوئی بارغنون مناجاتیان صبح
از بارگاه حافظم آواز میدهند
وصل است رشتهٔ سخنم با جهان راز
زان در سخن نصیبه‌ام ازراز میدهند
وقتی همای شوق مراهم ، فرشتگان
تا آشیان قدس تو پرواز میدهند
ساز سماع زهره در آغوش طبع تست
خوش خاکیان که گوش باین ساز میدهند
آنجا که دم زند ز تجلّی جمال یار
فرصت باآبگینهٔ غماز میدهند
سازش بهر سری نکند تاج افتخار
آزادگی بسرو سرافراز میدهند

مارا رسد مدیحهٔ حافظ که وصف گل — با بلبلان قافیه پرداز میدهند
تاشب بحجلهٔ فلك آمد عروس ماه — شمعی بدست زهره طنّاز میدهند
آنجا که ریزه کاری سبك بدیع تست — مارا بمکتب قلم انداز میدهند
دیوان تست؟ یا که پس از کشتگان جنگ — رختی بخانوادهٔ سرباز میدهند
هرگز بناز سرمه فروشش نیاز نیست — نرگس که از خم ازلش ناز میدهند

بارد مه و ستاره در ایوان شهریار
کامشب صلا بحافظ شیراز میدهند

خیك نفت

زندگی که چون عیسی زنده می کند مارا — حالیا به نجّاری رنده می کند مارا
تا براه حق پیچد ، چرخ این کهن ماشین — هی عوض چو راننده دنده می کند مارا
خنده گر شدیم اینجا ، گریه میشویم آخر — گریه شو که این گریه خنده می کند مارا
خواجه گر بدم خواهی جز بدت نخواهم خواست — نیك شو که این نیکی بنده می کند مارا
گر درخت خواهی بود برگ بخش و باری ده — ورنه ارّهٔ دهقان کُنده می کند مارا
خیك نفت ما خالی میکنند و مشتی خل — مشتبه که بادودم گُنده می کند مارا
خائنیم و می افتیم هر زمان در آغوشی — وای کاین خیانتها .... می کند مارا
ابله آسیابانی کاین دو سنگ وارونه — چرخ میدهد تانرم دنده می کند مارا
خار این خیانتها بس که هست دامنگیر — جامهٔ شرف بر تن ژنده می کند مارا

هرچه شهریار افزون جلوه می کند معنی
بیشتر دل از دنیا کنده می کند مارا

ماه دریا

چون نگیرد دل که ماه‌من هوای رشت دارد
شاخ شمشادم سر گل چیدن و گلگشت دارد

تا گشاید چین پیشانی دریا خندهٔ مهر
ماه‌من آهنگ بندر پهلوی و رشت دارد

تا بر سیمین بصابون کف دریا بشوید
آسمان‌ازمهر‌ومه بر دوش طاس وطشت‌دارد

باکمند زلف مشکین کارشهری ساخت وینک
با سمند ناز و تمکین رو بکوه ودشت دارد

آسمان نشناسدش قایق ز عکس زورق ماه
ماه‌من چون شب بدریا عزم‌سیر و گشت‌دارد

هشت‌باغ‌خلدرویش‌را سرشکم‌هفت دریاست
چشم من این هفت‌رااز دولت آن‌هشت‌دارد

شهریارا عید ما هم با گل و شیرینی امسال
میرود همپای او تا کی سر برگشت دارد

آن دارد یار

باز با ماسری از ناز گران دارد یار
نکند باز دلی با دگران دارد یار

خنده ارزانی هر خار وخسش هست‌ولی
گوش بابلبل خواننده گران دارد یار

آن وفائی که زمن دیده اگر هم‌برود
چشم دل درعقب سر نگران‌دارد یار

لاله رو هست ولی‌داغ‌غمش‌نیست به دل
کی‌سرپوشش‌خونین‌جگران دارد یار

گودلی با شدش آن یار و نباشد با ما
اینش آسان‌بودای دل‌اگر آن دارد یار

میرود خوانده‌وناخوانده‌بهرجا که‌رسید تا مرا در بدرو دل نگران دارد یار
داور دادگری هم بعوض دارم من گر همه شیوهٔ بیدادگران دارد یار
خواجه‌شاهد نه پسنددمگر آنش باشد
شهریارا ره دل زد مگر آن دارد یار

کاروان گل

بهار آمد بهار آمد خوش آمد بهاری دلگشا و دلکش آمد
نگارین کاروان گل بصحرا طلائی مهد و نیلی مفرش آمد
شکوفه با کلاه ترك دوزی بنفشه با قبای زرکش آمد
مرا با یاد ایّام جوانی بسر سودای یاری مهوش آمد
صلائی ده که مخمور شبانگاه بصهبای صبوحی سرخوش آمد
خمیده‌شاخ گل از خیمه گوئی کمانداری‌به تیرو ترکش آمد
بجام لاله ، شبنم عشوه‌ئی داد که‌نرگس‌را بدل‌ضعف‌وغش آمد
بیاد چشمه‌های سینهٔ کوه دلم مومی شد و در آتش آمد
ز شش سو دلبرانند و دل من حریفی کو دچار هر شش آمد
همه گلهای مردم سر براهند گل‌من سرگران وسرکش آمد
هنوزم‌پای جان جلد است‌وچالاك اگر پای تنم لخت و لش آمد
بهر می لب میالا شهریارا
حریفی‌جو که بی غلّ‌وغش آمد

سرو بار آور

خوشاسروی که‌من‌درسایه‌اش‌ازبخت‌برخوردم
خوشانخلی که ازشاخ‌نباتش نیشکر خوردم

خوشا شوخی که هردم لعلش از خوان شکر بخشید
غرامتهای عمری کز غمش خون جگر خوردم
در این گلشن که سروش بی ثمر خوانند و بی سایه
همایون سایه سرومن که هر سالش ثمر خوردم
مرا پیرانه سر در سر بجز عشق جوانان نیست
جوانیها که کردم فی المثل امروز سر خوردم
شرابی خوردم از جام لب لعل سیه چشمی
که عمری از سر مستی بدیوار و بدر خوردم
بر غم جام خورشید و خم فیرزۀ گردون
می آن باشد که من از لعل آن والاگهر خوردم
کشیدم درغمش لاجرعه جام هفت خط برسر
با برو خم نیاوردم که زخم از شیر نر خوردم
هنر از دور من نازد که در دور دهان یار
اگر تنگم معیشت نان ببازوی هنر خوردم
به خوان ناکسان جان پسر دستی نبردم من
که گر خود نان خالی خوردم از خوان پدر خوردم
سخن از یار گویم بو که بختم بارور باشد
که گر از کار گفتم چشم زخمی کارگر خوردم
بزلف یار هم بر میخورد گر غیر از این باشی
که من صد بار با این نکتۀ باریك برخوردم
گِل گیرای حسنم بس که درعشقم نلغزد پای
زمین گر خوردم از دست گلاب چشم تر خوردم

چراگاهی بدین نغزی و آهوئی بدین شوخی
تو گوئی اسب بر گردان؟ نه آخر مغز خر خوردم
بدونان امن خاطر میدهندو خوان بی منّت
من این یك لقمه راهم بادو صد خوف و خطر خوردم
بروی نعش پروانه سحر لرزید شمع و گفت
تو فارغ رو که من گر بد زدم باری بتر خوردم
بدنیائی که نشمارد خوداز نوع بشر مارا
من از جان شهریارا غصهٔ نوع بشر خوردم

هوشم میرود

نوشین من باز این سفر همراه هوشم میرود
تا هست نیشم میزند تا رفت نوشم میرود
تا هوشم از سر میرود چشمم نمی‌بیند ولی
دیشب بچشم خویشتن دیدم که هوشم میرود
من مانده‌ام ای کاروان باری باین تندی مران
دانی که چون کوهی گران باری بدوشم میرود
ای دل بچشم مست اومستی رها کن گو برو
دیگر خمارم گو بیا چون می فروشم میرود
دوش آمدو اشکش بچشم ازمن وداعی کردو رفت
حالی سرشك ازدیدگان با یاد دوشم میرود
عقلم برنجش گفت ازاو بردار دل گفتم بچشم
اما کجا این حرفها جانا بگوشم میرود

مغزم بر آشفتند و بازامکان شعرم گو مباش
الهام عشقت هست کو شب با سروشم میرود
او پرده‌ئی بوداز هنر پوشیده عیب شوروشر
اشگی بیاید پرده در چون پرده پوشم میرود
آنکو بمن بد میکند بامن نه‌با خودمیکند
من تا بگوش آسمان جوش وخروشم میرود
بر کاخ استغنای خوداز دود و آتش در امان
نه یادی از اسکندر و نز داریوشم میرود
یاد تو یاری شد مرا دایم خموش و شرمگین
تا باز میآیم بخود یار خموشم میرود
دل شهریارا زار شد دلبر رفیق آزارشد
طبعم زخود بیزارشدبس کن که گوشم میرود

هوای رشت

دو هفته رفت و هنوز آن مه دو هفته نیامد
برشته گشت دل و آن برشت رفته نیامد
چو گل بوعدهٔ یك هفته رفته بود خدا را
چه شد که وعدهٔ یك هفته شد دو هفته نیامد
هوای رشت بگیرد که آفتاب من آنجا
برفت و یادش از این یار دل گرفته نیامد
بهار آمد و گلدان من شکفت در ایوان
ولی بهار من آن گلبن شکفته نیامد

بیزم باغ خوشش بود خواب ناز صبوحی
که یادش از من شب تا سحر نخفته نیامد

هنوز تهنیت عید گفتنم بگذارید
چرا که عید من آن تهنیت نگفته نیامد

چگونه سیزدهٔسال خود بدر کنی‌ای بخت
که ماه چارده آن یار رو نهفته نیامد

بسفت گوهر اشک وبریخت از سرمژگان
که در کنار من آن گوهر نسفته نیامد

رقیب گفته که برف آمده گرفته همه راه
حبیب هم مگر این گفته را شنفته نیامد

ولی ز برف نیندیشدش سمند ، همانا
که دیده برف بمژگان من نرفته نیامد

بسایهٔ که توان برد شهریار پناهی ؟
که‌سرو ناز من آن سایه واگرفته‌نیامد

قلم انداز

من‌دگرسوی‌چمن هم‌سر پروازم نیست — که پر بازم اگر هست دل بازم نیست
آشیان ساختن ارزانی مرغان چمن — آشیان‌سوخته‌ام من‌که هم آوازم نیست
چون توانم که سر آرم به دم‌ساز که‌ساز — همه از سر کندم باز که دمسازم نیست
مطربم گو بسلامت برو و ساز ببر — که‌بسر‌شوری‌از آن‌سلمك‌وشهنازم‌نیست
ساز اگر دم زنم از آتش من میسوزد — گو بسوزد که غم سوختن سازم نیست
ای که‌گاهت سر‌نازاست‌و‌گهی‌روی‌نیاز — من همان روی نیازم که سر نازم‌نیست

دم بنای غم خود زن که نوائی داند
من دگر ساز دل قافیه پردازم نیست

آخر آن دقت و مشقم بخط عشق گذشت
حالیا حال و مجال قلم اندازم نیست

شاخص فقرم و چندان متمایز از خلق
که کسی منکر شخصیت ممتازم نیست

بحریمی زده‌ام پای سریر عزّت
کز فلك داعیهٔ حرمت و اعزازم نیست

آهم آئینهٔ دل گاه مکدّر سازد
به گمانی که دگر شاهد طنّازم نیست

در کتابی که منم اول و آخر مَطلَب
من سرانجام نگیرم که سر آغازم نیست

شهریارم بهر اسبی که بگردانم پای
گرچه شمشیرمصاف و صف سربازم نیست

لیکن از فتنهٔ عشق تو عنان می‌پیچم
که دگر توسن طبع تتری تازم نیست

بر سر خاك ایرج

ایرجا سر بدر آور که امیر آمده‌است
چه امیری که بعشق تو اسیر آمده‌است

چون فرستادهٔ سیمرغ بسهراب دلیر
نوشدارو ست ولی حیف که دیر آمده‌است

گوئی ازچشم نظر بازتو بی پروانیست
چون غزالی بسر کشتهٔ شیر آمده است

خیز غوغای بهار است که پروانه شویم
غنچهٔ شوخ پر از شکّروشیر آمده‌است

روح من نیز بدنبال تو گیرد پرواز
دگر ازصحبت این دلشده سیر آمده‌است

سر بر آور زدل خاك و به بین نسل جوان
که مریدانه بپابوسی پیر آمده است

دیر اگر آمده شیر آمده عذرش بپذیر
که دل ازچشم سیه عذرپذیر آمده‌است

گنه ازدور زمان است که در چنبر او
آدمی را نه گریز و نه گزیر آمده‌است

گوش کن نالهٔ این نی که چو لالای نسیم
اشگریزان بنوای بم و زیر آمده است

طبع من بلبل گلزار صفا بود و صفی
که چو مرغان بهشتی بصفیر آمده‌است

مکتب عشق بشاگرد قدیمت بسپار
شهریاری که درین شیوه شهیر آمده است

زشت و زیبا

چون‌ماه گذر کرده بکوه ودرودشتی وزرشت‌فراز آمده چون ماهی رشتی
جلّاد غم از کشتن من‌دست نگهداشت مانا زسر چون من ای شاه گذشتی
تاخط وفا مشق کنی . با قلم پا طومار درو دشت نوشتی و نوشتی
باری بسر وچشم من سوخته بگذار آن‌پای که بر خار وخس بادیه‌هشتی
سیر گل‌و گلگشت‌چمن بس‌کن و باز آ گلها همه چیدی و چمنهاهمه گشتی
بازا که دگر نوبت گلگشت دل ماست درباغ توای گل که گل باغ بهشتی
ای سرخ گل ازخار بپرهیز ،خدا را زیبای من افسوس که همسایهٔ زشتی
دامن مکن آلوده بخون دل عاشق زنهار گل من که تو پاکیزه سرشتی
مارا سر کشتی نبود ای شب هجران
دست از سراین‌سوخته بردار که کشتی

بندّ شکسته

سیل‌است و شبانگاه‌وجهان غرقه در آب‌است
بیدار کن این‌خانهٔ همسایه که خواب است
بوم و بر اقطار جهان ریخته در هم
هر جا روی آوای غم ووای غراب است
در ابر سیه مقبرهٔ مرتعش ماه
چون نعش کبوتر که بچنگال عقاب است
آمال همه نقش بر آب است و بر آن‌آب
نقشی که نمایشگر دنیای شراب است

اهریمن هول است که بر سینهٔ امواج
میرقصد وسر پنجه بخونابه خضاب است
طغیان معاصی شده طوفان مصائب
واها که خدا برسر خشم است وعتاب است
آمیخت بهم کفرو نفاق تو و شد سیل
وین سد شکسته‌است کز آیات کتاب‌است
نزدیك شد آن وعده که قرآن خدا داد
یارب چه خطیبی که همه فصل خطاب‌است
دریافتی آن فتنهٔ غرا که بگردن
قلاده سرخش غل و زنجیر عذاب است
بیعت شکنانند و صلای سفر شام
وادی ضلال است و شلنگ است وشتاب‌است
زانسو همه جمع است و ازاینسو همه تفریق
ای عامل تقسیم و نصیب این چه حساب‌است
شیری نه که از بیشه برون تازد و گیتی
بر کشمکش جیفه و غوغای کلاب است
آفاق همه کفر و دل شاه ولایت
یك نقطهٔ ایمان که بر آن لجّه حباب‌است
از هر طرفی دست بهم داده خرابی
در فکر خرابی من خانه خراب است
پیچیده شکن‌در شکن کار من ای شوخ
آنقدر که بازلف تو پیچ وخم و تاب است

در بستر غم یاد تو ای شاه سواران
پیرانه سرم شاهد رؤیای شباب است
ای قوس قضا عطسه که اشباح شیاطین
در قبضهٔ خمیازهٔ یك تیر شهاب است
بیتی بمن ای خواجهٔ شیراز که وقتا
یك شعر ترا نشئهٔ صد جام شراب است
(بیدار شو ای دیده که ایمن نتوان بود
زین سیل دمادم که در این منزل خواب است)

قمری محزون

گرچه هرگز نکنی یاد از من
دل شاد از تو و ناشاد از من
دل دیوانه چه در آینه دید
که پریدی تو پریزاد از من
آشیانم شکن زلف تو بود
سرو من چون شدی آزاد از من
تو رمیدی و من آرامم نیست
زلفت ایراد نگیراد از من
خیز ای مرغ سحر ناله کنیم
شاخ سرو ازتو و شمشاد از من
بزفاف گل و بلبل بینیم
که عروس از تو و داماد از من
زلف چون پرده بگوش آویزد
گر پیامی ببرد باد از من
کوه صبرم من و این سیل‌سرشگ
میبرد بنیه و بنیاد از من
از تو کارم شده فریاد و فغان
که فغان از تو و فریاد از من
همه داد از من و بیداد از تست
وه که داد از تو و بیداد از من
هرچه بیداد کنی یاد از تو
باز یاد تو کنم داد از من
صید خونینم و در حسرت آن
که نرنجد دل صیاد از من

خون من ریختی ای شاه، ولی شد خجل خنجر جلّاد از من
دست اگر میرسدت دور بدار شرّ این شحنهٔ شیاد از من
یاد این قمری محزون از تو قند آن طوطی قناد از من
خسروا خندهٔ شیرین از تو در غمت نالهٔ فرهاد از من
شعر من شیوهٔ نقّاشی تست
شهریار از تو و بهزاد از من

نگین گمشده

گلچین که آمد ای گل من درچمن نباشم آخر نه باغبانم ؟ شرط است من نباشم
ناچار چون نهد سر بردامن گلم خار چاکم بود گریبان گر در کفن نباشم
عهدی که رشتهٔ آن با اشك تاب دادی زلف تو خود بگوید من دلشکن نباشم
اکنون که شمع جمعی دودم بسر رود به تاچشم رشك و غیرت در انجمن نباشم
بیچون تو همزبانی من در وطن غریبم گر باید این غریبی گو در وطن نباشم
عشقم بخلوت شب باغنچه های وحشی است من بلبلم حریف زاغ و زغن نباشم
گیرم نگین جم بود اکنون که یاوه کردم محتاج مهره بازی با اهرمن نباشم
باعشق زادم ای دل باعشق میرم ای جان من بیش از این اسیر زندان تن نباشم
بیژن بچاه دیو و چشم منیژه گریان گر غیرتم بجوشد پس تهمتن نباشم
بیگانه بود یارو بگرفت خوی اغیار
من نیز شهریارا جز خویشتن نباشم

خطاب بحافظ

همت ای پیر

پاشو ای مست که دنیا همه دیوانهٔ تست همه آفاق پر از نعرهٔ مستانهٔ تست

در دکان همه باده فروشان تخته است
آنکه باز است همیشه در میخانهٔ تست

دست مشاطهٔ طبع تو بنازم که هنوز
زیور زلف عروسان سخن شانهٔ تست

دور پیوند تسلسل بتو دادند - آری
دست غیبی است که با گردش پیمانهٔ تست

ای زیارتگه رندان قلندر برخیز
توشهٔ من همه در گوشهٔ انبانهٔ تست

همت ای پیر که کشکول گدائی در کف
رندم و حاجتم آن همت رندانهٔ تست

ای کلید در گنجینهٔ اسرار ازل
عقل دیوانهٔ گنجی که بویرانهٔ تست

شمع من دور تو گردم که بکاخ شب وصل
هر که توفیق پری یافته پروانهٔ تست

در خرابات تو سر نیست که مانند دستار
وای از آن سر که شرابی که به خمخانهٔ تست

همه غواص ادب بودم و هر جا صدفی است
همه باز ش دهن از حسرت دردانهٔ تست

تخت جم دیدم و سرمایهٔ شاهان عجم
که نه با سرمدی شوکت شاهانهٔ تست

در یکی آینه عکس همه آفاق ای جان
این چه جادو است که در جلوهٔ جانانهٔ تست

زهره گو تا دم صبح ابد افسون بدمد
چشمک نرگس مخمور بافسانهٔ تست

ای گدای سر خوانت همه شاهان جهان
شهریار آمده دربان در خانهٔ تست

یار کهن

من چه دارم که شود صرف قمارم با تو
صرفه از دست نبازی که ندارم با تو

وقت آزاده به تشویش تبه نتوان کرد
من افتادهٔ درویش چکارم با تو

بشب مستی من جرعهٔ جامی نزدی
که بود درد سر صبح خمارم با تو

من که از دوش تو باری نتوانم برداشت
باری ای جان نسزد زحمت بارم با تو

گر شبستان من ای شمع نیفروخته‌ای
بس بود خاطره های شب تارم با تو

نه گلم بودی و نه بلبل باغم لیکن
رفت از دل هوس باغ و بهارم با تو

خار یا گل همه کیفیت ماباتو گذشت ای سفر کرده به‌یکجا گل وخارم با تو
من سر کار حریفان کهن دارم و بس تازه گو باز نیفتد سرو کارم با تو
نه گمان دار که پیرانه سرم عشقی نیست توبیا خوش که همان عاشق‌زارم با تو
هر که بامن بسر عهد قدیم است و وفا گو تفاوت نکند قول و قرارم با تو
منم و دارو ندارم همه این ذوق وصفا تو وفا کن که همه دارو ندارم با تو
من دگر بار سفر بسته‌ام‌از یار ودیار گر تو خود باردهی یار و دیارم با تو
زنده‌ام را نشدی کوکب زندان افروز بعد از این کوکبهٔ شمع مزارم با تو

شهریار آن نه که عهد تو فراموش کند
شهر گو زیرو زبر باش‌که یارم باتو

یك سیر درویشی وزیارت شیراز

ای شیراز

دیدمت دور نمای در وبام ای شیراز سرم آمد ببر سینه ، سلام ای شیراز
وام داریم وسر افکنده زخجلت‌درپیش که پس‌انداخته‌ایم اینهمه وام ای شیراز
توسنِ بخت نه رام است خدا میداند ورنه دانی که مراچیست مرام ای شیراز
نکهت باغ گل و نزهت نارنجستان از نسیمم بنوازند مشام ای شیراز
نرگسم‌سوی‌چمن‌خواندوسروم‌سوی‌باغ من مردّدد که دهم دل بکدام ای شیراز
بقیام از بر هر گنبد سبزی سروی چون عروسان‌خرامان بخیام ای شیراز
توئی آنکشورافسانه که‌خشت وگل‌تست بامن از عهد کهن پیك و پیام ای شیراز
سرورانت مگر از سرو روانت زادند که در آفاق بلندند و بنام ای شیراز
قرنها میرود و ذکر جمیل سعدی همچنان مانده در افواه انام ای شیراز
خواجه‌بفشرد سخن‌راوفکندش همه‌پوست تا بلب راند همه جان‌کلام ای شیراز
زان می لعل که خمخانه بحافظ دادی جرعه‌ای نیز مرا ریز بجام ای شیراز

زان‌خرابات که برمسند آن خواجه مقیم گوشه‌ئی نیز مرا بخش مقام ای شیراز
پختگان سوخته خوانندم و انصافم کو آتشی‌راکه توئی من‌هله‌خام ای شیراز
تُرکجوشی زده‌ام نیم پز و نا مطبوع تب عشقی که بتابیم تمام ای شیراز
شهسوار سخنم لیك نه با آن شمشیر که بروی تو بر آید زنیام ای شیراز
شاید از گرد و غبار سفرم نشناسی
شهریارم بدر خواجه غلام ای شیراز

سیه چشمان شیرازی

دل و جانی که در بردم من از ترکان قفقازی
بشوخی میبرند از من سیه چشمان شیرازی
من آن پیرم که‌شیران را ببازی بر نمیگیرم
تو آهووش چنان‌شوخی که بامن‌میکنی بازی
کمان آسمان بین و سمند سر کشی پی کن
که با تیر قضا بازی است بر صید حرم تازی
بیا این نرد عشق آخری را با خدا بازم
که‌حسن‌جاودان‌برده است عشق‌جاودان‌بازی
بهر بامی پریدن چشم عفت خیره میسازد
کبوتر آشیان بازد از این آشفته پردازی
خزان گل نوای بلبلان را در گلو بندد
که‌بوم‌است آنکه‌بازاغ وزغن‌راند هم آوازی
ز آه همدمان باری کدورتها پدید آید
بیا تا هر دو با آئینه بگذاریم غمّازی

غبار فتنه گو برخیز از آن سرچشمهٔ طبعی
که چون چشم غزالان داند افسون غزلسازی

بملك ری که فرساید روان فخر رازیها
چه انصافی رود باما که نه فخریم و نه رازی

عروس طبع را گفتم که سعدی پرده افرازد
تو ازهر در که باز آئی بدین‌شوخی وطنّازی

فشاند از برك گل شبنم که‌لاف شعر درشیراز
بساط پیله‌ور را ماندو بازار خرازی

هر آنکوسر کشی داند مبادش سروری ایگل
که سرو راستین دیدم سزاوار سرافرازی

گر از من زشتئی بینی بزیبائی خود بگذر
تو زلف‌ازهم‌گشائی به‌که ابرو درهم اندازی

زخونسردی و خاموشی بشمع کشته می‌مانم
خدایا زنده‌کن بازم به دلسوزی و دمسازی

بشعر شهریار آن‌به‌که اشك شوق بفشانند
طربناکان تبریزی و شنگولان شیرازی

کنج فنا

سری بسینهٔ خود تا صفا توانی یافت
خلاف‌خواهش‌خود ، تاخدا توانی یافت

در حقایق و گنجینهٔ ادب قفل است
کلید فتح بکنج فنا توانی یافت

بهوش‌باش‌که باعقل و حکمت محدود
کمال مطلق گیتی کجا توانی یافت

چه‌دانشی که نه‌عرفان دراو ولی‌تسلیم
دری بزن که بدردت دوا توانی یافت

اگر خدا طلبیدی و یافتی در خود
امید هست که خود درخدا توانی یافت

جمال معرفت ازخواب جهل بیداریست
بجوی جوهر خود تا جلا توانی یافت

کی اتصال از این دستگاه زنك زده
بکارخانهٔ راز قضا توانی یافت

تحوّلی است که از رنجها پدید آید
نه قصه‌ئی که بچون و چرا توانی یافت

اگر بسرّ مشقّات انبیا برسی
مقام و منزلت اولیا توانی یافت

تو حلقه بر در راز قضا ندانی زد
مگر که ره بحریم رضا توانی یافت

بجوش تا مس قلبت طلا کنی ورنه
بکوش بیهده تا کیمیا توانی یافت

ز قعر چاه توان دید در ستاره و ماه
گر این فنا بپذیری بقا توانی یافت

بروی عقل تو درهای معرفت بسته است
کلید عشق بصندوق ما توانی یافت

کمال ذوق و هنر ، شهریار ، در معنی است
تو پیش و پس کن لفظی کجا توانی یافت

نی دمساز

بنال ای نی که من غم دارم امشب
نه دلسوز و نه همدم دارم امشب

دلم زخم است از دست غم یار
هم از غم چشم مرهم دارم امشب

همه چیزم زیادی میکند حیف
که یار ازاین میان کم دارم امشب

چو عصری آمد از در گفتم ای دل
همه عیشی فراهم دارم امشب

ندانستم که بوم شام غمگین
ببام روز خرّم دارم امشب

برفت وکوره‌ام در سینه افروخت
ببین آه دمادم دارم امشب

بدل جشن و عروسی وعده کردم
ندانستم که ماتم دارم امشب

در آمد یار و گفتم دم گرفتیم
دمم رفت و همه غم دارم امشب

بامیدی که گل با صبحدم هست
بمژگان اشك شبنم دارم امشب

مگر آبستن عیسی است طبعم
که بر دل بار مریم دارم امشب

سر دل کندن از لعل نگارین عجب نقشی بخاتم دارم امشب
اگر روئین تنی باشم به بازو غمی همتای رستم دارم امشب
غم دل با که گویم شهریارا
که محرومش زمحرم دارم امشب

بیاد فرزندی هنرمند (۱)

من این غزل بعزای تو میکنم آغاز بگوش اختر غمّاز گیر نالهٔ غاز
دلم بسوخت بداغ یگانه فرزندی که خود نتیجهٔ یکعمر نذر بود و نیاز
پناه دیرو کلیسا پذیره شد مادر پس از طواف ضریح عراق وطوس وحجاز
مگر که مریم عذرابخوابش آمدو گفت : برو بعیسی شیرین زبان خود پرداز
مراد را ، پسر آورد و عیسیش نامید که بود مایهٔ اعجاب و آیهٔ اعجاز
مسیح داده ، چه اعجوبه‌شد بهوش‌وهنر حقیقتی که نگنجد به تنگنای مجاز

---

(۱) در سیزده مهر ۱۳۳۵ در تبریز طفل منحصر یازده سالهٔ هنرمندی از دنیا رفت که دل همهٔ دوستان و آشنایان‌رابدردآورد . این طفل (عیسی کیهانپور) بود که در برنامهٔ کودکان رادیوی تبریز نوازندهٔ درجه یك بشمار میرفت و سنتور را بحد اعجاب مینواخت . سرگذشت عجیبی داشته :

پدر و مادر این طفل که‌فقط او را داشتند سالها در آرزوی پیدا کردن اولاد روزشماری کرده‌و بتمام اعتاب‌ومشاهد مقدسه متحصن ومتوسل شده‌و نتیجه نگرفته بودند . مادر بیچاره‌بالاخره بکلیسیای ارامنه تبریز متوسل و نذر و نیازها میدهد . بالاخره‌حضرت مریم ع خوابنما شده‌ومژدهٔ طفل باو داده میشود . تا این پسر بدنیا میآید نامش را عیسی میگذارند - حقیقتاً هم این بچه از هرحیث فوق‌العاده واعجوبه بود مخصوصاً استعدادهنری‌عجیبی داشت . شهید عشق‌هم‌شدباینمعنی که همبازی دختری داشت بنام رباب که از خردسالی باهم بوده اند چطور شد که مادر رباب مانع ازآمدن رباب بخانهٔ آنها میشود - در نتیجه طفلك عیسی بطوری مریض میشود که درعرض یکهفته تلف میشود .

و ازاعجاب اینکه‌سیزده مهربدنیا آمده و۱۳ مهر هم از دنیا میرود . اما این بچه شانس آورده که شهریار در تبریز بود و این قصه بگوشش خورده وبصورت یك غزل جاودان درآمد که نام عیسی کیهانپور هم ثبت جریدهٔ عشق گردد وفراموش نشود .

گواهی از خود استاد حرفه (عذاری) است
که طفل یازده ساله عجیب میزند ساز
اگر ترانهٔ سنتور او شنیدستی
تو هم بنالهٔ جانسوز من شوی دمساز
عجب که سیزدهٔ مهر زاد و هم اجلش
به تیر سیزدهٔ مهر شد شکار انداز
شب تولد سالش شب وفات آمد
بجای سور و سرورش نشست سوز و گداز
بمادرو پدر از سر گذشت این فرزند
چها که بگذرد ای روزگار شعبده باز
چه جای خویش و تبارش که هر که دید و شنید
در این عزاست شریك و در این بلاانباز
غنیمتی که خدا مصلحت ندیده مخواه
که حکمت ازلی را کسی نداند راز
الا تو کاین خط درهم شکسته میخوانی
بمردمی ، که سرشکی فشان ، یتیم نواز
نه تنگنای تو بود آشیان (کیهانپور)
که بال بر فلك افشاندی ای فرشتهٔ ناز
نمیکنم گله یا رب ولی شنیدستم
کریم ، دادهٔ خود را نمیستاند باز
چه روحی از سخن شهریار میخواهی
که روح میکند از قالب سخن پرواز

روزه شکن (۱)

تا دهن بسته ام از نوش لبان میبرم آزار
من اگر روزه بگیرم رطب آید سر بازار
تا بهار است دری از قفس من نگشاید
وقتی این در بگشاید که گلی نیست بگلزار
چشم شاهد بسرا پردهٔ مژگان چه حکایت
آهو از سبزه بر آورد سر و شیر ز نیزار

(۱) این چند سال اخیر که چشمهٔ طبع شهریار از فوز وفیض بازایستاده چه بسا که مورد اعتراض والتماس اهل ذوق وادب قرار گرفته بود - غزل بالا را حسب الحال سروده است .

هر گزاین دور گل ولاله نمیخواستم از بخت
که حریفان همه زار از من ومن ازهمه بیزار
دست وابزار چو میداد بگوش هنرم گفت
روکه بازار تو روزی که نه‌دست است‌ونه‌ابزار
هردم از سینهٔ این خاك دلی زار بنالد
که گلی بودم و بازیچهٔ گلچین دل آزار
گل بجوشید و گلابش همه خیس عرق شرم
که بیك خندهٔ طفلانه چه بود آنهمه آزار
چشم نرگس نگران است ولی داغ شقایق
چشم خونین شفق بیند و ابر مه آزار
ابر از آن بر سر گلهای چمن زار بگرید
که خزان بیند و آشفتن گلهای چمنزار
شهریار است و همین شیوهٔ شیدائی بلبل
بگذارید بگرید بهوای گل خود زار

قطعات

سمبولیك وطنی

شیخ بوزینه ازاین بیشه بآن بیشه گریخت
مگر از توت فرنگی شکمی سازد سیر
دید بر شاخ یکی طوطی و با گردن کج
جیر جیرش بفلك شد بهوای انجیر
طوطی انداختش انجیری و با تسخر گفت
نکند شیری و خواهی همه جارا تسخیر
ما شنیدیم در آنجا همه شیران نرند
تو چرا اینهمه پس پوزه دراز و اکبیر
شیخ زانجا که بود حمق گریبان گیرش
فرصتی دید و بدل گفت گریبانش گیر
قصهٔ لاف و غریبی که حدیثی است کهن
تازه اش کرد ، زهی قابل مدح و تقدیر
گفت تنها منم و یك دو سه تن از رفقا
که نمردیم و جویدیم بدندان زنجیر
شیر های دگر از دم همه . . . مال شدند
پی اثبات حق آنگاه بر آورد نفیر
جیغ بوزینه چنان مسخرهٔی راه انداخت
که سرازیر شد آب همه از رو و ززیر
طوطیك گفت کمی چندشم آمد لیکن
این نه آن غرش شیری که ببرّد شمشیر

شیخ میسود بهم دست و بزاری میگفت
شیر ما شیر جدیدی است تو از من بپذیر
طوطیك خنده کنان گفت پذیرفتم لیك
وه از آن بیشه که بوزینهٔ او باشد شیر

مهری

در آمد از درم با دستهٔ گل پریروئی خود از گل مشکبوتر
گلم داد و دلش دادم که او بود ز دل نازکتر و از گل نکوتر
بر افشانده باوج قاف عنقا به قیقاج لطیفی چون کبوتر
بسحرائی چرد آهوی وحشی که خود وحشی ترو بی هایهوتر
خیالش ایدآل و آرزو گیر وصالش ایدآل و آرزو تر
گر از ماه فلك رفتی فراتر ور از چاه زمین خفتی فروتر
نخواهی درزمین و آسمان یافت تو مهری خانم از خود ماهروتر
تو لیلی وش چه مجنونی بیابی ؟ در این صحرا زمن آشفته‌مو تر
اگر قول‌وغزل افسانه گوئی‌است من از هر شاعری افسانه‌گو تر
ولیکن خوی نا پاکان نگیرم که دامن چاکتر پاکیزه خو تر
سبوی دل شکستی شهریارا
نکرده از می لعلی گلو ، تر

تقریظ برای دیوان استاد ملك حجازی قلزم

ملك حجازی قلزم که گوهریست کریم
چه گوهری که خود از موج مکرمت دریاست

یکی کتاب لغت دیدمش محامد فضل
که فصل و باب تهجّیش از الف تا یاست
براین دوایر دنیای دون یکی نقطه‌ست
که در تشعشع فیاض خود یکی دنیاست
سخن سرای شهیری که شاهد شعرش
بلطف گوهر گوینده شاهدی گویاست
عروس حجلهٔ طبعش که مریم ثانی است
چو گل بغنچهٔ شرم و عفاف و حجب و حیاست
بچم بباغ خیالات شاعرانهٔ او
که یکجهان همه حلسه است و عالمی خلیاست
گرش هوای جهانگردی است و سیر و سفر
وطنش دور نمای تخیّل و رؤیاست
بشاهراه غبار غمش سواری هست
که رو بمقصد و مقصود (صلح کل) پویاست
بنان و خامه (سرنگی) است آزمایشگر
که فی المثل (سِرم) ضد جهل را جویاست
بچشم او همه یك دودمان بوالبشریم
گر اختلاف نتاج است ، اتحادنیاست
به‌نامهاش توان‌خواند و اول ازهمه دوست
که او بدوستی و دوستی بدو پایاست
نسیم ری همه بوی محبّت آرد از او
مگر بباغ تو ای گل دمیده مهر گیاست

بکاخ عزّ و قناعت که آشیانهٔ اوست
نه فرش بوقلمون و نه بوریای ریاست
من آنچه گفتم از او بالعیان همی بینم
سزای من نه سخن گفتن علی العمیاست
بدور خود همه بذر محبّت افشاند
از این قبل که گل باغ معرفت رویاست
چه‌جای عشوهٔ عطار شهریارا بس
که‌مشتری همه بیناو مشک تربویاست

گل وحشی

در خانهٔ همسایهٔ ما شاخ گلی هست　　تا غنچهٔ نازش به نیاز که بخندد
وحشی است بدانگونه که‌تابنگری‌ازدور　　در خانه خزد زود و در خانه ببندد
چون من که بدو بینم‌و خودرا نه‌پسندم　　او نیز بخود بیند و ما را نه‌پسندد
هان ای دل پوسیدهٔ من عبرتش آموز　　سیبی که بهنگام نچینند بگندد

سرباز وسلطان

سرباز باشهامت کامش روا که گیرد　　از دشمنان غنیمت وز دوستان غرامت
سلطان بی‌کفایت خاکش بسر که‌بیند　　از دشمنان شماتت وز دوستان ملامت

شاعر خسته

حسن میگوید تماشا کن مرا　　شعر میگوید که انشاء کن مرا
عشق میخواهد که پوشم راز وی　　راز میگوید که افشاء کن مرا
من چه میگویم سر اندر زیر بال :　　گر کسی پرسید حاشا کن مرا

در انتظار شنبه

باز دل گشت طفل مکتب یار درس عشقش چو بلبل از بر شد
بعد از این انتظار جمعهٔ دل وعدهٔ روز وصل دلبر شد
وعدهٔ روز شنبه‌ام دادی شنبه از جمعه محترمتر شد
جمعه شد بین ما و شنبه حجاب لاجرم مستحق نشتر شد
دگرم ساز جمعه مبتذل است بسکه این داستان مکرّر شد
جمعه آن جمعه های پیشین نیست دگر این باغ، خشك و بی بر شد
شنبه هم لك و پیس خود از اشك پیش چشمم بشست و گوهر شد
یا به تعطیل خوُرد روز برات زان حوالت بروز دیگر شد
دم شماری کنیم تا شنبه ساعت من چه کُندو پنچر شد
ساعت از نبض من نساخت فلك تا به بیند که عُمر غم سر شد

دل یهودی شده‌است و شنبه پرست
نامسلمان چه زود کافر شد

دل خوش

دل خوش داشتم و دیگر هیچ نه متاع خوش و نه منزل خوش
حالیا مُردم و دارم همه‌چیز لیك چیزی که ندارم دل‌خوش

پیر شد دل

دگر درمان دردش دیر شد دل چه زود از سیر عالم سیر شد دل
دل پیران جوان دیدم ولی من جوان بودم که ناگه پیر شد دل

هم بینیم

بیا از زیر عینك سر بزیر یهای هم بینیم
جوانیهای هم‌دیدیم پیریهای هم بینیم

بهم بودیم در آزادگیها و امیریها
بیا در کنج محنت‌هم‌اسیریهای‌هم‌بینیم

مرغ پریده

سر راه جوانی گریه دارد
که بازش وعدهٔ دیدار کس نیست

دمی هم کاروان عمر را باش
چه‌سوزی کو بسازاین‌جرس نیست

الا یاد از تو ای مرغ پریده
که هیچت یاد یاران قفس نیست

همانا زهر دیدی زندگانی
بزندان اندرون ذوق وهوس نیست

نه آن کم روزی تنگ آشیانم
بیا کانها گذشت و زین‌سپس نیست

قفس‌هم ریخت چون من‌بال‌وپررا
دگر آن میله‌های پیش وپس نیست

بیا کز خال هندو دانه داری
شب‌وجوی شرابست وعسس نیست

ولی جانی که از جانان جدا شد
دگر هیچ ازجهانش ملتمس نیست

✡

ندانم باچه فریادیش خواندن
چه‌فریادی؟ که‌خودفریادرس نیست

نفس باید که فریادی بر آید
نمیداند که پیران را نفس نیست

غرامت را ، که‌عشق از من گرفتند
اگر دنیا بمن بخشند ، بس نیست

که این غربال چرخ و بنشنانش
بچشم روشنان جز یکعدس نیست

به پیری داد جای خود جوانی
که شهد زندگانی بی‌مگس نیست

گهر ریزم ، جوانی گر فروشند
بمیزانی که‌چندان‌خار وخس نیست

ولیکن تا جوانی پای برداشت بجائی شد که دیگر دسترس نیست
نه آن کم روزی تنگ آشیانم بیا کانها گذشت وزین سپس نیست

شهر تبریز

شهر تبریز چهار دروازه دارد بر هر دروازه تابلوئی دو رو نصب کرده‌اند و برهر روی آن تابلوها بیتی از شهریار نوشته شده است که مسافر هنگام ورود و خروج چشمش بآن اشعار میافتد و آنها بشرح زیر است :

۱
ورود : شهر تبریز است ومشگین مرز وبوم کوی شمس و کعبهٔ ملاّی روم
خروج : گر هوای کعبه داری یا که دیر کاروانا رو که آبشخور بخیر

۲
ورود : شهر تبریز است و پیر روزگار سرگذشت او بهین آموزگار
خروج : ایکه رخت از خانه بیرونت فتاد همّت پاکان بهمراه توباد

۳
ورود : شهر تبریز است و مهد انقلاب آشیان شیر و شاهین و عقاب
خروج : بمهر ارقدم می نهی یا بخشم برو ای مسافر قدم روی چشم

٤
ورود : شهر تبریز است جان قربان جانان میکند سرمهٔ چشم ازغبار کفش مهمان میکند
خروج : ایکه بار از شهر جانان بسته‌ئی بار خود بارشتهٔ جان بسته ئی

بد و خوب

بد تصور کند همیشه که خوب گر بدو دست یافت بد بکند
اینقدر گو مکن قیاس بنفس کی ملك کار دیو و دد بکند
خوب خیلی که با تو دشمن بود تازه راه بد تو سد بکند
خود بگو ، دوستی چه بهتر ازاین که گناه از دم تو رد بکند
خالق این معجزت بخوبی داد ورنه با بدکسی مدد بکند ؟
خوب در جیفه‌اش تصرف نیست گو بد از جمله خلع ید بکند

اهل دین‌خیر خواهیش دین است — باید این دین مسترد بکند
او ترا توتیا بیاموزد — مگرت چارهٔ رمد بکند
تو باو چرك میفرستی و خون — تا همه دمل کبد بکند
ننگ آن بی حفاظ شاگردی — که باستاد خود حسد بکند
صدکه شد ،با نود نیازش نیست — تا نود آرزوی صد بکند
تو نودکوش و خویشرا صد کن — صد چرا خویش را نود بکند
باغبان چون به سیب سرخ رسد — لابدش سرگل سبد بکند
ترك یکچند زحمت تحصیل — زحمت ما الی‌الابد بکند
مغز عادی حدود دانش خویش — شاید از مهد تا لحد بکند
لیکن آن معرفت که دریا شد — تا جهانست جزرومد بکند
از بد و خوب هرکه می بینی — آنچه با خود همی سزد بکند
هرکسی چهره سازنقش خوداست — گو تماشای نقش خود بکند

قصاید

این قصیده را شهریار در جواب یکی از دوستان که اورا به‌اروپا دعوت کرده بود سروده است

جان من بازآ بجای خود که جانان پیش ماست
مدّعی آرایش تن میکند جان پیش ماست

علم اگر ماه فلك باشد چراغی بیش نیست
گو چراغی هم نباشد چشم وجدان پیش ماست

با چراغ علم راه بت پرستان میروند
کعبه چشم انداز ما و راه ایمان پیش ماست

در سواد شب توان خواندن کتاب آسمان
شمع بزم صبحدم با ما و قرآن پیش ماست

با چراغ مولوی آفاق و انفس را بگرد
چون فروماندی بخود بازآ که انسان پیش ماست

علم خود وحی خداوندیست لیکن فتنه جوست
سرّ آیات حق و تحریف شیطان پیش ماست

دانش دنیا پرستان علم ابدان است و بس
علم ابدان مرگ دارد علم ادیان پیش ماست

دوربین علم گو با زُهره چشمك میپران
آنچه بگریزد زچشم ذرّه بینان پیش ماست

ماه و کیوان از زمین سفله سر گردان ترند
آنکه گردانندهٔ ماه است و کیوان پیش ماست

گو کلید قفل زندان طبیعت گم کنند
همتی کو بشکند این قفل و زندان پیش ماست

عنکبوت مهر و مه بر طاق کیهان می‌تنند
فکرتی کو بگذرد از طاق کیهان پیش ماست

آفتاب حکمت از مشرق بمغرب میرود
چشمهٔ زایندهٔ اشراق و عرفان پیش ماست

مشعل افروزان عالم روغن از ما میبرند
آنچه بازار جهان دارد چراغان پیش ماست

با لئیمان دامن گوهر نیفشاند فلك
سفرهٔ بی‌منت انفاق و احسان پیش ماست

خوان دنیا گر همه خون دل و لخت جگر
چندروزی‌خوانده‌وناخوانده‌مهمان‌پیش‌ماست

از برون پرده‌کس محرم دراین‌درگاه نیست
پرده برگیر اندرونی شوکه‌سلطان‌پیش‌ماست

رونق بازار دنیا دخل دکاندار هاست
گرتو سود عاقبت خواهی نه‌دکان پیش‌ماست

این طبیبان دغل در کار خود درمانده اند
ما دوای عافیت دانیم و درمان پیش ماست

خواب دنیا سخت بیداران پریشان میکند
گوش‌کن تعبیراین‌خواب پریشان پیش‌ماست

چشم‌ونوش علم دیدی ، چشم ونوش دل‌بجوی
این اگر توفیق وصلی میدهد آن پیش‌ماست

دولت باقی فدای عشرت فانی مکن
چونکه صد آمد نود هم طفل نادان پیش ماست
کفر اگر شد چیره برما از مسلمانی مرنج
دیده برهم نه که مشتی نامسلمان پیش ماست
شهریارا دیو اگر خاتم بدزدد خوی اوست
غم مخور صورتگر نقش سلیمان پیش ماست

بیاد مرحوم ملک الشعرای بهار

موی سر تاشعله زد روزم برفت و آفتاب
در غروب عمر من ، اعلام شب بود این شهاب
نیمرنگ ماه را ماند بیاض موی سر
کو نمیتابد مگر بعد از غروب آفتاب
بابیاض مو ببام ، آید یکی بوم سپید
با سواد زلف میپرد یکی مشگین غراب
کاخ و ایوان حیاتم گو وداع هم کنید
بوم بربامی نخواند تا نخواهندش خراب
پیر خواهد باخضاب آمیختن موی سپید
پیش کس رنگی ندارد گو حنای این خضاب
برف پیری سخت میبارد بباغ زندگی
آشیان گو باز چین ای مرغ خوشخوان شباب
از شبابم آتشی افروخت در کانون دل
هم در آن آتش خدایا خود شباب آمد کباب

این شراب عشق چهل ساله‌است‌درمینای‌دل
با که گویم‌سر که‌شد بعد ازچهل‌سال‌این‌شراب
وه که من پنجاه سال از عمر خوابم برده‌بود
طفل رفتم من بخواب وپیر برجستم زخواب
مرده بودم کاشکی در آن صفای کودکی
تا باین طوفان نه چشمم بازمیشد چون‌حباب
انقلاب خِلّی آید خُم‌می فاسد کند
من اَخلاً دادم ازکف در فساد انقلاب
اشگ با موی سپید من خوش آمد میکند
یکجهان آتش بجان داریم واین یکقطره آب

✿

ای ملك یاد از تو ای سلطان اقلیم هنر
ای دماوند از تو یك کانون عشق و التهاب
هردم ازپیك و پیام دل سلامت میکنم
چون شد ای میرادب بازت نمیآید جواب
من بگویم ؟ آشیان عشق وشعروذوق‌سوخت
میرود خاکستر و دودش بچشم اشگیاب
من بگویم ؟ کاروان معرفت کوچید و رفت
وز دمن آوای زاغان آید و وای غراب
داستان بلبل و قمری همانا یاد برد
قصّهٔ نعش کبوتر ماند و چنگال عقاب

رفتی وبا خویش بردی شوکت در بار فضل
شاعر از فرو فروغ افتادوشعر از آب وتاب
نی مذاقی درهنر ماند و نه‌لطفی در سخن
نی صفائی درقلم ماند ونه ذوقی در کتاب
سائس و آزاده واستاد نظم و نثر و دوست
در کتاب فضل او بسیار ازاین فصل است و باب
اویکی فردوسی اما خود حکیم عنصری
او یکی فارابی امّا خود ظهیر فاریاب
دستگاه ساز و آوازی بجا ماند از ندیم
کش نه‌شهنازی بشوراست ونه‌روحی‌در رهاب
بی مقامش بین همایون ،بی‌وقارش چار گاه
هیچ قانونش نه‌باچنگ ونه سنجش با رباب

☆

هم مگر درلطف شعرت یابم آن ذوق حضور
ورنه یادگل که‌خواهد زنده کردن جز گلاب
بی فروغ آن چشم کو بعداز تو بیند روی خوب
بی‌صفا آن دوست کو بعداز توجوید خورد وخواب
گو در آن کشور که تاج وتخت سلطان سرنگون
با رعیّت غم چرا خالی کند پا از رکاب

☆

رو بسوی شام دارد مردمی بیعت شکن
راه وادیٔ ضلال است وشلنگ است وشتاب

از عزیزان جمله تفریق از حریفان جمله جمع
ای خداوندان نسبت، این چه تقسیم و حساب؟
خرمن دنیا و دین برباد یغما میدهند
لعنتش باد آنکه این رسم دوئیّت کرد باب

✡

هر که میخواهد چشیدن طعم آب زندگی
گو من این شربت چشیدم جمله ازعذب وعذاب
جویباری بیفروغ و چشمه ساری خود دروغ
صاحبا دورش سرِ آبست و نزدیکش سراب
راست میگفتند ، دنیا لاشهٔ گندیده ایست
برسرش غوغای کرکس ، جار و جنجال کلاب
گر تو هم زین لاشه خواهی باسگان باید جدل
ور نجوئی این جدل از لاشه باید اجتناب

✡

باری این دنیا و این احوال دنیا دار هاست
ای جوان پاکدل از پند پیران سر متاب
این تعصّبها و نسبتها بهر اسمی که هست
نیست جز اسباب کار امتحان و انتخاب
ورنه تنها زاید و تنها بمیرد آدمی
نیست انسابی بمحشر تا تو جوئی انتساب
انفجار این اتم اعلام محشر میکند
علم هم تصدیق دین را کرد و آخر شد مجاب

جامعیّت خلعت اندام موزون کسی است
کو برای خود نسازد هیچ حبّی را حجاب
گردنت خواهی نخواهی زیر طوق بندگی است
گر همه اسفندیار ستی و گر افراسیاب
گوش بر فرمان قرآن خدا کن کاین خطیب
خطبه‌ها خوانده همه حبل المتین ، فصل الخطاب
ابتذال و کهنگی را با حقایق راه نیست
تا ابد زشتی گناه است و نکو کاری ثواب
این تعصّب هر دو دنیا را جهنّم میکند
گر خدا خواهی بشوی این نقشهای ناصواب
سیرت و صورت یکی کن این نه شرط مردمی است
چهره پنهان داشتن در پردهٔ چندین نقاب
از ریای شیخ آخر خود نبودی در ستوه ؟
چون شدت اکنون که ارث شیخ می بخشی بشاب
تو به‌هر دینی که خواهی باش امّا بد مکن
بد حرامش بادگشتن در حریم ارتکاب
وربدی دیدی ز من باری تو خوب آنرا ببخش
ورنه درچرخ اوفتد عکس العمل چون آسیاب
گردن آزاده را بارشتهٔ احسان ببند
کاین کرامت مر کریمان‌را کند مالك رقاب
تاکه بر روی ترابی دستی از بیچاره گیر
هین ترا بیچارگیها خفته زیر این تراب

سود وسودا با ترازوداریِ انصاف کن
هر حلالی را حساب و هر حرامی‌را عقاب
داستان یوسف از قرآن بخوان و پندگیر
سرنوشت اینست یا من عنده ام الکتاب
هر کدام از شیوه‌ئی کام تو شیرین میکنند
حافظ از شاخ نبات و شهریار از شعرناب

تبریك شیر و خورشید

نوروز مینوازدروح از نسیم اسحار — خورشیدمیدرخشید برچشمه‌های کهسار
برسبزه‌ها شقایق نقشی که مینگارند — با خامه‌های شنگرف برجامه‌های زنگار
دوشیز گان نوروزصف درچمن کشیده — در بر قبای گلبرگ ، برسر کلاه گلنار
ازخنده‌های نوشین وزبوسه‌های شیرین — خورشید مینوازد نو باوگان گلزار
اطفال شیر وخورشید باپادشاه و میهن — این تهنیت فرستند باکودکان هشیار :
عید شما مبارك ای شاهدان که هستید — ازشهدشوق لبریز وزشوروجدسرشار
هنگام شب که دارید سردر کنار مادر — صبح سحر که گردید ازخواب‌ناز بیدار
آندم که خنده برلب قوم و قبیله آیند — با بسته‌های عیدی ازبام ودر به دیدار
وآندم که شادو شنگول دست پدر گرفته — ازخانه میخرامید گردش کنان ببازار
چون کاروان شادی باجامه‌های رنگین — روی پیاده روها خواهیدشد پدیدار
اسبابهای بازی انباشته بخرمن — آجیلهای رنگین اندوخته بخروار :
این فکر هم بکاریددرمغزخود که ایران — فرزند خواهد ازما فرزانه و فداکار
وزلوح دین واخلاق این نقش هم بخوانید: — انسان‌همیشه باید بانوع خویش غمخوار

طفلان بی پدر هم در گوشه و کنارند شاید که زرد و بیمار افتاده بی پرستار
نه‌سایهٔ پدرشان بر سر نه مهر مادر این خفته درخرابه و آن‌مانده کنج دیوار
باری تو ای عزیز آغوش خانواده ازطفل بی پدر هم با این وظیفه یاد آر

در بارگاه سعدی

سعدیا از باب عشقت در گلستان آمدیم
بوستانت دیده چون بلبل بدستان آمدیم
طیّباتت را که دانشگاه عشق سرمدست
تازه این پیرانه سر طفل دبستان آمدیم
میزبان هفت قرن ما خدا را خواب بس
خیز کز ری تا بشیرازت بمهمان آمدیم
گل بدامان بردن از باغ گلستان بس نبود
این سفر خار شکایت هم بدامان آمدیم
کاروان کاهل از آوردن ما ننگ داشت
لاجرم با سیر درویشی بجولان آمدیم
نیمشب از بند دیوان جسته، زندانبان بخواب
همره سیمرغ تا تخت سلیمان آمدیم
ما هم از خیل شما بودیم لیکن بیخیال
پا بپا کردیم و بد عهدی بدوران آمدیم
شکوه از دیوان بدرگاه سلیمان میبرند
مور پامالیم و در این در بدیوان آمدیم

اوستادا ، گر شفیع دوستان خواهی شدن
دردمندانیم و با امید درمان آمدیم
این هنر کآموختی با ما زیانها میکند
کز هنر مستوجب یکعمر حرمان آمدیم
یاخود ازحرمان هنرجستیم چون مسعود سعد
لاجرم در زندگی محکوم زندان آمدیم
شکوه ها دارم بسختی هر یکی سوهان روح
آری از قم همره سوقات سوهان آمدیم
سرمهٔ خاك سپاهان تا نه پیش آرد سپر
شب کشیده میل در چشم سپاهان آمدیم
خودزدیم ازشوق چون مهتاب در زاینده رود
غلطها خوردیم و چون گوهر بعمان آمدیم
از پرند سایه روشنهای شمع ماهتاب
پیرهن پوشیده وپیدا و پنهان آمدیم
شمع سردابیم و در سوز و گداز واشك وآه
پلّه بند از دود خود یکشب در ایوان آمدیم
نالهٔ پیچیدهٔ بغضیم در نای گلو
دامن آهی . گرفتیم و بکیوان آمدیم
گو نه شمس دیگریم از کعبهٔ ملاّی روم
بو سعید وقت خویشیم از خراسان آمدیم
سر نوشت ناصر خسرو نه با ما میرسد ؟
لاجرم آوارهٔ شهر و بیابان آمدیم

شبرو دریای وحدت چون نهنگی بی زوال
روز و شب کوشنده با توفنده طوفان آمدیم

زیر شمشیر عرب کفّار بودیم ای عجب
زیر بار کفر هم باری مسلمان آمدیم

کفر با دندان کین خواهد امان از ما برید
کز چه در دارالامان دین و ایمان آمدیم

صفحهٔ آفاق دارد پیش چشم ما سیاه
کز چه دل آئینهٔ آیات قرآن آمدیم

صاحبا مهمانمان میخوان و نام ما مپرس
سخت ازاین نامی شدن محسود اقران آمدیم

عقد مروارید بندیم و مرّصع ساز وقت
بندهٔ بافندهٔ هر بند تنبان آمدیم

ناجوانمردانه با ما غمزه بازی میکنند
ما که باسیمای درویشی بمیدان آمدیم

ای وطنخواهان وطن با ما غریبی میکند
خشگ باد آن پاکه ما باوی درایران آمدیم

از بهشت خاطرات خود چرا بیرون شدن
گندمی خوردیم و چون آدم پشیمان آمدیم

ای پناه اهل دل شیرازعلیّین طراز
رحمتی کاخر بجان از دست تهران آمدیم

گوشهٔ امنی که وقت بایگانی گشتن است
عمر طی کردیم وچون دفتر بپایان آمدیم

مثنوی

مولانا در خانقاه شمس تبریزی
بمناسبت روز مولوی

میرسد هردم صدای بالشان — میرویم ای جان باستقبالشان
کاروان کوی دلبر میرسد — هرزمانم ذوق دیگر میرسد
های و هیهای شتر بانان شنو — شور وشهناز حدی خوانان شنو
عارفان بسته قطار قافله — سوی ما با زاد راه وراحله
نامنظم میرسد بانك جرس — در شمار افتادشان گوئی نفس
کاروان ایستاد گوئی هوشدار — صیحهٔ ملاّ ست ای دل گوش‌دار :
« شهر تبریز است کوی دلبران — ساربانا بار بگشا ز اشتران»
شهرتبریزاست ومشکین‌مرز وبوم — مهد شمس و کعبهٔ ملاّی روم
کاروانا خوش‌فرود آی و در آی — ای بتار قلب ما بسته درآی
شهرما امشب چراغان میکند — آفتاب چرخ مهمان میکند
شب کجا و میهمان آفتاب — این به بیداریست یارب یابخواب
شهرما ازشور ، لبریز آمده‌است — وه‌که مولانا به تبریز آمده‌است
امشب آن دلبر میان شهر ماست — آنچه‌بخت‌ودولتست‌از بهرماست
آنکه آنجا میزبان شمس ماست — یکشب‌اینجامیهمان شمس‌ماست
اینك از در میرسد سلطان عشق — مرحبا ای حسن بی پایان عشق
پا بچشم من نه ای جان عزیز — جان بقربان تو مهمان عزیز .
در دل ویران ما گنجی بیا — گرچه در عالم نمی گنجی بیا
تو بیا ای ماه مهر آئین ما — ای تو مولانا جلال‌الدین ما

ما همه ماهیّ و تو دریای ما — آبروی دین ما دنیای ما
سعدیا کنزاللغة ، قاموس ، تو — او همه دریا و اقیانوس ، تو
هرچه فردوسی بلند آوا بود — چون رسدپیش‌تو مشتش وا بود
گر نظامی نقشبند زرّ ناب — زرّ نابش پیش تو نقشی بر آب

☆

بیدلان آغوش جانها واکنید — اشك شوق قرنها دریا کنید
ماهی دریای وحدت میرسد — شاه اقلیم ولایت میرسد
امشب ای تبریزیان غیرت کنید — آستین معرفت بالا زنید
هفت قرن ازوی‌شکرخائی کنیم — یك شبش باری پذیرائی کنیم
کاروان عرشیان مهمان ماست — قدسیان بنشسته پای‌خوان‌ماست

☆

چشم بندیم وخود از سر واکنیم — با روان عرشیان رؤیا کنیم :
خیمه‌ها بینم به آئین و شکوه — دایره چون رشته‌ئی ازتل وکوه
خیمهٔ سبز و بلند تهمتن — زآن فردوسی‌است آن‌والاسخن
خیمهٔ مولا سپید و تابناك — منعکس دروی صفای جان پاك
خانقاهی رشك فردوس برین — خیمه‌ها چون غرفه‌های حورعین
حوریانش طرفه رُفت ورو کنند — عطرش از گیسوی عنبر بوزنند
بردر هرخیمه نرمین تخت پوست — تانشاند دوست‌را پهلوی دوست
با تبر زینی که عشق چیره دست — شاخ غول نفس‌را با آن شکست
برسر بشکسته شاخ غولها — خرقه ها آویزه و کشگولها
برفراز خرقه‌ها بسته رده — تاج‌های ترمه‌ئی سوزن زده
بردر و دیوار ، با کلك صفا — قصّه‌هائی نقش از عشق و وفا

صوفیانرا خرقهٔ تقوی بدوش — درتکاپو بینم و در جنب و جوش
خانقه را عشرت آئین میکنند — شمعها را عنبر آگین میکنند
پَرسه را شیخ شبستر میزند — هوزنان هر گوشه‌ئی سر میکند

☆

وآن عقب آتش بسان تل گل — دیگجوش شمس حق‌در قل وقل
شیخ صنعان دوده دار خانقاه — دودودم‌را خیمه چون‌خرگاه‌ماه
دیگجوش‌شمس‌خودمعجون‌عشق — میپزد برسینهٔ کانون عشق
آبش از طبع روان مولوی — بنشن از عرفان شمس معنوی
غلغل از چنگ و چغور لولیان — جوشش از رقص وسماع‌صوفیان
سبزه‌اش از خط سبز شاهدان — دم در او داده دعای زاهدان
ادویه در وی نظامی بیخته — ملحش از تك‌بیت صائب ریخته
عمعق آلو از بخارا داده است — لیموش ملای صدرا داده است
زیره‌اش از مطبخ شاه ولی — شعله اش از غیرت مولا علی
هیمه‌اش از همّت آزادگان — دودش از آه دل دلدادگان
سوز عشقش پخته و پرداخته — کاسه اش از چشم عاشق ساخته
سفره را شیخ شبستر ، میزبان — گلشن رازش دعای سفره‌خوان

☆

مرحبا ای عاشقان بیقرار — مرحبا ای چشمه‌های اشگبار
جان‌ودل‌راصحنه ، رُفت‌ورو کنید — از سرشك آب ازمژه جارو کنید
عود سوزید و سمن سائی کنید — با صد آئینه خود آرائی کنید
پردهٔ پندارها بالا زنید — غرفه‌های چشم جانها واکنید
شانشین چشم دل خالی کنید — شاه را تصویر آن بالا زنید

سینه‌ها سازید چون آئینه پاك — بو که بینم آن جمال تابناك

✡

دور باش شاه پشت در رسید — پیر دربان هوحق از دل بر کشید
چشم جان بیدار این دیدار دار — پرده را برداشت ، پیر پرده دار :
اینك آمد ازدر آن دریای نور — موسئی گوئی فرود آید ز طور
زیر یك بازو گرفته بوسعید — بازوی دیگر جنید و بایزید
خیمه برسر داشته خیام از او — غاشیه بر دوش شیخ جام از او
طلعتی آئینهٔ دریای نور — قامتی هیکل نمای کوه طور
گیسوانی ، هالهٔ صبح ازل — حلقهٔ خورشید . حسن لم‌یزل
چشم می بیند به سیمای مسیح — گوش می پیچد در آیات فصیح
چون توانم نقش آن زیبا کشید — چشم من حیران شد واورا ندید
او همه سرّ است چون فاشش کنم — وصفی ازخورشید وخفّاشش کنم
کس نداند فاش کرد اسرار او — هر کسی از ظن خود شد یاراو
وصف حال من در او بیحال به — همزبان راز داران لال به

✡

دست شوق از آستین‌های عبا — برشد و شد جامه‌ها بر تن قبا
خرقه پوشان محو استغنای او — خرقه از سربرده پیش پای‌او
شمس، کتفش بوسه‌دادو پیش راند — بردش آن بالا و بر مسند نشاند
دست‌حق گوئی درآغوشش کشید — پرده‌ئی از نورِ سر پوشش کشید
عشق میبارد جمال پیر را — میستاید حسن عالمگیر را

✡

میرسند از در صفاکیشان او — پادشاهانند درویشان او

عارفان چون رشته‌های لعل و در
شمس را صحن و سرای دیده پر
گوش تا گوش فضای خانقاه
پرشد از پروانگان مهر و ماه
شمس حق خود خرقه بازی میکند
شاه را مهمان نوازی میکند
صائبا بانك خوش آمد میزند
یاری شیخ شبستر میکند
مثنوی خوانها حکایت میکنند
وز جدائیها شکایت میکنند
شمع ومشعل نور باران میکنند
حوریان گوئی گل افشان میکنند
بر در و دیوار میرقصد شعاع
صوفیان در شور رقصند و سماع
خواند خاقانی قصیدت نا تمام
ساز آهنگ غزل دارد همام
شرح شور انگیز عشق شهریار
در غزل می پیچد وسیم سه تار

۞

عارفان بینی و انفاس و عقول
سر فرو بر سینهٔ لطف و قبول
پیش در شیخ بهائی یکطرف
دست بر سینه، سنائی یکطرف
ابن سینا میبرد قلیان شاه
فخررازی انفیه گردان شاه
آبداری عهدهٔ فیض دکن
دهلوی ایستاده پای کفش کن
شاعر طوس آب بسته کشته را
هم غزالی پینه کرده رشته را
رودکی گهگاه رودی میزند
خوش سمرقندی سرودی میزند:
«بوی جوی مولیان آید همی
یاد یار مهربان آید همی»
سعدی آن گوشه قیامت میکند
وصف آن رخسار وقامت میکند
خواجه باساز خوش و آواز خوش
خوش فکنده شوری از شهناز خوش
شیخ عطار آن میان بامشك وعود
چشم بدرا میکند اسفند، دود
مجلس آرائی نظامی را رسد
آن سخن پرداز نامی را رسد
نظم مجلس با نظامی داده‌اند
جام پیمودن به جامی داده‌اند

میکشد خیام خم می بدوش — برشود فریاد فردوسی که نوش
مستی ما از شراب معنوی است — نقل ما نای و نوای مثنوی است
هدیهٔ ما اشك ما و عشق ما — عشوهٔ ابروی او سرمشق ما

☆

چشم ازاین رؤیای خوش وامیکنیم — عشق را با عقل سودا میکنیم
شاهنامه طبل ما و کوس ماست — مثنوی چنگ ونی وناقوس ماست
در نی خلقت خدا تا در دمید — نیز نی نالان تر از ملاّ که دید ؟
یارب این نی زن چه دلکش میزند — نی زدن گفتند ، آتش میزند
« آتش است این بانگ نای و نیست باد — هر که این آتش ندارد نیست باد»
این قلندر وه چه غوغا میکند — گنبد گردون پر آوا میکند
چون کتاب خلقت است این مثنوی — کهنگی در دم درو یابد نوی
جزء و کل از نو بهم انداخته — محشری چون آفرینش ساخته
هر ورق صد صحنه سازی میکند — هر سخن صد نقش بازی میکند
هر سخن چندین خبر از مبتداست — باز خودمبدای چندین منتهاست
چون سخن هم مبتداشد هم خبر — یکجهان مفهوم میگیرد ببر
هم بآن قرآن که اورا پاره ،سی است — مثنوی قرآن شعر پارسی است
شاهد اندیشه ها شیدای او — مغزها مستغرق دریای او

☆

مولوی دلرا بعشق شمس باخت — وینهمه دیوان بنام شمس ساخت
نی همین بر طبع ملاّ ، آفرین — آفرین بر شمس ملاّ آفرین
شمس ما کز بی‌زبانی شکوه کرد — در زبان شعر ملاّ جلوه کرد
دل بدردش کآمد از داغ زبان — حق بدو داد این زبان جاودان

جاودان است این کتاب مثنوی جاودان باش ای روان مولوی

✡

جشن قرن هفتم ملاّی روم گرچه برپا گشته در هرمرزوبوم
لیك ملاّ شمس را جویا بود هرکجا شمس است آنجا میرود
شمس‌چون‌تبریزی‌واز آن‌ماست روح ملاّ هم یقین مهمان ماست

✡

شهریارا طبع دلکش داشتی
وقت‌مهمانان خودخوش‌داشتی

چاپ دیوان بصفحات آخر رسیده بود که استاد ابوالحسن صبا هنرمند محبوب‌از دنیا رفت - رفاقت صباوشهریار بقدری قدیمی وپاك وبی آلایش‌بود که به‌عاشقات‌عارفانه تبدیل شده بود - زاهدی رفیق مشترکشان در شرح احوالی که برای شهریار نگاشته ودر این دیوان چاپ شده است مراتب رفاقت صبا وشهریار را بیان کرده است.

اشعاری‌را که شهریار بیاد صبا وبرای او سروده است در دیوان‌هایش زیاداست حتی بجرأت میتوان گفت که اگر شهریار در اشعارش یادی از نسیم صبا کرده است برای همنامی بارفیق عزیزش صبا بوده است.

ماتردید نداشتیم که مرگ صبا در روحیهٔ شهریار اثر فوق‌العاده‌ئی خواهد کرد وبخاطر داشتیم که در مسافرت اخیر صبا به‌تبریزوچند روز اقامت درآن شهر که‌مهمان شهریار بود در مراجعت به‌تهران چنان باگریه واشک بایکدیگر وداع میکردند که سایر مسافرین‌را متأثر واندوهگین کردند. باری ماانتظار داشتیم که شهریار درمرگ صبا شعری میسازد ولی آن‌حال را در او سراغ نداشتم که زبان حالش را برای چاپ در دیوان بفرستد. تااینکه جناب آقای سرهنگ اسمعیل‌جلیلی که‌در انتشارآثار شهریار سهم‌بسزائی دارند اخیراً از تبریزتشریف آوردند و شعری راکه انتظار داشتیم همراه داشتند:

اینست غزلی که شهریار در رثای صبا سروده است:

(صبا میمیرد)

عمر دنیا بسر آمد که صبا میمیرد
ورنه آتشکدهٔ عشق کجامیمیرد

صبر کردم بهمه داغ عزیزان یارب
این صبوری نتوانم که صبامیمیرد

غسلش ازاشک دهیدو کفن ازآه کنید
این عزیزیست که باوی دل مامیمیرد

به غم انگیزترین نوحه بنالی ایدل
که‌دل انگیزترین نغمه سرامیمیرد

دگرآوازهٔ بوالقیس وسلیمان،هیهات
هدهد خوش خبر شهر سبامیمیرد

شمع دلهاهمه گواشک‌شوازدیده بریز
کاخرین کوکبهٔ ذوق و صفامیمیرد

خود درآفاق مگرچشم‌خدا بینی نیست
کاینهمه مظهر آیات خدامیمیرد

هر کجا درد و غمی‌هست بمیرد بدوا
این چه‌دردیست‌خدایا که دوامیمیرد

قُدما زنده بدو بود ، خدارا یاران
هم صبا میرود و هم قدمامیمیرد

از گریبان غم و ماتم سنتور حبیب
سر نیاورده برون ،ساز صبامیمیرد

عمر (شهنازی) واستاد (عبادی) باقی
قمریان زنده اگر بلبل مامیمیرد

(ضرب‌تهرانی) و(آوازبنان)رابرسید
گو کجائید که استاد شمامیمیرد

آخرین شور و نوا بدرقهٔ راه صبا
که هنر میرود و شورو نوامیمیرد

از وفاداری آن قبلهٔ ارباب هنر
رخ متابید خدا را که وفامیمیرد

از محیط خفقان آور تهران پرسید
که هنر پیشه‌اش ازغصه‌چرامیمیرد

عمر جاوید بهر بیهنر ارزانی نیست
علت آنست که خود آب بقامیمیرد

مرگ ومیری‌عجب‌افتاد درآفاق هنر
که همه شاهد انگشت نمامیمیرد

مردن مرد هنرمند نه‌چندان درداست
این‌قضائی‌است که‌هرشاه‌وگدامیمیرد

لیکن‌آنجا که‌غرض‌روی‌هنر پرده کشید
دین ودل میرمدوذوق وذکامیمیرد

باغبان تاسرمهرش‌همه باهرزه گیاست
گل خزان میشود ومهر گیامیمیرد

رنجهائی همه بیهوده که در آخرکار
عشق‌میماند وهرحرص‌وهوامیمیرد

شهربارا نه صبا مرده ، خدارا بس کن
آنکه شد زندهٔ جاوید کجا میمیرد

گفتاری بقلم زاهدی دوست شهریار :

موقعی که جلد سوم دیوان شهریار چاپ ومنتشر شد وعده کرده بودیم جلد چهارم را که حاوی افسانهٔ شب وماندهها وآخرین اشعار استاد میباشد چاپ ومنتشر کنیم

جای خوشوقتی است که وعدهٔ ما جامهٔ عمل بخود پوشید وجلد چهارم بوضعی که ملاحظه میفرمائید دردسترس ادب دوستان گذارده میشود .

درمقدمهٔ تنظیم شدهٔ جلدسوم بقلم استاد شهریار وعده داده شده بود که بحث روی سبکها ومکتبهای شعر فارسی بهجلد چهارم موکول شود. مسرور هستیم که آن مقدمه با انتشارمقالهٔ علمی وفاضلانهٔ استاد دراین جلدتکمیل میشود .

با انتشار این جلد تقریباً تمام اشعار شهریار درچهار جلد بشرح زیرچاپ ومنتشرشدهاست:

جلد اول - مشتمل برغزلیات . قطعات ورباعیات .

جلد دوم - مشتمل برقصائد . مثنویها ومتفرقه.

جلد سوم - مشتمل برمکتب شهریار وترجمهٔ حیدر بابا (که اصل آن کتاب جداگانه ایست از شهریار بزبان ترکی).

جلد چهارم - مشتمل برافسانهٔ شب و باقیماندهٔ اشعار .

با این ترتیب میتوان گفت که خوانندگان عزیز با داشتن این چهارجلد تقریباً کلیات اشعار و آثار شهریار را دارند .

در موقع چاپ وانتشار هرسه جلد دیوان شهریار به نگارنده تکلیف میشد که بعنوان مقدمه، شرح حال وبیوگرافی استاد شهریار را بنویسم وحق همهمین است. اگر قرار باشد بیوگرافی از شهریار نوشته شود یا باید خود استاد بنویسد ویامن که بیش ازسیسال است بااومأنوس ومألوف هستم باین کاراقدام نمایم . ولی چون درآن دیوان کلیه آثار شهریار چاپ و منتشر نمیشد برای این کار همیشه وقت بود وممکن بود پیش ازانتشار کلیهٔ آثار او تعریف و توصیف من حمل بر رفیق بازی ورفیقداری بشود ـ بعلاوه افسانههائی که از شرح حال شهریار در افواه مردم منتشر ومشهور است وحقیقت هم همانها است بقدری زیبا وبه (هذیان دل) خود شهریار شبیه و قرین است که حیفم میآمد دراین مورد چیزی بنویسم وباتطبیق آن لطائف خیالی نامحدود باحقایق تلخ محدود زندگانی ذوق شهریار پسندان را ضایع کنم .

اما دراین موقع که بیاری خداوند وهمت دوست ارجمند و ارزندهٔ ما حضرت آقای محمد علی ترقی مدیر کتابخانهٔ خیام وکمک فرزند برومند ایشان آقای بیژن ترقی تقریباً کلیه آثار شهریار چاپ ومنتشر میشود عیبی ندارد کهمنهم بنا بوظیفه ، بعضی ازمشاهدات ومسموعات خودرا در زندگی بااستاد شهریار بمنظورآشنائی بیشترخوانندگان عزیز بیان کنم .

درحدود سال ۱۳۰۱ شمسی بود که شهریار با برادرم آقای پرفسور اسدالله زاهدی در مدرسهٔ دارالفنون همکلاس بود در آن زمان نگارنده کم و بیش ذوق شعر وشاعری داشتم . برادرم چون شهریار را شاعر مقتدری یافت مرا باو معرفی کرد ودر همان ملاقات اول هردو درک کردیم

که فیمابین اندیشه وروحیهٔ ما قرابتی دقیق وعمیق موجود است وهمان یك رنگی خاطرموجب شد که انسی والفتی ناگسستنی بین ما ایجاد شود وچون من احساسات وذوق وخواسته‌های خودرادر اشعار شهریار مشاهده کردم وازطرفی او را در حفظ آثار خود لاابالی یافتم صلاح درآن دیدم بجای تصنیف شعر در حفظ آثار و اشعار شهریار همت کنم واین کار را بنحوی که مقدورم بود انجام دادم .

سابقاً شهریار زیاد شعر میگفت . هرکجا که میرفت ویامهمان بود شعری وصف حال میگفت وهمانجا میگذاشت وبیشتراوقات آن اشعار ازبین میرفت ودرخانه‌اش هم که اغلب برای خاطر دل خودش شعرمیگفت اشعار را درروی قوطی سیگار یا یادداشتی باطله مینوشت و آن نوشته ها جزو خاك وخاشاك جلوی جاروب میرفت ومن مجبوربودم که آثار واشعار شهریاررا ازاینگونه نقاط جمع آوری کرده درکتابچه‌ئی بنویسم وبرای آنکه دراثر مفقود شدن کتابچه که مکرر هم اتفاق افتاد اشعار ازبین نرود ناچار بودم درچند جزوهٔ علیحده نوشته و نگاهداری نمایم .

شهریار معترف است که اگرمجاهدت من نبود خودش رغبتی به‌حفظ آثار واشعارش نداشت بنا براین اگر ازمطالعهٔ این آثار حظی وفرحی دست دهد مرا هم باید بخیر یادکنند .

زندگی وسرگذشت شهریار همیشه توام باعلاقه وعشق بوده است . اگرغیرازاین بود این اشعار هم نمیبود . شهریار چون قلبی بی اندازه حساس دارد بیك محبت کوچك یا جزئی خوبی وزیبائی چنان فریفته میشود و حق شناسی میکند که حد و اندازه ندارد و بهمان نسبت هم از کوچکترین بی‌مهری و ناشایستگی دلتنگ میشود . روی همین اصل عشقهای تند او که گاهی تا میزان جنون اورا میکشاند زیاد نمی‌پائید وبحرمان وهجران مبدل شده‌خاطرهٔ اندوهناکی برای او باقی میگذارد .

شهریار در هذیان دل که در جلد سوم‌چاپ شده شرح حال خودش‌را دراین بند شعرخلاصه کرده است :

افسانهٔ عمرم آورد خواب	عمری که نبود خواب دیدم
درسیل گذشت روزگاران	امواج به پیچ وتاب دیدم
ازعشق وجوانیم چه‌پرسی	من دسته گلی بر آب دیدم

دل بدرقه بانگاه‌حسرت

اصولا شرح حال وخاطرات زندگی شهریار درخلال اشعارش‌خوانده میشود وهر نوع تفسیر وتعبیری که درآن اشعاربشود بافسانهٔ زندگی او نزدیك است وحقیقت حیف است که‌آن خاطرات از پردهٔ رؤیا وافسانه خارج شود .

گو اینکه اگر شأن نزول وعلت پیدایش هریك ازاشعار شهریار نوشته شود در نظرخیلی از مردم ارزش هر قطعه شاید ده برابر بالا برود ولی با وجود این دلالت شعر را نباید محدود کرد .

شهریار یك عشق اولی آتشین دارد که خود آن را عشق مجاز نامیده . دراین کوره‌است که شهریار گداخته وتصفیه میشود . غالب غزلهای سوزناك اوکه به‌ذائقهٔ عموم خوش‌آیند است یادگار این دوره است این عشق مجاز است که درقصیدهٔ (زفاف شاعر) که شب عروسی معشوقه‌هم هست بایك قوس صعودی اوج گرفته به‌عشق عرفانی والهی تبدیل میشود ولی بقول خودش‌مدتی

این عشق مجاز بحال سکرات بوده وحسن طبیعت هم مدتها بهمان صورت اولی برای او تجلی کرده وشهریار هم بازبان اولی بااوصحبت کرده است .

بعد ازعشق اولی شهریار باهمان دل‌سوخته ودم آتشین باتمام مظاهر طبیعت عشق میورزیده ومیتوان گفت که درین مراحل مثل مولانا که شمس تبریزی وصلاح الدین وحسام الدین را مظهر حسن ازل قرار داده با دوستان با ذوق وهنرمند خود نرد عشق میبازد . بیشتر همین دوستان هستند که مخاطب شعر وانگیزهٔ احساسات اوواقع میشوند - از دوستان شهریار میتوان ، مرحوم شهیار مرحوم استاد صبا ، استاد نیما ، فیروزکوهی ، تفضلی ، سایه ونگارنده و چند نفر دیگر را اسم برد .

شرح عشق طولانی وآتشین شهریار در غزلهای ماه سفر کرده . توشهٔ سفر . پروانه در آتش . غوغای غروب و بوی پیراهن که دو جلد اول چاپ شده مشروح است وزمان سختی آن عشق در قصیدهٔ پرتوپاینده مندرج در جلد دوم بیان شده است وغزلهای یارقدیم. خمارشباب. نالهٔ ناکامی . شاهد پنداری . شکرین‌پسته خاموش . توبمان‌ودگران ونالهٔ نومیدی که در جلداول است وغروب نیشابور که در جلد سوم است حالات شاعر را در جریان مختلف آن عشق حکایت میکنندوغزلها یا اشعاردیگری شهریار درچهارجلددیوان‌خود از خاطرات آن عشق‌دارد ازقبیل‌حالا چرا - دستم بدامانت وغیره‌که مطالعهٔ آنها بخوانندگان عزیز نشاط میدهد .

عشقهای عارفانهٔ شهریار را میتوان در خلال غزلهای انتظار . جمع وتفریق . وحشی شکار . یوسف‌گمگشته . مسافر همدان . حراج عشق . ساز صبا . و نای شبان مندرج در جلد اول واشک مریم . دومرغ بهشتی مندرج در جلد سوم وغزلهای ملال محبت . نسخهٔ جادو . شاعر افسانه مندرج در جلد چهارم وخیلی آثار دیگر مشاهده‌کرد .

برای آنکه سینمای عشقی شهریار را تماشاکنیدکافی است‌که فیلم های عشقی اورا که از دل پاك اوتراوش‌کرده در صفحات دیوان بیابید و جلوی نور دقیق چشم و روشنی دل بگذارید هر چه ملاحظه‌کردید همان است‌که شهریار میخواسته است . زبان شعر شهریار خیلی ساده‌است.

محرومیت وناکامیهای شهریار درغزلهای‌گوهر فروش . ناکامیها. جرس‌کاروان‌ونالهٔ‌روح مندرج در جلد اول ومثنوی شعر وحکمت جلد دوم وزفاف شاعر وسر نوشت عشق در جلد سوم بزبان شهریار بیان‌شده است ومحتاج‌به بیان من نیست .

خیلی از خاطرات تلخ وشیرین شهریار ازکودکی تا امروز در هذیان دل . حیدر بابا وموميائی مندرج در جلد سوم وافسانهٔ شب که‌در همین‌جلد چاپ‌شده است بنظرمیرسد وبامطالعهٔ آنها خاطرات مزبور مشاهده میشود .

شهریار روشن بین است و از اول زندگی بوسیلهٔ رؤیا هدایت میشده است . دو خواب اوکه در بچگی واوایل جوانی دیده معروف است ودیگران هم نوشته اند .

اولی خوابی است که‌در سیزده سالگی موقعیکه با قافله ازتبریز بسوی تهران حرکت‌کرده بود در اولین منزل بین راه (قریهٔ باسمنج) دیده است‌وشرح آن اینست که شهریار درخواب‌میبیند که برروی قلل‌کوهها طبل بزرگی‌رامیکوبد وصدای آن طبل در اطراف وجوانب‌می پیچدو بقدری صدای‌آن‌رعدآساست که‌خودش نیزوحشت میکند . این‌خواب شهریار رامیتوان بشهرتی که پیدا کرده وبعد ها هم بیشتر خواهد شد تعبیر کرد .

خواب دوم‌را شهریار در ۱۹ سالگی می بیند و آن زمانی است که عشق اولی شهریار دوران آخری خودرا طی می کند و شرح خواب مجملا آنست که شهریار مشاهده میکند در استخر بهجت آباد (قریه ئی واقع در شمال تهران که سابقاً آباد و با صفا و محل گردش اهالی تهران بود و حالیه جزو شهر شده است) با معشوقهٔ خود مشغول شنا است و غفلتاً معشوقه‌را می بیند که بزیر آب میرود و شهریار هم بدنبال او بزیر آب رفته هر چه جستجو میکند اثری از معشوقه نمییابد و در قعر استخر سنگی بدست شهریار میافتد که چون روی آب میآید ملاحظه میکند که آن سنگ گوهر درخشانی است که دنیا را چون آفتاب روشن میکند ومیشنود که از اطراف می گویند گوهر شبچراغ را یافته است . این خواب شهریار هم بدینگونه تعبیر شد که معشوقه در مدت نزدیکی از کف شهریار رفت ودر منظومهٔ (زفاف شاعر) مندرج در جلد سوم شرح آن بزبان شهریاو بشعر گفته شده است ودر همان بهجت آباد تحول عارفانه‌ئی برای شهریار دست میدهد که گوهر عشق وعرفان معنوی را در نتیجه آن تحول مییابد .

شعر خواندن شهریار طرز مخصوصی داود - در موقع خواندن اشعار قیافه وژست وآهنگ صدا همراه موضوعات تغییر می کند ودر مواقع حساس شعری بغض گلوی اورا گرفته وچشمانش پر از اشك میشود وشنونده راکاملا منقلب میکند .

شهریار رقت قلب عجیبی دارد . نسبت بدوستان معاشرش بمختصر لغزشی متأثر وعصبانی میشود والی ازبزرگترین خطاها چشم پوشی وگذشت میکند . حتی اشخاصی راکه دشمن خود بدانند از انحراف آنها متأثر است وبرای آنها طلب هدایت می کند . در قلب شهریار نسبت بهیچکس کینه پیدا نمیشود . چه اشخاصی که نسبت بشهریار حسادت می کردند واو آنها را بحد اعلا دوست میداشت .

شهریار بسیار کریم و بخشنده است واغلب چیز های لازم خودرا بدیگران می بخشد .

شهریار مدتی است معاشرتهای خودرا محدود کرده است وتنها با اشخاصی معاشرت میکند که جنبه هنر وعلم ومعنویت وایمان آنها برای اومشخص شده باشد .

شهریار بعضی اوقات چنان در افکار خود غرق میشود که حتی خوردن نهار وشام هم یادش میرود - اغلب شده که سینی نهار اوراکه دم در اطاق گذارده‌اند تا ساعتها از شب گذشته مانده وبمصرف شام شهریار رسیده است .

قابلمهٔ نهار یا شام شهریار هم برکت دارد بطوریکه گاهی اوقات شهریار با همان قابلمه که برای یکنفر تهیه شده است چند نفر را مهمان وسیر میکند .

شهریار در موقعی که شعر میگوید بقدری در تخیل واندیشهٔ آن حالت فرو میرود که از موقعیت وجا وحال خود بی‌خبر میشود .

شرح زیر نمونهٔ یکی از آن حالات است که نگارنده مشاهده کرده‌است ؛

هنگامی که شهریار با هیچ کس معاشرت نمیکرد و دررا بروی آشنا وبیگانه بسته ودر اطاقش تنها به تخیلات شاعرانهٔ خود سرگرم بود روزی سر زده براو وارد شدم دیدم چشمهارا بسته و دستها را روی سر گذارده و با حالی آشفته مرتباً بحضرت علی علیه‌السلام متوسل میشود - او را تکانی دادم وپرسیدم این چه‌حال است که داری - شهریار نفسی عمیق کشیده بااظهار قدردانی

گفت مرا از غرق شدن و خفگی نجات دادی. گفتم مگر دیوانه شده‌ای. انسان که در توی اطاق خشك و بی آب غرق وخفه نمیشود - شهریار کاغذی را ازجلوی خود بر داشته بدست من داد دیدم اشعاری سروده است که درهمین جلد جزو افسانه شب بنام سنفونی دریا ملاحظه‌میکنید.

آوی شهریار اینگونه در موقع سرودن اشعارش تحت تأثیرخیال‌خود واقع میشودکه همان حالت رابدون کم و کاست برأی العین مشاهده میکند. دربارا آنگونه درخیالش مجسم می کند که خودرا در گرداب وغرقاب آن دچارمی بیندو برای نجات‌ازغرق بمقدسات مذهبی‌متوسل میشود.

شهریار جز بالهام شعر نمیگوید - اغلب اتفاق میافتد که مدتها میگذرد هر چه سعی میکند حتی یك بیت شعر هم نمیتواند بگوید ولی اتفاق افتاده‌که دریك شب که موهبت الهی‌باو روی آورده اثر زیبا ومفصلی‌ساخته است.

همین شاهکار تخت جمشید که یکی ازبزرگترین‌آثار شهریار ودراین جلدبنظرخوانندگان عزیز میرسد بـا اینکه در حـدود چهار صد بیت شعر است در دو سه جلسه ساخته و پرداخته شده‌است.

شهریار دارای توکلی غیر قابل وصف است و این حالت رامن در او از بدو آشنائی دیده‌ام - درآنموقع که بعلت بحرانهای عشقی ازدرس ومدرسه(کلاس‌آخر طب) هم‌صرف نظر کرده و خرج‌تحصیلی او بعلت نا رضایتی ازطرف پدرش قطع شده‌بود. گاه میشدکه شهریارخیلی سخت در مضیقه قرار میگرفت. بمن میگفت که‌امروزباید خرج‌ما برسدوراهی راقبلا تعین‌میکرد. درآن راه که میرفتیم بانتهای آن نرسیده وجه خرج چند روزه شاعر بامراجعهٔ یك یا دوارباب رجوع میرسید. باآنکه سالها است ازآن ایام میگذرد هنوز من در حیرت آن پیش آمدها هستم قابل توجه‌آن بود که ارباب رجوع برای کارهای مختلف‌بشهریار مراجعه میکردند که گاهی به هنر و حرفهٔ اوهیچ ارتباطی نداشت - شخصی مراجعه میکرد و بـرای سنگ قبر پدرش شعری میخواست یا دیگری مراجعه میکرد و برای امر طبی و عیادت مریض ازشهریار استمدادمیجست از اینها مهمتر مراجعهٔ‌اشخاص برای گرفتن دعابود.

خداشناسی ومعرفت شهریار بخدا و دین درغزلهای جلوهٔ‌جانانه - مناجات - درس‌محبت- ابدیت - بال همت وعشق ودرکوی‌حیرت‌درجلد اول وقصیدهٔ‌توحید در جلد دوم ورازو نیازجلدسوم وشب وعلی درجلدچهارم مندرج است.

اخیراً شهریار جز در موضوعات اخلاقی و عرفانی و مذهبی تقریباً شعری نمیسازدآنهم سبك روشن سعدیست نه سمبولیك حافظ وچون اینگونه آثار با تصنیفات سابق او بکلی فرق دارد انتشار آنها بوقت وفرصت بهتر و مناسب‌تری موکول میشود. برای نمونه یك غزل‌ویك قطعه در زیر درج میشود:

کاروان کربلا

شیعیان‌دیگر هوای‌نینوا دارد حسین(ع)	روی دل با کاروان کربلا دارد حسین (ع)
ازحریم کعبهٔ جدش باشکی‌شست دست	مروه پشت سرنهاداما صفا دارد حسین (ع)
میبرد در کربلا هفتاد و دو ذبح عظیم	بیش‌ازاینهاحرمت کوی‌منا دارد حسین (ع)

پیش رو راه دیار نیستی کافیش نیست
اشك و آه عالمی هم درقفا دارد حسین (ع)

بسکه محملها رود منزل بمنزل باشتاب
کس نمیداند عروسی یا عزا دارد حسین (ع)

رخت و دیباج حرم چون گل بتاراجش برند
تا بجائی که کفن از بوریا دارد حسین (ع)

بردن اهل حرم، دستور بود و سرغیب
ورنه این بی حرمتیها کی روا دارد حسین (ع)

سروران، پروانگان شمع رخسارش ولی
چون سحر روشن که سر از تن جدا دارد حسین (ع)

سر براه دل نهاده، راه پیمای عراق
مینماید خود که عهدی باخدا دارد حسین (ع)

او وفای عهد را باسر کند سودا ولی
خون بدل از کوفیان بیوفا دارد حسین (ع)

دشمنانش بی امان و دوستانش بیوفا
با کدامین سر کند، مشکل دوتا دارد حسین (ع)

سیرت آل علی (ع) باسر نوشت کربلاست
هرزمان ازما، یکی صورت نما دارد حسین (ع)

آب خود با دشمنان تشنه، قسمت میکند
عزت و آزادگی بین تا کجا دارد حسین (ع)

دشمنش هم آب می بندد بروی اهل بیت
داوری بین باچه قومی بیحیا دارد حسین (ع)

بعد از اینش صحنه‌ها و پرده‌ها اشگست و خون
دل تماشاکن چه رنگین پرده‌ها دارد حسین (ع)

ساز عشق است و بدل هر زخم پیکان زخمه ئی
گوش کن عالم پراز شور و نوا دارد حسین (ع)

دست آخر کزهمه بیگانه شد دیدم هنوز
بادم خنجر نگاهی آشنا دارد حسین (ع)

شمر گوید گوش کردم تا چه خواهد از خدا:
جای نفرین هم بلب دیدم دعا دارد حسین (ع)

اشگ خونین گو بیا بنشین بچشم شهریار
کاندرین گوشه عزائی بی ریا دارد حسین (ع)

قطعه

تقسیم عمر

چه عمری که نیمی از این شصت سال
بشب در گذشت و به خواب و خیال

زنیم دگر باز یك نیمه رفت
ببازی و طفلی و غنج و دلال

وزین مانده نیمی که نامش شباب
تلاش معاش است و وزر و وبال

دگر نیمه فردا چو پیری رسید
همه نوبت نکبت ونق و نال

مجال تأمل کرا بود عمر
همانست و باقی خیال محال

شهریار این ایام اغلب در تهجد و طاعت است به شب خیلی علاقه مند است و میزان این علاقه در مثنوی مفصل افسانهٔ شب او مشخص میباشد - شب‌ها اغلب بیدار است و به راز و نیاز با خداوند و قرائت قرآن و ادای نماز مشغول است.

علاقه بآب وخاك وطن راشهریار درغزل عید خون مندرج در جلد اول و قصائد مهمان شهریور و آذربایجان مندرج درجلد دوم و شیون شهریور مندرج در جلد سوم و بالاخره مثنوی تخت جمشید بزبان شعر بیان کرده است. البته با مطالعهٔ این آثار بمیزان وطن پرستی و ایمان عمیقی که شهریار بآب وخاك ایران وآرزوی ترقی وتعالی آن دارد پی برده میشود.

شهریار چندین باز ازمرگ حتمی نجات یافته است. یکبار مربوط به زمانی است که قرار بوده است سلسلهٔ قاجاریه منقرض شود شهریار درآنوقت جوانی ۱۷ ساله ومعمم بوده است وآن وضع را بصلاح مملکت تشخیص داده باعده ئی دربازار مشغول متینگ دادن وسخنرانی میشود غافل

از اینکه بازاری‌ها درآنموقع بااین تغییر مخالف بودند و عده‌ئی را اجیر کرده بر علیه متینگ دهندگان وارد معرکه میکنند اتفاقاً عدهٔ طرفدار بازاری‌ها زیاد وبقصد کشت شهریار ویارانش را میزنند درهمان حال شهریار می بیند که کسی اورا ازمیان جمعیت مثل گنجشکی برداشته و در امامزاده زید رهاکرده میگوید سید اینکارها بتوچه مربوط است برو دنبال کار خودت . شهریار که خود را ازجنجال خلاص میبابد به پشت بام بازار میرود وازحلقه‌های طاق بازارمشاهده میکند که رفقای هم‌مسلك وهمکاران متینگ دهنده‌اش در زیر چوب‌وچماق وچاقوی مخالفین در شرف از بین رفتن هستند. بطوریکه بعدها برای شهریار معلوم شدتنها ازآن‌جمع اوبوده که جان‌بسلامت دربرده است . شهریار درمراحل ودفعات دیگرهم ازمخاطرات و مرگها نجات یافته که بیان آن موجب تطویل کلام میشود .

شهریار درمقابل محبت‌ها ونیکی ها بی‌اندازه حق شناس است . اشعاری را که شهریار بیادنگارنده سروده است بیشتر بمنظوربیان همین‌احساسات است . غزلهای لطف آله ولطف‌آله و لطف امیر در جلد اول . عروسی لطف‌آله وقطعه سه برادردرجلد دوم‌وزکوة زندگی‌درجلدچهارم این‌حالت‌وصفت را باالطف وظرافت مخصوص نشان داده‌است .

تلخ ترین خاطره‌ئی که از شهریار یاد دارم مرگ مادرش است که در روز ۳۱ تیرماه ۱۳۳۱ اتفاق افتاد ـ همان روز دراداره باینجانب مراجعه کرد وبا تأثر فوق‌العاده خبرشوم را اطلاع داد ـ باتفاق به‌بیمارستان هزار تختخوابی مراجعه کرده نعش مادرش‌را تحویل گرفته بقم‌برده بخاك سپردیم .

حالتیکه ازآن مرگ بشهریار دست داده درمنظومهٔ ایوای مادرم که درجلد سوم چلپ شده نشان داده میشود . تاآنجاکه میگوید :

میآمدیم و کلهٔ من گیج و منگ بود
انگار جیوه در دل من آب میکنند
پیچیده صحنه های زمین و زمان بهم
خاموش و خوفناك همه می گریختند
میگشت آسمان که بکوبد بمغز من
دنیا به پیش چشم گنهکار من سیاه
یك نالهٔ ضعیف هم از پی دوان دوان
میآمد و بگوش من آهسته میخلید :
تنها شدی پسر !

شیرین ترین خاطره برای شهریار این روزها دست میدهد وآن وقتی است که با دختر سه ساله اش شهرزاد مشغول و سرگرم است .

شهریاردرمقابل بچهٔ کوچك مخصوصاً که‌زیباوخوش بیان باشد بی‌اندازه حساس‌است‌خوشبختانه شهرزادش این‌روزها همان حالت را داردو برای‌شهریار ۵۱ ساله نعمت غیر مترقبه ایست ـموقعی که شهرزاد بالهجهٔ آذربایجانی شعر و تصنیف فارسی میخواند شهریار نمیتواندکثرت خوشحالی و شادی خود را مخفی بدارد .

شهریار نامش سیدمحمد حسین بهجت تبریزی است . دراوایل شاعری(بهجت) تخلص‌میکرد و بعداً دوبار بافال حافظ تخلص خواست که دو بیت زیر شاهد ازدیوان حافظ‌آمد وخواجه تخلص اورا (شهریار) تعیین‌کرد :

«که چرخ این سکهٔ دولت بنام شهریاران زد»

«روم بشهر خود و شهریار خود باشم»

وشاعر ما بهجت را به‌شهریار تبدیل‌کرد و بهمان‌نام‌هم معروف شد - تاریخ‌تولدش ۱۲۸۵ شمسی ونام پدرش حاجی میرآقا خشکنابی است‌که ازسادات خشکناب (قریه‌ئی نزدیك قره چمن) واز وکلای مبرز دادگستری تبریز ومردی فاضل وخوش محاوره واز خوشنویسان دورهٔ خود وبا ایمان وکریم الطبع بوده است درسال ۱۳۱۳ مرحوم ودرقم مدفون شد .

شهریار تحصیلات خود را درمدرسه متحده وفیوضات ومتوسطهٔ تبریز ودارالفنون تهران خوانده وتاکلاس‌آخرمدرسهٔ طب تحصیل‌کرده است ودرچند مریضخانه هم‌مدارج‌اکسترنی‌وانترنی را گذرانده است‌ولی‌دوسال‌آخربعلل‌عشقی و ناراحتی خیال وپیش آمدهای دیگر ازادامهٔ تحصیل محروم شده است وبامجاهدتهائی‌که بعدا توسط‌دوستانش بمنظورتعقیب وتکمیل این یکسال‌تحصیل شد معهذا شهریار رغبتی نشان نداد وناچارشد که واردخدمت دولتی بشود چند سالی در ادارهٔ ثبت اسناد نیشابور و مشهد خدمت کرد و در سال ۱۳۱۵ به بانك کشاورزی تهران داخل شد و تا کنون هم در آن دستگاه خدمت میکند. چند سال بود که باتصویب ودستور نخست وزیری از کار وخدمت معاف بود وحقوق‌او رامیپرداختندولی اخیراً بمیل‌خودحاضرمیشود برای ترمیم‌کسر خدمت مشغول کارهم باشد وچون خطی بی‌اندازه زیبا دارد دفتر روز نامهٔ شعبهٔ بانك کشاورزی تبریزکه اغلب بخط او نوشته میشود از یادگاری‌های گرانبهائی خواهد بود بشرطیکه قدر آن‌را بدانند وحفظش کنند• دراینجا بی تناسب نیست گفته شود که ۲۰ سال پیش‌شهریار در مثنوی شعر وحکمت که درجلد‌دوم چاپ شده از شغل‌خود اظهاردلتنگی کرده وگفته است :

خدمت من‌اداره رفتن نیست — مهملی گفتن وشنفتن نیست

من بکار حساب مرد نیم — بلکه بااین‌حساب مرد نیم

معهذا هنوز قسمتش این‌است که بمنظور گردش‌چرخ زندگی خود وعائله‌اش بکارحسابداری مشغول وبه‌اطاعات وتمکین اربابان دستور ناچار باشد .

شهریار دارای قدی متوسط - چهار شانه - درشت استخوان - کله و صورت بزرگتر از عادی - رنگ چشم وابرو وموی سر بین مشگی ومیشی - چشمها نجیب وخیلی نافذ - پلك بالا کمی بادکرده - ابروها پرپشت ولی نازك وکاملا قوسی وبین دوابرو فاصله - پیشانی متوسط - دماغ‌کمی بزرگتر - وسط دماغ کمی برجسته ولی کشیده ومتناسب . گوشها پهن وخوابیده - دهن متوسط - لب پائین کمی کوتاه تر وقرمزی لب بالا ناپیدا - چانه دارای سیب ذقن‌کامل -صورت گرد- گردن موزون - قیافه سنگین ونجیب وسر بپائین است .

درتنهائی همیشه گرفته ومتفکراما در برخورد بااشخاص فوراً شکفته میشود وسعی میکند مخاطب خودرا بهرترتیبی هست خوش بدارد - لهجه کاملا تهرانی حتی وقتیکه ترکی حرف میزند لهجه فارسی است ، روحیه بیشتر تبریزی وبیش ازمعمول پابند عظمت و اخلاق و مذهب است .

قیافه وصدا وطرزبیان خیلی گیرنده ، حرف زدن باتأنی وروشن وشمرده وگاهی درمحاورات خیلی صاف وساده وتقریباً بی ملاحظه است .

سیمای شهریار نسبت بافکار وتخیلاتش دائماً درتغییراست ـ با سیما های مختلف و گاهی متضاد میشود اورا دید ـ از قبیل سیمای یك کودك معصوم ـ یك مرد جهاندیده یایك رند قلندر بتمام معنی، یك روحانی عالی، یك درویش افتاده‌حال ، یك‌شهسوار یایك‌قهرمان ، ولی اغلب سیمای یك پدر بلکه یك‌مادر دلسوز وفداکاررا دارد .

مثل اینکه درشعرش نیز روحیه های مختلف وخصائص اساتیدگذشته جمع است . آری در سخن اوبلندی طبع وروح حماسهٔ فردوسی ، مجلس آرائی و تابلوسازی نظامی ، حکمت سنائی ، عرفان مولوی ، نازکی ونفوذ بیان سعدی ، چکیدگی واستحکام وصداقت و درعین حال مرموزی غزلهای حافظ ، سوز وحشی بافقی حتی‌سلاست وسادگی ایرج را کاملا میشود تشخیص داد .

ممکنست براثر انتقال شهریار ازتهران به تبریز ، بعضی تبریزی‌ها تصورکنند که تهرانی کمتراز تبریزی ارزش برای شهریار قائل است یا مثلا موضوع حسادت وتبعیض در میان باشد در صورتیکه قضیه بعکس است ـ زبان شعر شهریار ، فارسی‌مخصوصاً فارسی لهجهٔ تهرانی‌است بنا براین لطائف و نکات هنری شعر شهریار را فارسی زبانان مخصوصاً تهرانیها بیشتر درك میکنند و ارزش بیشتری هم برای آن قائلند . من خود شاهد و ناظرم که تأثیر آثار شهریار در تهران بیش ازهمه جاست . البته هرهنرمندی بلکه هرکسی ممکن است یکعده حسودهم داشته باشد ولی این موضوع علی‌العموم ودرهمه جا برای همه کس هست. بازاگر بخواهیم‌مقایسه کنیم‌شهریار از همه‌کس بیشتر مورد قبول عامه است زیرا هنر واقعی مورد پسند همهٔ افراد بشر است.

شهرت شهریار تقریباً بی سابقه است تمام کشورهای‌فارسی زبان وترکی زبان بلکه‌هرجا که ترجمهٔ یکقطعهٔ او رفته باشد ، هنراورا میستایند . منظومهٔ (حیدر بابا) نه تنها تاکوره‌دههای آذربایجان بلکه به‌ترکیه وقفقاز هم رفته ودرترکیه چندین بارچاپ شده‌است، بدون استثناء‌ممکن نیست ترك زبانی منظومهٔ حیدربابا را بشنود ومنقلب نشود .

در اقصی‌نقاط ایران دریك کلاس درس‌ادبی وقتی که‌معلم برای‌نوشتن‌انشاء شرح حال‌شاعری را موضوع قرار میدهد اغلب ازشاگردان شرح حال شهریاررا مینویسند ـ حتی در دانشکده های ادبی که تاسالهای پیش مجاز بودند تزخاتمهٔ تحصیل خود را روی شعرای معاصرهم‌بنویسند اغلب شهریار را انتخاب میکردند .

آخرین وتازه ترین شعر شهریار مثنوی (مولانا درخانقاه شمس) است‌که اخیراً برای‌جشن (روز مولانا) در تبریز سروده وخود شاعر درجشن خوانده است و این قطعه که در همین جلد بچاپ رسیده و از نظر خوانندگان عزیز میگذرد در روز جشن مورد استقبال بی نظیری‌قرار گرفت .

شهریار ازمحل وامی که بانك کشاورزی به‌اعضای خود میدهد منزل کوچك‌قابل سکنائی دریکی ازکوچه های منشعبه از خیابان پهلوی تبریز بقیمت بیست وچهار هزار تومان‌خریده است که هیجده هزار تومان آن را مقروض است و ماهیانه اقساط آن را به بانك کشاورزی از محل حقوقش میپردازد .

شهریار درتبریز بایکی از بستگانش ازدواج کرده که ثمرهٔ این وصلت دختری سه ساله بنام شهرزاد ودختری پنج ماهه بنام مریم است .

شهریار علاوه برزن ودو فرزند متکفل مخارج ومجبور بکمک عدهٔ دیگری نیز میباشدوحقوقی که دریافت میدارد باتوجه بعائله سنگینی که دارد ناچیزاست وتنها روح درویشی واستغنای طبع وتوکل اوست که چرخ زندگی اورا میچرخاند - دراینمورد چیزی که قابل ملاحظه است مراتب شکرگذاری بیحد و حساب شهریار است که هیچوقت از آن غفلت نمیکند .

شهریار غیر ازاین شرح حال ظاهری که نوشته شد شرح حال مرموز واسرار آمیزی هم دارد که نویسندهٔ بیوگرافی را در امرمشکلی قرارمیدهد زیرا ازطرفی نویسنده ناچاراست شخص مورد بیان را دقیقاً موشکافی کرده وخوانندگان راآنقدر آشنا کندکه نقطهٔ ابهامی ازحالات او برای آنها باقی نماند وازطرفی بعضی احوال هست که جزو اسرار و رموز آن شخص است وبرای نویسنده اگر آن رموزهم کشف شده باشد بازجنبهٔ اسراری خود را ازدست نداده است. چه ممکن است افشای آن ایجاد ناراحتی برای شخص مورد بیان بکند ویابرای نویسنده که مجبور باختصار وایجاز است موقعیت و فرصت مناسبی مقدور نگردد . اینست که نگارنده در این مورد ناچارم بطور خلاصه و سر بسته نکاتی از آن احوال را شرح دهم تا اگر صلاح و مقدور شد بعد ها مفصل بیان شود :

شهریار درسالهای ۱۳۰۷ تا ۱۳۰۹ درمجالس احضارارواح که توسط مرحوم دکتر ثقفی تشکیل میشد شرکت میکردشرح آن مجالس سابقاً درجراید ومجلات چاپ شده است شهریار در آن مجالس کشفیات زیادی کرده است وآن کشفیات اورا بسیروسلوکاتی میکشاند درسال ۱۳۱۰ که بخراسان میرود تاسال ۱۳۱٤ که در آن صفحات بوده دنبالهٔ این افکار راداشته است ودرسال ۱۳۱٤ که به تهران مراجعت میکند تاسال ۱۳۱۹ این افکار واعمال را باشدت بیشتری تعقیب میکند تااینکه درسال ۱۳۱۹ داخل جرگهٔ فقرودرویشی میشود وسیروسلوک این مرحله را بسرعت طی میکند ودراین طریق بقدری پیش میرود که برحسب دستور پیر مرشد قرارمیشود که خرقه بگیرد وجانشین پیر بشود - تکلیف این عمل شهریاررا مدتی درفکرواندیشه عمیق قرارمیدهد وچندین ماه درحال تردید وحیرت سیر میکند تااینکه متوجه میشودکه پیرشدن واحتمالا وزرووبال جمع کثیری را بگردن گرفتن برای شهریار که منظورش معرفت آلهی وکشف حقایق است عملی دشوار وخارج ازخواست ودلخواه اوست. اینجاست که شهریار با توسل بذات احدیت وراز ونیازهای شبانه بکشفیاتی علوی ومعنوی میرسد و بطوریکه خودش میگوید پیش آمدی آلهی اورا باروح یکی ازاولیاء مرتبط میکند وآن مقام مقدس کلیهٔ مشکلاتی را که شهریار در راه حقیقت و عرفان داشته حل میکند وموارد مبهم و مجهول برای او کشف میشود .

شهریار در تمام این مراحل اشعاری بفراخور حال وموقع سروده است که در دیوانهایش منتشر است وبیان آنها در اینجا موجب تطویل کلام میباشد .

باری شهریار پس از درك این فیض عظیم بکلی تغییر حالت میدهد - دیگر از آنموقع به بعد پی بردن به افکار وحالات شهریار برای خویشان ودوستان وآشنایانش حتی من مشکل شده بود حرفهائی میزدکه درك آنها بطور عادی مقدور نبود - اعمال ورفتار شهریار هم بموازات گفتارش غیر قابل فهم وعجیب شده بود . مثلا شهریار تا آنموقع بموسیقی علاقهٔ وافری داشت وسه تار را استادانه مینواخت چند فرد هم سه تار داشت که بی نظیر بود از جمله یکی ازسه تارهای

مرحوم درویش بود که مرحوم صبا باو داده بود شهریار از آن تاریخ به بعد بطوری ازموسیقی اعراض کرد که تا بحال دیگردست به آلات موسیقی نزده است وسه تار های خود راهم پرت و پلا کرد - شعر گفتن را که تمام دلخوشی شهریار بآن بود برای مدتی ترک کرد - شهریار تقریباً سی سال اعتیاد سنگینی به نشأت مخدره داشت که در این موقع بطور اعجاز آمیزی ازآن صرف نظر کرد - خلاصه شهریار هرچه را که بان علاقه داشت کنار گذارد - دیگر فکر و ذکر شهریار فقط خواندن قرآن وعبادت وتهجد شد وازهر نوع معاشرت وملاقات خودداری میکرد - این حالت چند سالی طول کشید ودر تمام اوقات شهریار غمگین ومتأثر وچشمهایش اشک آلود بود - کارهای خودش را شخصا انجام میداد - وکمك هیچکس را قبول نمیکرد واغلب میگفت که مرد خدا ومؤمن حقیقی باید امتحان بدهد وامتحان من سخت است ومطالب دیگری در همین زمینه ها بیان میکرد که فهم آنها بطور عادی مشکل بود - شرح احوال وتقریر بیانات آن موقع شهریار بقدری مفصل و پیچیده ومرموز است که محتاج به تدوین کتاب علیحده ومخصوصی است . بالاخره در حدود سال ۱۳۳۱ حال انقلابی شهریار تخفیف یافت ودر آنموقع میگفت که امتحان من تمام شده است وعلم قرآن را یافته ام وبعد از آن تأویلات وتفسیراتی از قرآن مجید میکرد وحالیه هم میکند که برای اهلش شنیدن ودانستن آنها ارزش فراوان دارد - منتهی بیان آنها در این سطور بطوریکه عرض شد فعلا مقدور نیست وبفرصت بهتری محول میشود .

از آثار شهریار غیر از این چهار جلد دیوان که توسط کتابخانهٔ خیام چاپ ومنتشر شده است جزوئی بعنوان (حیدر بابا) بزبان ترکی درکتابخانهٔ حقیقت تبریز چاپ شده است - ودر سال ۱۳۰۸ دیوان کوچکی **توسط کتابخانه خیام** چاپ شده بود که مقدمه هائی بقلم مرحوم استاد ملك الشعرای بهار واستاد سعید نفیسی وشاعر گرانمایه پژمان بختیاری نوشته شده بود . اشعار آن دیوان کوچك بقدری در مرحوم استاد ملك الشعرای بهار تأثیر کرده بود که شهریار را که بیش از ۲۳ سال نداشت در مقدمهٔ خود افتخار ایران بلکه دنیا معرفی کرده بود .

بعلاوه جزواتی حاوی روح پروانه - صدای خدا وقهرمانان استالینگراد هم در سابق چاپ ومنتشر شده است که فعلا تمام آنها نایاب است ولی اشعار مندرج در آن جزوات ودیوان کوچك در این چهار جلد جمع آوری وچاپ شده است .

در موقعی که جلد اول دیوان شهریار چاپ ومنتشر شد بعضی از منقدین ایراد گرفتند که چرا اشعار شهریار را قبل از انتشار گلچین وزبده نکرده اند - این موضوع ما را ناچار کرد که در مقدمهٔ جلد دوم علت واشکال این کار را بیان کنیم - ولی معلوم میشود که هنوز این نظریه برای خورده گیران باقی مانده است و بطوریکه در کتاب صدف که اخیراً روی بعضی از شعرای معاصر ایران تدوین شده این مطلب در شرح حال شهریار با ذکر مثال بیان شده است .

در اینجا ناچاریم که باستحضار این طبقه از خوانندگان موشکاف ودقیق برسانیم که ما بدون رعایت شدت و ضعف ویا بقول آنها خوب وبد هر چه از آثار شهریار که توانستیم جمع آوری کنیم چاپ ومنتشر کردیم واگر قسمتی از آثار شاعر در این چهار جلد چاپ نشده یا نسخهٔ اصلی بدست نیامده است ویا چاپ آنها بعللی مصلحت نبوده است .

البته شهریار اشعار خود را در ادوار وحالات وسنین مختلف سروده است وشکی نیست

که بعضی از اشعارش بپایهٔ اشعار خوب وعالی او نمیرسد. ولی برای حفظ کلیات آثار ناچار بطبع تمام اشعار بوده‌ایم.

اما برای آنگونه اشخاص که چنین حرفه وهنری دارند که اشعار شعرا را زبده وخلاصه می کنند همیشه وقت وفرصت است که کلیات شهریار را هم مانند زبدهٔ شاهنامه ویا خلاصهٔ شمس تبریزی وغیره تدوین وچاپ ومنتشر کنند تا از این راه هم خدمتی معنوی وهم استفاده‌ئی مادی بکنند در همین اوقات هم از آثار شهریار خلاصه ها وزبده هائی بدون اجازهٔ مصنف چاپ ومنتشر میشود که زبده خوانان میتوانند از آن جزوات استفاده کنند.

نگارنده که در تدوین این چهار جلددیوان‌شهریار سهم مستقیم‌دارم‌فکر میکنم که‌خوانندگان گمنام که مورد نظر وعلاقهٔ مصنف هم همانها هستند ارزش زحماتی‌راکه در انجام این‌خدمت‌ادبی برایگان متحمل شده‌ام میدانند ومحتاج به حقشناسی همان طبقه خوانندگان بی ریا هستم.

شهریار در سالهای اخیر اقامت در تهران خیلی میل داشت که بشیراز برود ودر جوار آرامگاه استاد خود حافظ باشد واین خواست خود را در اشعار (ای شیراز ودر بارگاه سعدی) که در همین جلد چاپ شده منعکس کرده است ولی بعد ها از این فکر منصرف شد وچون از اقامت در تهران‌هم خسته‌شده بود مردد بودکجا برود تا اینکه یك روز بمن‌میگفت که: (ممکنست سفری از خالق بخلق داشته باشم) واینهم از حرفهائی بود که از او شنیده‌ام و عقلم قد نمیداد - تا اینکه یك روز بی‌خبر از همه‌کس حتی از خانواده اش از تهران حرکت کرد وخبر اورا از تبریز گرفتیم.

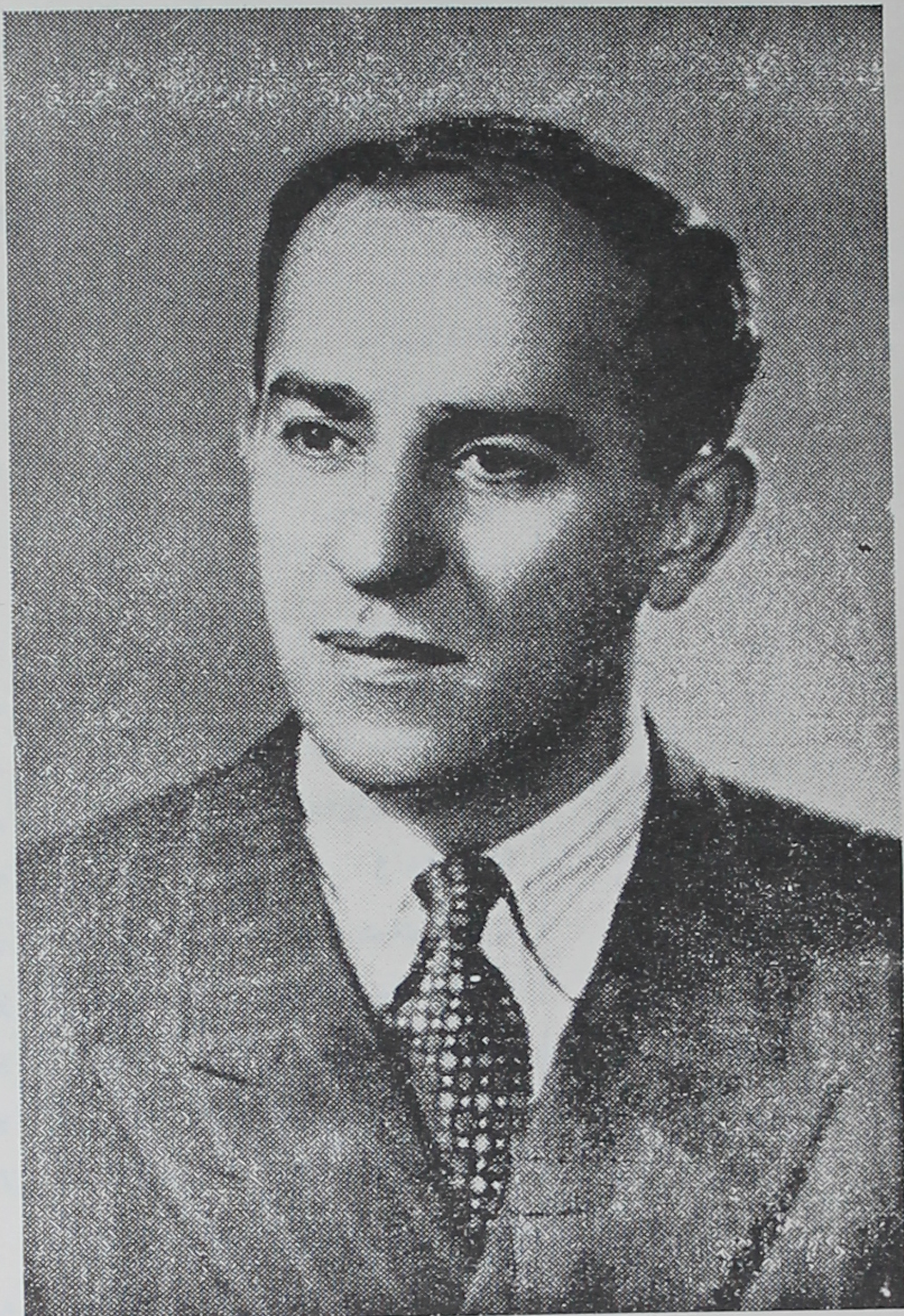
رفتن شهریار از تهران برای دوستانش خاصه من یکی از بزرگترین ضایعات بود زیرا محضرش‌منبع فیض‌بود وبا اینکه خودش این اواخر خیلی غمگین بود ولی در محضر او غم دنیارا فراموش میکردیم.

خوانندگان عزیز تصدیق دارند که توصیف یك شاعرعارف اسرار آمیز کار بسیار مشکلی است وبرای این بنده که بضاعتی ندارم فعلا بهتر از این مقدور نبود معهذا تصور میکنم که از محمد گلندام همنشین ومصاحب حافظ گوی سبقت را ربوده باشم زیرا لااقل‌توانسته‌ام‌قسمتهائی ازشهریار را برای خوانندگان وآیندگان روشن کنم تا اگر عمری وقسمتی باشد نکات مبهم ومرموز او نیز برای فرصت بهتری بجهت اهلش گفته آید.

اجمالا بایدگفت که شهریار اول عمرش وحالیه که انشاءالله آخر عمرش نباشد نسبتاً روی آسایشی دید و«باقی همه آشفتگی وشیفتگی بود» که‌امید است اول وآخر همه بخیر باشد.

تهران دیماه ۱۳۳۶

لطف‌الله زاهدی

لطف‌الله زاهدی تنظیم کنندهٔ دیوان و دوست شهریار

فهرست اشعار

غزلیات

قطعات

از خوانندگان محترم خواهشمنداست غلطهای زیررا در دیوان تصحیح نمایند

شماره صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۰	۱۰	موضوهای	موضوعهای
۲۳	۱۵	لوی لوی جنگل	لولوی جنگل
۱۲۳	۹	فیبرزه	فیروزه
۱٤۳	۱۰	حلسه	خلسه
۱۵۷	۸	میدرخشید	میدرخشد